

Apuneuvoja suomalais-ugrilaisten kielten opintoja varten	X
Hilfsmittel für das Studium der finnisch-ugrischen Sprachen	X

Alho Alhoniemi

MARIN KIELIOPPI

Helsinki 2010
Suomalais-Ugrilainen Seura

Apuneuvoja suomalais-ugrilaisten kielten opintoja varten	X
Hilfsmittel für das Studium der finnisch-ugrischen Sprachen	X

Alho Alhoniemi

MARIN KIELIOPPI

Helsinki 2010
Suomalais-Ugrilainen Seura

Alho Alhoniemi: *Marin kielioppi*

Apuneuvoja suomalais-ugrilaisten kielten opintoja varten X
Hilfsmittel für das Studium der finnisch-ugrischen Sprachen

Suomalais-Ugrilainen Seura
www.sgr.fi

2. painos 2010
(1. painos 1985, Vammalan Kirjapaino)

Tilaukset

Tiedekirja
Kirkkokatu 14
FI-00170 Helsinki
www.tiedekirja.fi

Yliopistopaino
Helsinki 2010

ISSN 0356-5785
ISBN 951-9019-88-X (painettu)
ISBN 978-952-5667-26-4 (verkko)

SISÄLLYS

Johdannoksi	9
FONOLOGIA JA ORTOGRAFIA § 1 - 21	15
Foneemisto § 1 - 2	15
Vokaalisto § 1	15
Konsonantisto § 2	16
Sanapaino § 3 - 4	17
I:n painotus § 3	17
L:n painotus § 4	18
Fonotaksi § 5 - 15	19
Vokaalisekvensseistä § 5	19
I:n sananloppuisista vokaaleista § 6	20
L:n vokaaliharmoniasta § 7	21
Yksinäiskonsonanttien fonotaksista § 8	22
Nasaalin jälkeisestä soinnillisesta klusiilista § 9	23
Geminaatoista § 10	24
Yleistä konsonanttiyhtymistä § 11	24
Sananloppuisista konsonanttiyhtymistä § 12	25
Sanansisäisistä kahden konsonantin yhtymistä § 13	26
Kolmen konsonantin yhtymistä § 14	26
Poikkeuksellisista morfeeminrajaista yhtymistä § 15	27
Ortografia ja translitterointi § 16 - 21	28
Kyrillisten kirjainten translitteroinnista § 16	28
Eräiden allofonien merkinnästä § 17	29
Liudennusopposition merkinnästä § 18	30
L:n etu- ja takavokaalisuuden merkintäperiaatteista § 19	31
ŋ:n merkinnästä L:ssä § 20	33
Ortogrfian suhde eräisiin morfofonologisiin vaihtelu- ilmiöihin § 21	33

MORFOFONOLOGIA § 22 - 26	35
Yleistä § 22	35
Eräistä vartalokonsonanttien soinnillisuusvaihteluista § 23	35
Konsonanttiyhtymien lyhentymisestä § 24	36
Suffikseissa esiintyvistä soinnillisuusvaihteluista § 25	37
I:n sananloppuisen vokaalin vaihtelusta § 26	39
 NOMINIEN TAIVUTUS JA TAIVUTUSMUOTOJEN	
KÄYTTÖ § 27 - 88	41
Yleistä § 27	41
Substantiivit ja adjektiivit § 28 - 59	42
Yleistä substantiivien ja adjektiivien suhteesta § 28	42
K a a s u k s e t § 29 - 41	43
Sijapäätteet § 29	43
I:n taivutusmalleja § 30	45
L:n taivutusmalleja § 31	46
Nominatiivimuotojen käyttö § 32	47
Genetiivimuotojen käyttö § 33	48
Akkusatiivimuotojen käyttö § 34	50
Datiivimuotojen käyttö § 35	52
Latiivimuotojen käyttö § 36	54
Illatiivimuotojen käyttö § 37	56
Inessiivimuotojen käyttö § 38	58
Komparatiivisijaisten muotojen käyttö § 39	59
Komitatiivimuotojen käyttö § 40	60
L:n karitiivimuotojen käyttö § 41	61
Sija järjestelmää funktionaalisesti	
täydentävät muodot § 42 - 49	61
Sijamuotojen funktioissa toimivat erosijaiset postpositiot § 42	61
Ns. epäproduktiivisten paikallissijojen järjestelmä § 43	63
Funktiot, joissa I γäč̣, L γəc -postpositiorakenne esiintyy	
koko kielialueella § 44	64
Funktiot, joissa I:ssä käytetään óeč̣-, L:ssä γəc-post-	
positiorakennetta § 45	66

Epäproduktiivisten lativimuotojen käyttö § 46	67
Epäproduktiivisten illativimuotojen käyttö § 47	68
Epäproduktiivisten inessiivimuotojen käyttö § 48	68
Epäproduktiivisten elativimuotojen käyttö § 49	68
L u k u § 50 - 53	69
I:n monikkomuotojen muodostus § 50	69
L:n monikkomuotojen muodostus § 51	71
Monikkomuotojen käyttö § 52	71
Yksikkömuotojen käytön yleisyydestä § 53	72
P o s s e s s i i v i s u f f i k s i t § 54 - 59	74
Possessiivisuffiksen muoto § 54	74
Possessiivisuffiksillisten muotojen muodostus I:ssä § 55	74
Possessiivisuffiksillisten muotojen muodostus L:ssä § 56	75
Possessiivisuffiksin ja sijapäätteen järjestys § 57	75
Possessiivisuffiksin ja monikon suffiksin järjestys § 58	76
Possessiivisuffiksillisten muotojen käyttö § 59	77
K o m p a r a a t i o § 60 - 61	79
Komparatiivisuuden ilmaiseminen § 60	79
Superlatiivisuuden ilmaiseminen § 61	81
P r o n o m i n i t j a p r o n o m i n a a l i t § 62 - 80	81
P e r s o o n a p r o n o m i n i t § 62	81
R e f l e k s i i v i p r o n o m i n i § 63	83
R e s i p r o o k k i p r o n o m i n i § 64	84
D e m o n s t r a t i i v i t § 65 - 70	85
Peruspronominit § 65	85
Adjektiiviset demonstratiivit § 66	86
Kvantoriaaliset demonstratiivit § 67	87
Temporaaliset demonstratiivit § 68	87
Lokaaliset demonstratiivit § 69	87
Tavan demonstratiivit § 70	88
I n t e r r o g a t i i v i t j a r e l a t i i v i t § 71 - 76	88
Peruspronominit § 71	88
Adjektiiviset interrogatiivit ja relatiivit § 72	89
Kvantoriaaliset interrogatiivit ja relatiivit § 73	90

Temporaaliset interrogatiivit ja relatiivit § 74	90
Lokaaliset interrogatiivit ja relatiivit § 75	90
Tavan interrogatiivit ja relatiivit § 76	91
Indefiniitit § 77 - 80	91
Interrogatiivisperäiset myönteiset indefiniitit § 77	91
Interrogatiivisperäisten indefiniittien käyttö § 78	93
Kielteiset indefiniitit § 79	94
Yhdistämättömät indefiniitit § 80	95
Kvanttorit § 81 - 88	96
Perusluvut § 81 - 82	96
Peruslukujen muoto § 81	96
Peruslukujen taivutus ja käyttö § 82	97
Järjestysluvut § 83	98
Murtoluvut § 84	100
Kollektiiviset kvanttorit § 85 - 87	101
<i>n</i> -suffiksiset muodot § 85	101
<i>ñ</i> -suffiksiset muodot § 86	101
<i>ñek</i> -suffiksiset muodot § 87	102
Indefiniittiset kvanttorit § 88	103

VERBIEN TAIVUTUS JA TAIVUTUSMUOTOJEN

KÄYTTÖ § 89 - 125	105
Konjugaatioiden eroista § 89	105
Finiittimuodot § 90 - 112	108
Yleistä § 90	108
Persoonapäätteet § 91	108
Indikaatiivi § 92 - 101	110
I:n preesensin sekä 1. ja 2. preteritin taivutusmalleja § 92	110
I:n perifrastisten menneen ajan tempusten taivutusmalleja § 93	112
L:n preesensin sekä 1. ja 2. preteritin taivutusmalleja § 94	113
L:n perifrastisten menneen ajan tempusten taivutusmalleja § 95	114
I:n preesensin ja preteritien kieltomuodot § 96	115

I:n perifrastisten tempusten kieltomuodot § 97	117
L:n preesensin ja preteritien kieltomuodot § 98	118
L:n perifrastisten tempusten kieltomuodot § 99	119
Preesens- ja preteritimutojen käyttö § 100	120
Perifrastisten tempusmuotojen käyttö § 101	121
K o n d i t i o n a a l i § 102 - 103	123
L:n <i>yecə</i> -konditionaali § 102	123
Konditionaalisen suhteen osoittaminen liittoimper-	
fektien ja -perfektien avulla § 103	123
D e s i d e r a t i i v i § 104 - 108	125
I:n myönteinen taivutus § 104	125
L:n myönteinen taivutus § 105	125
I:n kielteinen taivutus § 106	126
L:n kielteinen taivutus § 107	127
Desideratiivimuotojen käyttö § 108	127
I m p e r a t i i v i § 109 - 112	128
Myönteinen taivutus § 109	128
Kielteinen taivutus § 110	129
Imperatiivimuotojen käyttö § 111	129
Imperatiiviset partikkelit § 112	130
I n f i n i t t i m u o d o t § 113 - 125	131
Infiniittimuotojen järjestelmästä § 113	131
I n f i n i t i i v i t § 114 - 115	132
Perusinfinitiivi § 114	132
Nesessiiviset infinitiivit § 115	134
P a r t i s i i p i t § 116 - 119	136
Aktiivinen partisiippi § 116	136
Passiivinen partisiippi § 117	137
Futuurinen partisiippi § 118	138
Kielteinen partisiippi § 119	140
G e r u n d i t § 120 - 125	141
Myönteinen instruktiivinen gerundi § 120	141
Kielteinen instruktiivinen gerundi § 121	144
Aikaisemman tekemisen gerundi § 122	146

Myöhemmän tekemisen gerundi § 123	146
Samanaikaisen tekemisen gerundi § 124	147
Muita gerundinomaisia muotoja § 125	148
JOHTAMINEN § 126 - 129	150
Yleistä § 126	150
Johtimen ja kannan välisestä morfeeminrajasta § 127	151
Johdinten kuvauksessa käytetyt lyhenteet § 128	152
Johdoksen ja kannan suhteesta § 129	153
Substantiivinjohtimet § 130 - 132	154
Denominaaliset johtimet § 130	154
Denominaalis-deverbaaliset johtimet § 131	155
Deverbaaliset johtimet § 132	156
Substantiivin- ja adjektiivinjohtimet § 133	157
Adjektiivinjohtimet § 134	158
Verbinjohtimet § 135 - 137	160
Deverbaaliset johtimet § 135	160
Denominaaliset johtimet § 136	161
Denominaalis-deverbaaliset johtimet § 137	163
YHDISTÄMINEN § 138	166
Lyhenteitä	169
Tärkeimmät lähteet	170

Johdannoksi

Tämän kieliopin tarkoituksena on antaa lukijalle perustiedot marin l. tšeremissin äänne- ja muotorakenteesta, ortografisista periaatteista sekä taivutusmuotojen käytöstä; varsinaista lauseoppia kielioppi ei sisällä. Teos on pyritty laatimaan mahdollisimman konkreettiseksi ja havainnolliseksi sekä oppikirjaksi soveltuvaksi. Havainnollisuussyistä on joissakin kohdin tingitty mm. esityksen symmetriasta. Eri kirjakielten muodot on yleensä pyritty esittämään rinnakkain, mutta tapauksissa, joissa selvyys tuntuu tästä menettelystä kärsivän, on käytetty peräkkäistä esitystapaa.

Kielioppi pyrkii kuvaamaan nimenomaan marin kirjakieltä; vain muutamassa kohden on vertailun vuoksi viittauksia murteiden erikoispiirteisiin. Kahden eri kirjakielen käyttö jakaa marien asuinalueen itä- ja länsisuunnassa kahteen osaan: suhteellisen suppealla alueella Marin autonomisen neuvostotasavallan länsiosissa käytetään vähemmän viljeltyä vuorimurteeseen perustuvaa kirjakieltä. Tämän tasavallan keski- ja itäosissa samoin kuin tasavallasta itään sijaitsevilla marien asuma-alueilla on käytössä paljon yleisempi, ennen kaikkea niittymurteisiin - lähinnä Sernurin - Morkin murrealueen kansankieleen - perustuva kirjakieli. Kirjakieliä nimitetään tässä kieliopissa ilmansuuntien mukaan: toisaalta puhutaan länsikirjakielestä (lyhennys L) ja toisaalta itäkirjakielestä (lyhennys I)¹. Huomattava siis on, että tässä kirjassa mari-nimitykseen liittyvällä itä(inen)-määritteellä viitataan nimenomaan tähän itäisempään kirjakieleen. Vain nimitys itä-

¹ Esim. Savatkovan - Učajevin kielioppitiivistelmän muoto-opissa käytetään nimityksiä vuorimari ja niitty-itä-mari.

murre tai itämurteet viittaa kirjakielten ulkopuolelle, itäisimpien murrealueiden kansankieleen.

Kuten tunnettua, marin kirjakieliä kirjoitetaan kyrillisin kirjaimin. Tässä kieliopissa kirjakielten ilmaukset on kuitenkin esitetty käyttämällä likipitään fonemaattista suomalais-ugrilaista transkriptiota. Translitterointi on tehty sanakohtaisesti; lausefonetiikan vaikutusta ei siis ole otettu huomioon.

Translitterointiin liittyy tosin monenlaisia ongelmia. Erityisesti myöhäiset venäläiset lainat tuottavat vaikeuksia. Ei voi tietää, missä määrin mikin niistä ääntyy marin fonotaksin mukaisesti, missä määrin taas puhtaasti lainanantajakielen mukaan. Tapauksittain on sitä pait-si nähtävästi lainojen mukautumisaste erilainen eri puhujilla.

Mutta melkoista ääntämyksen vaihtelua esiintyy kirjakieltä puhuttaessa ja ääneen luettaessa myös ortografisista syistä. Aikoinaan marin kirjakieliä luotaessa omaksuttiin periaate, jonka mukaan kirjoituksessa ei oteta kaikissa morfeemityypeissä huomioon morfofonologisia vaihteluja, mm. assimilaation vaikutusta. Niinpä esimerkiksi soinnillisen ja soinnittoman konsonantin morfofonologista vaihtelua ei useissa morfeemeissa lainkaan osoiteta, vaan soinnillisen konsonantin merkki on yleistetty yksinomaiseksi. Ilmeisesti kouluopetuksessa ei kirjoitus- ja äännösasia ole alun alkuaankaan pidetty selvästi toisistaan erillään, vaan maria on opetettu ja opeteltu lukemaan kirjain kirjaimelta. Ja näin marin perinteinen ääntämys on nykyisin melko radikaalisti muuttumassa: morfeeminrajalla esiintyy nyttemmin myös puhekielessä kansankielelle alun perin tuntemattomia soinnillisten ja soinnittomien konsonanttien yhtymiä sekä soinnillisia geminaattoja, ilmeisesti toistaiseksi kuitenkin vielä suhteellisen epäjohdonmukaisesti.

Samanaikaisesti venäjä vaikuttaa myös ortografian kautta ääniteiden laatuun: monet kirjakielen puhujat ääntävät jo nyt - joko kauttaaltaan tai tapauksittain - esim. marin perinnäiseen äännejärjestelmään kuuluvien *δ* ja *γ*-spiranttien asemesta soinnilliset klusiilit *d:n* ja *g:n*.

Translitterointia vaikeuttaa lisäksi se, että kirjakielet eivät muutenkaan ole aivan fonemaattisia. Niinpä kummassakin kirjakielessä on äänneympäristöjä, joissa ei osoiteta esim. liudentuneen ja liudentumattoman konsonantin eroa. Länsikirjakielessä on sitä paitsi käytössä erittäin erikoinen vokaalisoinnun mahdollistama etu- ja takavokaalien merkintä.

Eräissä sanoissa, joiden kirjoitusasusta ei ääntämys yksiselitteisesti ilmene, poikkeavat lisäksi eri murteiden kannat toisistaan. Niinpä olen eri mareilta näiden sanojen kirjakielistä ääntämystä kysyessäni voinut saada erilaisia vastauksia. Eräisiin tällaisiin tapauksiin teoksen alaviitteissä viitataan.

Sitä paitsi yleensäkin marin kirjakielet, joilla on vasta suhteellisen lyhyt elinikä, ovat vielä jossakin määrin vakiintumattomia; rajat murteisiin eivät ole jyrkät. Vakiintumattomuus koskee erityisesti suhteellisen vähän viljeltyä läntistä kirjakieltä. Tästäkin kirjakielestä on tosin olemassa ortografinen, normatiiviseksi tarkoitettu sanakirja, ja sitä on kuvattu koulujen käyttöön tarkoitetuissa alkeiskieliopeissa, mutta siitä ei ole olemassa perusteellista kieliopillista kokonaisuutista.

Marin kirjakielen normistot ovat viime vuosikymmeninäkin joissakin kohdin muuttuneet. Esim. v. 1956 ilmestyneessä Marijsko-russkij slovarissa suositellaan kirjoitus- ja äännösasuja I *üðramaš*, L *əðrämäš* 'nainen', nykyisten normien mukaan sanat kuuluvat I *üðâramaš*, L *əðarämäš*; konsonattivartaloisten I *kajmaš* 'lähtö' -tyyppisten muotojen asemesta nykyisten normien mukainen on I *kajâmaš*-muoto; I *koktât* 'kaksi' -muodon asemesta nykyisin suositetaan *kokât*-asua jne. Tämän kieliopin esimerkistössä on jonkin verran myös varhaisemman oikeinkirjoitustradition mukaisia muotoja.

Tässä kieliopissa käytössä olevat kirjakielten translitteraatiot samoin kuin äännejärjestelmien kuvaukset perustuvat perinnäiseen marin kielen ääntämykseen, joka näkyy selvänä vanhaa kansankieltä sisältävistä teoksista. Monissa epäselvissä kohdissa olen lisäksi turvautunut Yrjö Wichmannin vielä julkaisemattomaan, foneettisesti tarkkaan murreanakirjamateriaaliin. Joidenkin pelkästään kirjakiel-

tä käyttävien nykymarien mielestä tässä kieliopissa on varmaankin vanhahtavia piirteitä. Muutamissa teoksen alkuosan alaviitteissä annetaan kuitenkin sporadisesti vihjeitä siitä, mihin suuntaan kirjakielinen ääntämys on lähtenyt tai lähtee muuttumaan.

Tämän teoksen esimerkistö on valtaosin kerätty eri tutkimuksista ja kieliopeista. Joitakin lauseita on otettu suoraan kaunokirjallisuudesta, ja muutamissa tapauksissa on alun alkuaan murretekstissä esiintynyt lause kirjakielistetty. Eräitä pitkiä kirjakielisiä virkekonstruktioita on lyhennetty siten, että on jätetty pois kielen rakenteen ja tarkasteltavan asian kannalta epäolennaisia aineksia. Jotkut esimerkkilauseiden pitkät venäläiset nimet on korvattu pronomineilla. Kaikki tämä on tehty syntyperäisten maritutkijoiden avulla; he ovat myös täydentäneet eräitä lausekaavoja. Ylipäättäänkin minulla on ollut mahdollisuus tarkistuttaa kieliopin koko marinkielinen aineisto syntyperäisillä tutkijoilla. V. 1983 kävin läpi Joškar-Olassa suuren osan itäkirjakielistä aineistoa kand. Anatoli Kuklinin ja vastaavasti pääosan länsikirjakielen materiaalista tutkija Serafima Sibatrovan kanssa. Sitä paitsi koko aineiston on lukenut läpi syksyllä 1984 Turussa dos. Juri Anduganov.

Juuri harvinaislaatuinen mahdollisuus turvautua myös syntyperäisten maritutkijoiden apuun on osaltaan tehnyt mahdolliseksi sen, että systemaattista lähdeaparaattia ei kieliopissa ole käytetty. Lähteiden järjestelmällinen käyttö olisi olennaisesti vähentänyt kirjan oppikirjanomaisuutta; muutamaaan spesifiseen tietoon tai kannanottoon olen kuitenkin katsonut tarpeelliseksi lähteen merkitsemisen.

Erityisen keskeisiksi lähteiksi kielioppia laadittaessa ovat muodostuneet I. S. Galkinin venäjänkielinen historiallinen kielioppi, Z. V. Učajevin marinkielinen kielioppi sekä infiniittimuotoja käsittelevän luvun osalta Raija Bartensin vertaileva infiniittimuotojen tutkimus. Lähdeluettelossa mainituista suomen kieliopeista olen saanut uusimpia vaikutteita aineiston ryhmittelyyn ja käsittelyyn; silti tietenkin monet aikaisemmatkin tutkimukset ovat jättäneet jälkensä kielioppiini.

Lopuksi on mieluisa tehtäväni kiittää Juri Anduganovia, Anatoli Kuklinia sekä Serafima Sibatrovaa, jotka ovat uhranneet paljon aikaansa ja vaivojaan tarkistaessaan - joissakin tapauksissa myös täydentäessään - tämän kirjan marinkielistä aineistoa. Kiitokseni kohdistan myös suomalaisille avustajilleni: Sirkka Saarinen on kirjoittanut lukuisten lisäysten ja yliviivausten rasittamat alkuperäisluksani siistiksi käsikirjoitukseksi ja tehnyt samalla jonkin verran tarkistuksia; työn lopulliseen offsetointikuntoon saattamisesta on mainiosti huolehtinut Anneli Peräniitty. Lopuksi kiitän myös Suomalais-ugrilaista Seuraa, joka on ottanut teoksen kustannusohjelmaansa.

Turussa 19. 12. 1984

Alho Alhoniemi

Lisäys 2. painokseen

L. P. Vasikovan vuonna 1994 julkaiseman ortografiaoppaan mukaan länsimarin vokaalien merkintä muuttuu: /ä/:n merkinä on *ä* ja /ə/:n *ë* myös jälkitavuuissa. Nyt esim. *ləḡəštäš* 'kutittaa' kirjoitetaan *lëḡëšutäš* (ennen *lëḡëšutäš*).

Myöskään *я*:ta ei enää käytetä foneemikombinaatio /jä/:n merkinä; /jä/ kirjoitetaan nyt muuallakin kuin sanan alussa *üä*; esim. *äjäš* 'taivuttaa' kirjoitetaan *äüäü* (entisen ortografian mukaan *äяш*). Näin ollen tämän kirjan 19. §:n selvitys ei päde - seuraavaa kohtaa lukuun ottamatta - uudistettuun ortografiaan.

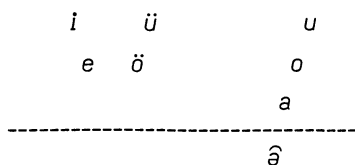
Koska *я*:lla yhä ilmaistaan edeltävän konsonantin liudentuneisuus ja siltä puuttuu etuvokaalinen kirjainparikki, se on tässä asemassa edelleen niin /a/:n kuin /ä/:nkin merkki, esim. *нямаш* = *ñamaš* 'syödä', *лявëḡəš* = *l'äḡəḡəš* 'tulla lokaiseksi', *äнят* = *äñät* 'ehkä'. Vastaavasti liudentuneen konsonantin jäljessä *ю*:lla voidaan merkitä myös /ü/; omaperäisessä sanastossa tällaisia sanoja ei kuitenkaan liene.

Tekijä

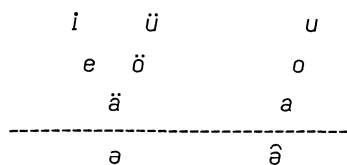
FONOLOGIA JA ORTOGRAFIA

Foneemisto

1. Lähinnä ns. niittymurteisiin perustuvassa, hallitsevassa kirjakielessä, jota tässä kieliopissa nimitetään itäkirjakieleksi, on 8 vokaalifoneemia:

Länsikirjakielessä on puolestaan 10 vokaalifoneemia:

Murteissa tunnetaan vielä muunkinlaisia vokaalistoja. Niinpä eräissä varsinaisissa itämurteissa on 9 vokaalin systeemi: se sisältää itäkirjakielen vokaalit + /ä/-vokaalin. 12 vokaalin järjestelmä on mm. luoteismurteessa, missä länsimarissa käytössä olevien vokaalien lisäksi tunnetaan vielä labiaalinen redusoitunut etu- ja takavokaali /ɤ/.

2. Itäkirjakielen omaperäisessä sanastossa esiintyy 19 konsonanttifoneemia:

		labiaalinen	dentaalis- alveolaarinen	palataalis- velaarinen
klusiili	snton snll.	<i>p</i>	<i>t</i>	<i>k</i>
affrikaatta	snton snll.		<i>č</i>	
sibilantti	snton snll.		<i>s</i> <i>š</i> <i>z</i> <i>ž</i>	
spirantti	snton snll.	<i>β</i>	<i>δ</i>	<i>γ</i>
nasaali		<i>m</i>	<i>n</i> <i>ń</i>	<i>ŋ</i>
lateraali			<i>l</i> <i>l'</i>	
tremulantti			<i>r</i>	
puolivokaali				<i>j</i>

Länsimarin omaperäiseksi katsottavassa sanastossa taas esiintyy 23 konsonanttifoneemia, jotka ovat:

		labiaalinen	dentaalis- alveolaarinen	palataalis- velaarinen
klusiili	snton snll.	<i>p</i>	<i>t</i> <i>t'</i>	<i>k</i>
affrikaatta	snton snll.		<i>c</i> <i>č</i>	
sibilantti	snton snll.		<i>s</i> <i>š</i> <i>z</i> <i>ž</i>	
spirantti	snton snll.	<i>f</i> <i>β</i>	<i>δ</i>	<i>χ</i> <i>γ</i>
nasaali		<i>m</i>	<i>n</i> <i>ń</i>	<i>ŋ</i>
lateraali			<i>l</i> <i>l'</i>	
tremulantti			<i>r</i>	
puolivokaali				<i>j</i>

Länsimarin konsonanteista ovat /f χ t'/ kuitenkin harvoin esiintyviä, suhteellisen nuoria foneemeja. Niitä on tšuvassilaisissa lainoissa

sekä deskriptiivis-onomatopoeettisessa sanastossa, esim. *əfəläš* 'tuulla', *pərxäš* 'ruiskuttaa', *paťa* 'karitsa'.

Eräissä murteissa tunnetaan liudentuneita konsonantteja enemmänkin: murteittain esiintyvät ainakin oppositioparit /s/ - /š/, /z/ - /ž/ ja /r/ - /ř/. Monissa itämurteissa tunnetaan samoin kuin länsimarisissa kaksi affrikaattaa, mutta niiden oppositio on aivan erilainen /č/ - /č̣/.

Spirantit /β δ γ/ voivat joissakin tapauksissa nykyisessä ääntämyksessä lähentyä soinnillisia klusiileja. Sekä itä- että länsikirjakielissä spiranteilla on erikoisesti homorgaanisten nasaalien jäljessä selvät klusiiliset allofonit [b d g]; tämä käytäntö perustuu kirjakielten pohjana olevien murteiden kantaan. Vastaavasti itäkirjakielen affrikaatalla /č/ on perinnäisesti nasaalin jälkeisessä asemassa ollut soinnillinen allofoni [č̣]; kirjakielessä sen soinnilliseksi ääntäminen on kuitenkin nykyisin jo harvinaista.

Sanapaino

3. Itäkirjakielissä vallitsee yleensä ns. ultimapainotus: paino on viimeisellä vahvalla täysvokaalilla. Vahvoihin täysvokaaleihin luetaan tällöin kaikki muut sanan redusoitumattomat vokaalit paitsi ne sananloppuiset vokaalit, jotka ovat syntyneet 26. §:ssä mainitun assimilaatiosäännön mukaisesti; nämä ns. heikot täysvokaalit edustuvat - esim. suffiksien liittämisen johdosta - sanansisäiseen asemaan jouduttuaan redusoituneena vokaalina. Muutamia painotusesimerkkejä: *olma*· 'omena', *šerye*· 'kampa', *ko·kât* 'kaksi', *ko·kâmšo* 'toinen', *uše-šâže* 'mieleensä', *üôârama·š* 'nainen'.

Siinä tapauksessa, että sanassa on yksikin vahva täysvokaali, paino ei siis yleensä lankea redusoituneelle vokaalille, joka saa - muutamaa erikoistapausta lukuun ottamatta - painon vain silloin, jos sanassa ei ole vahvaa täysvokaalia. Tällöin paino pyrkii asettumaan ensimmäiselle tavulle; huomattava on, että heikko sananloppuinen

täysvokaali ei tässäkään tapauksessa saa painoa. Esimerkkejä: *pâ-lâšâm* 'korvan (akk.)', *pâ-lâšâšte* 'korvassa', *šâ-že* 'syksy'.

Esitettyjä painotussääntöjä noudatetaan melko systemaattisesti. On kuitenkin muutamia harvoja suffikseja, jotka eivät ole sääntöön täysin mukautuneet. Niinpä leksikossa on joukko *ye*-suffiksia adverbeja, joissa paino on edellisellä tavulla, joissakin tapauksissa jopa silloinkin, kun tämä vokaali on redusoitunut; suffiksin *e* on kuitenkin ns. vahva täysvokaali. Pari esimerkkiä: *ko-žye* 'humisten', *jâ-žye* 'hiljaa'.

Niin ikään eräät taivutussuffiksit - niissä on kaikissa *a*-vokaali - eivät sananloppuisinakaan saa johdonmukaisesti osakseen sanapainoa; näissä tapauksissa esiintyy vapaata vaihtelua. Tällaisia suffikseja ovat Učajevin¹ mukaan mm. monikon *-la*, datiiivin *-lan*, monikon *-lak* sekä mon. 1. p:n ja mon. 2. p:n possessiivisuffiksit *-na* sekä *-ôa*, *-ta*. Muutamia esimerkkejä: *kiôe·mlan* ~ *kiôemla·n* 'kädelleni'; *ki·tnan* ~ *ki·tna·n* 'kätemme (gen.)'; *kiôe·šta* ~ *kiôešta·* 'käteenne'.

4. Länsimarissa painotussäännöt eivät ole yhtä selvät. Periaatteessa vallalla on ns. penultimapainotus, ts. paino lankeaa lopusta lukien toiseksi viimeiselle tavulle. Mikäli toiseksi viimeisessä tavussa on täysvokaali, sääntö useimmiten pitää paikkansa, esim. *kâ·nal* 'mukava, helppo', *i·m·nîm kândâ·râš* 'lepuuttaa hevosta'.

Penultimapainotus on jokseenkin säännöllisesti vallalla siinäkin tapauksessa, että lopputavussa on täysvokaali ja sitä edeltää pelkkiä redusoituneita vokaaleja sisältäviä tavuja, esim. *ə·štâš* 'lakaista', *əš·tə·lâš* 'pyyhkäistä'.

Sitä vastoin siinä tapauksessa, että penultiman redusoitunutta vokaalia vielä edeltää täysvokaali tai -vokaaleja, näyttää esiintyvän runsaasti horjuvuutta. Toisissa tapauksissa paino säilyy tällöinkin penultiman redusoituneella vokaalilla, mutta toisissa se työntyy lähimmälle penultimaa edeltävälle täysvokaalille, esim. *âš·kə·ktâš* 'kiirehtiä' mutta *âš·škamâš* 'kiire'.

¹ учаев 1982, 80 - 83.

Eräät epäitsenäiset morfeemit kykenevät puolestaan siirtämään painon myös lopputavulle; tällainen on esim. liitepartikkeli *-ok*, esim. *tamao•k* 'jotakin'.

Fonotaksi

5. Vokaaleilla on vain yksi fonologinen pituusaste. Foneettisesti tosin sanan painollinen täysvokaali on yleensä muita sanan vokaaleja pitempi. Tästä syystä foneettiseen tarkkuuteen pyrkivissä murreteksteissä se on merkitty usein puolipitkäksi.

Kielessä ei ole myöskään diftongeja. Mikäli kaksi vokaalia on peräkkäin, niiden välillä on siis aina tavuraja.

Itäkirjakielissä voi kahden vokaalin muodostaman sekvenssin toisenä jäsenenä olla /a e u/; ainakin seuraavat kombinaatiot ovat mahdollisia:

/u ü i e o ö/ + /a/, esim. *muam* 'löydän', *küan* 'kivinen', *ukean* 'köyhä', *pial* 'onni';

/u ü i o ö/ + /e/, esim. *kue* 'koivu', *küēš* 'kiveen', *iziem* 'pikuiseni', *moet* 'mikä sinun, sinulla';

/a/ + /u/, esim. *tau* 'kiitos'.

Varhaisempien murremerkintöjen perusteella on pääteltävissä, että itäkirjakielen pohjana olevalla Sernurin - Morkin murrealueella ei redusoitunut vokaali voinut liittyä toiseen vokaaliin. Sitä vastoin itäisemmissä murteissa on vokaalisekvenssin jälkimmäisenä jäsenenä voinut olla myös redusoitunut vokaali. Itäkirjakielissä on ikään kuin tällaisten murteiden kannan mukaisesti alettu taivutuksen yhdenmukaistamisen vuoksi eräissä taivutusmuodoissa merkitä redusoituneita vokaaleja myös vokaalien jälkeiseen asemaan. Nykyinen koulua käynyt sukupolvi on ainakin hitaasti luettaessa myös alkanut ääntää tämän redusoituneen vokaalin. Esim. *muaš* 'löytää' ja *jüaš* 'juoda' -verbien preteritimuoto kuului aiemmin säännöllisesti *mun* 'hän löysi'

ja *jün* 'hän joi', mutta kirjakieleen omaksuttujen *мын*, *үйиң* -kirjoitustapojen myötä on levinnyt myös ääntämys *muân*, *jüân*.

Läntinen kirjakieli ei tällaista kirjoitustraditiota ole omaksunut: siinä kirjoitetaan esim. mainittujen verbien preteritimuodot *мон* 'hän löysi', *үйиң* 'hän joi'. Länsimarin kahden vokaalin sekvensseissä on jälkimmäisenä vokaalina /a ä e/; /a/ voi seurata kaikkia muita redusoitumattomia takavokaaleja, /ä/ kaikkia redusoitumattomia etuvokaaleja, /e/ kaikkia redusoitumattomia vokaaleja, jopa toista /e/:tä. Kombinoitumismahdollisuudet ovat toisin sanoen seuraavat:

/o u/ + /a/,	esim. <i>moam</i> 'löydän', <i>kuat</i> 'voima';
/ü ö i e/ + /ä/,	esim. <i>küäš</i> 'kiehua', <i>lääm</i> 'olen';
/a o u ä ü ö i e/ + /e/,	esim. <i>koe</i> 'aalto', <i>ireemäš</i> 'puhdistua',
<i>kätöem</i> 'laumani'.

6. Itäkirjakielissä ei ole systemaattista vokaaliharmoniaa. Niinpä siinä esiintyy mm. seuraavia muotoja: *öraš* 'ihmetellä', *ulan* 'alle'. Sitä vastoin sellaisia sanoja, joissa olisi ensi tavussa takavokaali ja jälkitavussa /ü/ tai /ö/, siis esim. tyyppiä *KaKü(K)* tai *KuKö(K)*, ei kielessä ole. Ylipäätään ensi tavua kauempana suppeat vokaalit /i u ü/ ja ns. vahvoina täysvokaaleina esiintyvät /o ö/ ovat kirjakielissä harvinaisia.

Itäkirjakielissä määräytyy kuitenkin niin vapaan kuin sidonnaisen morfeemin painottoman, sananloppuisen vokaalin laatu seuraavan säännön mukaisesti; sääntö sisältää sekä palataali- että labiaali-harmonisia näkökohtia: jos sanan painollinen vokaali on illabiaalinen /a e i â/, painoton loppuvokaali on /e/; jos sanan painollinen vokaali on labiaalinen takavokaali /o u/, painoton loppuvokaali on /o/; jos sanan painollinen vokaali on labiaalinen etuvokaali /ö ü/, painoton loppuvokaali on /ö/.

Koska I:ssä on runsaasti sanoja, joiden lopussa oleva vokaali on painoton, säännön vaikutusala on varsin suuri. Ja erikoisesti sitä ovat omiaan kasvattamaan lukuisat painottomaan vokaaliin päättyvät suffiksit. Tämän vokaalisointusäännön aiheuttamia morfofonologisia vaihteluita selostetaan yksityiskohtaisemmin 26. §:ssä.

Esitettyyn sääntöön on yhteydessä se l:n fonotaktinen piirre, ettei kirjakielessä sanan lopussa esiinny redusoitunutta vokaalia. Nopeassa puheessa saattaa kuitenkin heikko sananloppuinen täysvokaali ainakin jossakin määrin ääntyä redusoituneen vokaalin tapaan. Tämä johtuu mm. siitä, että hyvin monissa murteissa painoton loppuvokaali on yhä edelleen redusoitunut.

7. Myös länsimarin kirjakieli tuntee redusoituneen sananloppuisen vokaalin. Länsimari eroaa kuitenkin itäkirjakielestä siinä, että siinä vallitsee palataaliharmonia. Kielen 10 vokaalifoneemia voidaan vokaaliharmonian näkökulmasta ryhmittää kolmeen ryhmään seuraavasti:

(1) takavokaalit	/a o u â/
(2) (vahvat) etuvokaalit	/ä ö ü ə/
(3) neutraalivokaalit	/e i/

Vokaalisointusäännöt ovat seuraavat:

a) Yhdistämättömässä sanassa, jossa ei ole neutraalivokaaleja, ei voi esiintyä samanaikaisesti taka- tai vahvaa etuvokaalia eli siis ryhmien (1) ja (2) vokaaleja.

b) Neutraalivokaalit voivat seurata mitä tahansa vokaalia, mutta niiden jälkeen voi esiintyä joko ainoastaan neutraalivokaaleja tai vahvoja etuvokaaleja - eli siis vain ryhmän (3) tai ryhmän (2) vokaaleja. Sääntö pätee myös siinä tapauksessa, että sanan ensimmäinen vokaali on neutraalivokaali. Esimerkkejä: *küeštäš* 'paistaa', *keróáš* 'voida', *ošemanäm* 'olen tullut valkoiseksi', *kuyilä* 'koivikko'. Vokaalisoinnun vastaisia ja siis mahdottomia olisivat esim. muodot **keróáš*, **ošemânäm* ja **kuyila*.

Kaikissa em. sanoissa sanapaino osuu - sääntöjen mukaan - neutraalivokaalille. Neutraalivokaalin painollisuudessa onkin yleisesti nähty syy siihen, että se kykenee ikään kuin jakamaan takavokaalisen alkaneen sanan kahdeksi erilliseksi vokaalisointuyksiköksi. Kuitenkin myös seuraavantyyppisissä sanoissa, joissa normaali penultimapainotus ei osu neutraalivokaalille, on mm. suomalaistutkijoiden

yhtäpitävien merkintöjen mukaan loppuosan etuvokaalisuus vallitsevana: *makleštä·räs* 'nyrjähdyttää', *šongeštä·ltäs* 'vaahdota'.¹

L:ssä on kuitenkin muutamia harvoja suffikseja, jotka eivät noudata esitettyjä vokaalisointusääntöjä, mm. seuraavat:

a) Turkkilaisperäinen, hyvin tavallinen substantiivijohdin *-lâk* esiintyy aina takavokaalisena, esim. *äzälâk* 'sikiö', *βätelâk* 'nuorikko'.

b) Aina takavokaalisina esiintyvät kielteisen 2. preteritin taivutuspäätteet, esim. *βlôðdelam* 'en ole kuljettanut', *jütelat* 'et ole juonut'.² Näiden päätteiden takavokaalisuus johtuu siitä, että muodot ovat verraten myöhään syntyneet sanaliitosta, esim. *jütelat* < *jü-* + karit. *te* + (*â*)*lat* 'olet'.

c) L:n monikkosuffiksi on aina etuvokaalinen, esim. *alâkβlä* 'nii-tyt'.

8. Sanan alussa ei esiinny konsonantti /ŋ/. Absoluuttisessa sananalussa eivät ole esiintyneet ainakaan aidossa kansankielessä myöskään spirantit /ð γ/. Kirjakielissä on tosin eräiden postpositioiden sekä eräiden muiden lauseen alussa yleensä esiintymättömien pikkusanojen alkuun vakiinnutettu spiranttiseen ääntämykseen viittaava *ð, ɣ* -merkintä. Todellinen ääntämys määräytyy kuitenkin kontekstin mukaan: soinnittoman äänteen jäljessä äännetään sanan alussa soinniton klusiili, soinnillisen äänteen jäljessä spirantti. Esim.

¹ Kuten 19. §:stä käy ilmi, ei nykyisen länsikirjakielen teksteistä voi tietää jälkitavujen etu- tai takavokaalisuutta. Kuitenkin myös luoteismurteissa, joissa sekä sanapaino että vokaalisointu noudattelevat hyvin pitkälle samoja sääntöjä kuin länsimurteissa, ääntyvät mm. nämä sanat Ivanovin - Tužarovin luoteismurteiden sanakirjan mukaan niin painotuksensa kuin vokaaliedustuksensa puolesta samoin: *šongeštä·ltäs*, *makleštä·räs*.

² Osassa länsimurteita persoonapäätteet ovat kuitenkin näissä muodoissa vokaalisointusäännön mukaisia eli etuvokaaleja.

kirjoituksen mukaan I *čot óene*, ääntämyksessä *čot tene* 'kunnolla'; spirantti ääntämyksessäkin: I *oʝo óene* 'murheella'.

Itäkirjakielen ääntämyksessä esiintyvät sanan lopussa kaikki muut konsonantit paitsi spirantit /β ó γ/, siis myös /z/, esim. *teŋâz* 'meri'.

Länsimarissa esiintyvät sanan lopussa muut konsonantit paitsi /β ó γ ʔ z f x/.

Itäkirjakielleessä kaikki konsonantit voivat esiintyä vokaalien välisessä asemassa.

Länsimarissa kaikki muut konsonantit esiintyvät vokaalienvälisessä asemassa paitsi /ŋ/, joka esiintyy vain tavunloppuisena. Niissä sanoissa, joissa muissa murteissa tavataan vokaalienvälinen /ŋ/, länsimarissa on konsonanttiihtymä [ŋg], esim. *kəŋgəʒ*, vrt. I *keŋeʒ* 'kesä'. Tavunloppuisessa asemassa ei /ŋ/ kuitenkaan enempää L:ssä kuin I:ssäkään edellytä palataaliäänteen seuraamista, esim. L *təŋ* : *təŋlän*, I *taŋ* : *taŋlan* 'ystävä : ystävälle'.

9. Morfeemien sisällä ja myös useimpien morfeemien rajoilla on ilmeisesti koko kielialueella tapahtunut klusiilien /k t p/ sekä spiranttien /γ ó β/ opposition tasoittuminen homorgaanisten nasaalien jäljessä. Murre-edustuksista tehdyt merkinnät osoittavat, että mm. länsimarissa, samoin osassa itäkirjakielen pohjana olevaa Sernurin - Morkin murrealuetta tässä asemassa esiintyy aina soinnillinen klusiili [b d g]. Esim. seuraavat sandhi-ilmiot osoittavat klusiilin ja vastaavan spirantin opposition tasoittumisilmiötä: L *trupkam buʒ* / < puʒ/ 'hän antoi piipun', L *nuʒóæm bercæn* / < βercæn/ 'köyhyyteni vuoksi'.

Kummassakin kirjakielleessä nasaalien jälkeinen dentaalinen ja palataalinen äänne merkitään ɔ:llä ja z:llä eli samoilla kirjaimilla kuin vastaavat spirantit /ó/ ja /γ/; näin ne myös tajunnallisesti yhdistyvät näiden kanssa samoiksi foneemeiksi. Sitä vastoin /m:n jälkeinen [b] merkitäänkin erillisellä ɔ-kirjaimella, joka omaperäisessä sanastossa esiintyy siis vain tässä asemassa.

Toisissa marin murteissa - näin myös osassa Sernurin - Morkin murrealuetta - homorgaanisen nasaalin jäljessä tapahtuva klusiilien

ja spiranttien tasoittuminen on johtanut mediaklusiiliseen [G D B] ääntämykseen. Mikäli I olisi ottanut pohjaksi tämän ääntämyksen, näille äänteille olisi ollut sopivin soinnittoman klusiilin merkki.

On kuitenkin muutamia epäitsenäisiä morfeemeja, joissa koko kielialueella ei tapahdu mainittua spirantin ja klusiilin välisen opposition tasoittumista. Länsimarissa tällaisia ovat ensinnäkin karitiiviset suffiksit *-te/-de* ja *-tāmā*, *-tamə/-dāmā*, *-dāmə*. Näistä suffikseista voi *n:n* jäljessä seurata klusiilinen allomorfi, esim. L *jōntamə* 'kelvoton'. Tällöin voi myös muodostua selviä oppositiopareja: L *səntamə* 'muodoton' (< *sən* + *-tamə*) ja L *šəndamə* 'asetettu' (< *šənda* + *-mə*). Komitatiivisesta *-ke/-ye* -suffiksista on ainakin länsimarissa merkitty seuraavantapaista ääntämystä: *āptānye* 'kukon kanssa'.

10. Geminaattoja ei kirjakielissä morfeeminsisäisessä asemassa esiintyne. Morfeemin rajalla lienevät kummassakin kirjakielessä mahdollisia ainakin geminaatat /ll mm nn rr šš tt/, esim. I *osallāk* 'paahuus', *tolānna* 'olemme tulleet', *lupššo* 'ruoskansa', *errak* 'aikaisemmin', *tunemmaš* 'oppi'; L *jallan* 'jalalle', *koyānna* 'me molemmat', *pāššā* 'hänen veneensä', *jatteok* 'kysymättäkin', *jammaš* 'menetys'.

Varovainen sanonta johtuu siitä, että perinnäisesti kielessä on vallinnut tendenssi myös monien morfeeminrajaisten geminaattojen lyhentymiseksi. Esim. Wichmann merkitsee länsimarista rinnakkain muodot *jatte-ok* ja *jate-ok* 'kysymättäkin' sekä *uššāla-ok* ja *ušāla-ok* 'näkevän tapaan'.

11. Konsonanttiihtymien kuvaus on vaikeata monestakin syystä. Kirjakielten ortografia ei läheskään aina osoita sitä, millä tavoin sana perinnäisesti äännetään. Erikoisesti redusoituneiden vokaalien mahdollinen esiintyminen joidenkin konsonanttiihtymien ääntämyksessä jää epäselväksi. Mainittakoon, että myös kirjakielten ortografiinen käytäntö on eräissä tällaisissa tapauksissa vaihdellut. Niinpä I:n sanansisäinen /br/-yhtymä on aivan äskettäin ainakin eräissä sanoissa hajotettu /dār/ segmentiksi, esim. 'metsää' merkitsevä sana kirjoitettiin aikaisemmin *čōdra*, nyt *čōdāra*; murteista löytyy epäilemättä

peruste sekä kaksi- että kolmitavuiselle ääntämykselle. Tämän muutoksen jälkeenkin ortografisessa sanakirjassa on kuitenkin esim. *puð-ra* 'pellava- tai hampputukko'.

Kirjakielten ääntämys muuttuu koko ajan kahdesta eri syystä. Venäjän kielen vaikutus ulottuu epäilemättä myös omaperäisen sanaston ääntämykseen. Toisaalta käyttöön otetut ortografiset periaatteet voivat osaltaan muuttaa ääntämystä.

Joka tapauksessa joitakin yleisiä tendenssejä perinnäisen sanaston konsonanttiihtymien rakentumisesta voidaan antaa. Tietoni perustan suurelta osalta Wichmannin toisaalta länsimurteista, toisaalta Sernurin ja Morkin murteista keräämiin sanastoihin.

Mari vierastaa sananalkuisia konsonanttiihtymiä. Yhä edelleen on murteita, joiden omaperäisessä sanastossa ei sananalkuisia yhtymiä ole lainkaan; Ivanovin ja Tužarovin tutkimusten mukaan tällainen on mm. luoteismurre.

I:ssä lienee nykyisin vanhassakin sanastossa hyväksyttävä sananalkuisiksi konsonanttiihtymiksi ainakin /pr tr kr/ sekä joukko yhtymiä, joiden ensimmäisenä jäsenenä on sibilantti /š s/ ja toisena klusiili, likvida tai nasaali. Muutama esimerkki: *preže* 'vasikka', *traj* 'lepäkerttu', *kreðalaš* 'tapella', *ške* 'itse', *sŕeye* 'mansikka', *slan* 'maho'.

L:ssä sananalkuisten konsonanttiihtymien rakennetendenssit ovat samansuuntaiset; länsimari hylkii kuitenkin yhtymiä itämaria voimakkaammin. Kuitenkin esim. sanoissa *prežə* 'vasikka' ja *ške* 'itse' lienee länsimarissakin sananalkuinen yhtymä ääntämyksessä mahdollinen.

12. Sanan lopussa voi esiintyä eräitä kahden konsonantin yhtymiä. Yhtymien rakenneperiaatteiden havainnollistamiseksi on syytä käyttää seuraavia symboleja: kl = klusiili, l = likvida, n = nasaali, s = sibilantti. I:n ja L:n sananloppuiset yhtymät näyttävät yleensä noudataan seuraavia kaavoja:

$K_{ls} + /t/$, reaalistuneina ainakin yhtymät $/lt\ rt\ št/$

$K_{kl\ l} + K_s$, reaalistuneina ainakin yhtymät $/pš\ kš\ ps\ rš\ rž/$

Muutamia esimerkkejä: I *jâlt* 'kerrassaan', *pört* 'tupa', *Bošt* 'läpi', *lups* 'kaste', *pörš* 'kuura', *kurž* 'juokse!'; L *jolt* 'selvästi', *kašt* 'kulje!', *šâpš* 'vedä!'.

Muunlaisin rakenneperiaattein muodostuvina yksittäistapauksina esiintyvät vielä ainakin yhtymät I $/rč/$, L $/rc/$, esim. I *Berč*, L *Berc* 'vuoksi' sekä I:n verbitaivutuksessa mahdollisesti $/rl/$, viimeksi mainittu nimenomaan siinä tapauksessa, että verbityypistä I *purlam* 'pureskelen', *kürlam* 'repeän' muodostetaan y. 2. p:n imperatiivi normaalien muodostussääntöjen mukaan; se kuuluu tällöin *purl* 'pureskele!', *kürl* 'repeä!'. Mainittakoon, että L:ssä tämältyyppisissä verbeissä näyttää konsonanttien välissä yleensä olevan redusoitunut vokaali, esim. *pârêlam* 'pureskelen'.

13. Sanansisäisiä kahden konsonantin yhtymiä ei ole tutkimusten puutteellisuuden vuoksi mahdollista kartoittaa kovinkaan perusteellisesti. Kuitenkin voidaan antaa joitakin sääntöjä lähinnä siitä, minkätyyppisiä konsonanttiyhtymiä kieli ei suosi.

a) Konsonanttiyhtymän jälkimmäisenä jäsenenä ei esiinny lainkaan konsonantti $/ŋ\ j/$, L:ssä ei myöskään $/č/$.

b) Spirantit ja soinnilliset sibilantit $/β\ ó\ γ\ z\ ž/$ eivät yleensä muodosta yhtymiä soinnittomien konsonanttien kanssa, joita ovat I:ssä $/p\ t\ k\ č\ s\ š/$ ja L:ssä $/p\ t\ t'\ k\ c\ č\ s\ š\ f\ χ/$; kuitenkin jo vanhoissa murreteksteissä on toisinaan niin länsimurteista kuin Sernurin - Mor-kin murteesta merkitty yhtymä $/žš/$.

c) Spirantit $/β\ ó\ γ/$ eivät esiinny yleensä konsonanttiyhtymien ensimmäisenä jäsenenä muuta kuin likvidan $/l\ r/$ seurattessa.

14. Kolmen konsonantin yhtymät noudattavat yleensä seuraavia sääntöjä:

$K_{ls} + /t/ + K_{ln\ kl\ s}$

$K_{l\ kl\ /j/} + K_s + K_{ln\ kl\ s}$

Läheskään kaikki kaavojen mahdollistamat kombinaatiot eivät tietenkään kielessä esiinny. Useimmat kombinaatiot ovat mahdollisia vain morfeeminrajaisina; näin esim. ilmeisesti kaikki ne, joissa yhtymän kolmantena jäsenenä esiintyy sibilantti.

Muutamia esimerkkejä 1. säännön mukaisista yhtymistä: I *nört-mö* 'mäti', *šürtne* 'kompastun', *pörtlan* 'talolle', *puštneže* 'hän tah-too tappaa', *joštke* 'salaa', *kertše* 'osaava'; L *kærtñi* 'rauta', *kaštmaš* 'kulkeminen', *kertmäš* 'voima', *pärtkaš* 'lyödä (sydäimestä)'.

Muutamia esimerkkejä 2. säännön mukaisista yhtymistä: I *korštaš* 'särkeä', *šupškeđaš* 'vedellä', *šupšmaš* 'veto; tupakointi', *šupšneže* 'hän tahtoo vetää', *lupšla* 'ruoskan tavoin', *lupššo* 'hänen ruoskansa'; L *karštaš* 'särkeä', *kârška* 'vanhemman sisaren mies', *lapštan* 'takiainen', *lâpšlan* 'kasteelle', *Bujstâk* '(pää) alaspäin'.

Muuntyyppisistä konsonanttiyhtymistä tulevat nähtävästi kyseen seen muutamissa harvoissa sanoissa kaavojen I /rč/ + K_{1 n kl s}, L /rc/ + K_{1 n kl s} mukaiset yhtymät, esim. I *Berčta*¹, *Berčna* 'tähtenne, tähtemme', L *ôorcta*, *ôorcna* 'luotanne, luotamme'.

Sananloppuisten konsonanttiyhtymien käsittelyssä mainittujen I *purl-* ja *kürl-*konsonanttivartaloisten muotojen käytössä saadaan samoin /rl/-alkuisia kolmen konsonantin yhtymiä, esim. I *purlmaš* 'väli-pala', *purlneže* 'hän tahtoo pureskella', *purlšo* 'pureskelija'; toinen asia on, missä määrin tällaiset muodot ovat pelkästään ortografisia.

15. Joidenkin suffiksien käytön yhteydessä syntyy morfeemin-rajalle aivan poikkeuksellisia konsonanttiyhtymiä. Tällainen suffiksi on esim. monikon tunnus; I:n *-blak* liitetäänkin sanaan yhdysmerkin välityksellä. Fonotaktisesti samanlainen on kuitenkin L:n *-blä*, joka yhdistetään sanaan ilman yhdysmerkkiä. Esim. I *mükš-blak*, L *mükšblä* 'mehiläiset'.

¹ Esim. tämä muoto äännetään usein nykyisin kirjoitusasun vaikutuksesta *Berčda*; näin erityisesti, jos viimeistä tavua voimakkaasti painotetaan.

Erikoislaatuksia ovat fonotaktisesti myös eräät muut suffiksit, esim. L:ssä komitatiivinen *-ke/-ye*, ks. 9. §.

Ortografia ja translitterointi

16. Maria kirjoitettaessa käytetään venäläistä aakkosistoa, jota on täydennetty joillakin erikoiskirjaimilla. Eräillä kirjaimilla on kuitenkin marin omaperäisessä sanastossa huomattavasti erilainen äännearvo kuin venäjässä; tällaisia ovat esimerkiksi kirjaimet *z*, *o* ja *u*. Koska kielessä on huomattavasti venäläisiä lainoja, joista toiset ovat mukautuneet marin äännesysteemiin, mutta toiset äännetään täysin venäjän mukaisesti, on erikoisesti venäläisten lainojen translitterointi varsin vaikeaa.

Seuraavassa luettelossa on vasemmanpuoleisissa riveissä marin kirjakieltä kirjoitettaessa käytettävät kirjainmerkit ja oikealla merkien yleiset vastineet siinä translitteraatiossa, mitä tässä on sovellettu omaperäiseksi katsottuun sanastoon. Distribuutiokuvauksissa käytetty merkki $\neq$ tarkoittaa sananrajaa.

$a = I a$; L a , $\dot{a}^1$	$e = e$; $je / \neq _ /$, $/V _ /$, $/v _ /$
$\ddot{a} = I -$; L $\ddot{a}$	$\mathcal{K} = \mathfrak{Z}^2$
$\phi = b$	$\mathfrak{z} = z^2$
$\theta = \beta$	$u = i$
$\mathfrak{z} = \gamma^2$; I $g^3 / \mathfrak{H} _ /$; L $g / \mathfrak{H} _ /$ ⁴	$\mathfrak{z} = j$
$\partial = \delta^2$; $d^3 / \mathfrak{H} _ /$	$\mathfrak{K} = k$

¹ L:n etuvokaalit esiintyvät muutamaa erikoistapausta lukuun ottamatta jälkitavuuksissa, jos edellisessä tavussa on etuvokaali, ks. tarkemmin 19. §.

² Soinnittomassa ympäristössä morfeemin rajalla $\mathfrak{z}$ voi ääntyä k :na, ∂ t :nä, $\mathcal{K}$ $\mathfrak{Z}$:nä ja $\mathfrak{z}$ s :nä, ks. tarkemmin 21. §.

³ Venäjän vaikutuksesta $\mathfrak{z}$:n ääntäminen g :ksi ja ∂ :n d :ksi on mm. kaikissa soinnillisissa asemissa voimakkaasti yleistymässä.

⁴ L:ssä vokaalien välinen $\mathfrak{H}$ on $[\eta g]$ -yhtymän merkki, mutta tavun loppuinen $\mathfrak{H}$ pelkän $/\eta/$ -foneemin merkki.

$\mathcal{L} = l, l^1$	$\phi = f$ (I:ssä vain venäl. sanoissa)
$\mathcal{M} = m$	$\mathcal{x} = \chi$ (I:ssä vain venäl. sanoissa)
$\mathcal{H} = n, n^1; L \eta / _ \varepsilon / 2$	$\mathcal{U} = c$ (I:ssä vain venäl. sanoissa)
$\mathcal{H} = I \eta; L -$	$\mathcal{U} = I \check{c}; L \check{c}$
$\mathcal{O} = o.$	$\mathcal{W} = \mathfrak{z}$
$\mathcal{O} = \ddot{o}$	$\mathcal{V} = -$
$\mathcal{N} = p$	$\mathcal{N} = I \hat{a}; L \hat{a}, \hat{a}^3$
$\mathcal{P} = r$	$\mathcal{B} = I -; L \hat{a}$
$\mathcal{C} = s$	$\mathcal{B} = ' $
$\mathcal{M} = I t; L t, t^1$	$\mathcal{Z} = e$
$\mathcal{Y} = u$	$\mathcal{X} = u; j u / _ \neq / , / _ V / , / _ v /$
$\mathcal{Y} = \ddot{u}$	$\mathcal{X} = I a; j a / _ \neq / , / _ V / , / _ v /$
	$L a, \ddot{a}; j a, j \ddot{a} / _ \neq / , / _ V / , / _ v / 4$

Koska I:ssä ei ole foneemeja /ä ə/, siinä ei ole myöskään kirjaimia ä eikä ъ. Sitä vastoin siitä huolimatta, että L:ssä on foneemi /η/, siitä puuttuu oma kirjain tälle äänteelle (ks. 20. §).

17. Jo taulukosta voi nähdä, että omaperäisessä sanastossa *g* ja *d* ovat alun perin allofonien merkkejä niin I:ssä kuin L:ssä; tällainen on lisäksi *b*, joka omissa sanoissa esiintyy vain *m*:n jäljessä. Translitteraatiossa käytetään näitä allofoneihin viittaavia erillisiä kirjaimia seuraavista syistä.

Labiaaliäänten osalta erillinen allofoni on jo kirjakielten ortografiassa osoitettu. Systeemin mukaista on, että ääntämyksen vaihtelu ilmaistaan myös muiden nasaalin jälkeisten homorgaanisten konsonanttien osalta. Kirjakielissä palataali- ja dentaaliäänteiden allo-

¹ *l'*:n, *n'*:n ja *L t'*:n liudentuneisuuden ilmaisemista kirjakielten ortografiassa käsitellään 18. §:ssä.

² Ks. edellisen sivun alaviite 4.

³ Ks. edellisen sivun alaviite 1.

⁴ Ks. edellisen sivun alaviite 1. On huomattava, että /jo/-yhtymä merkitään omaperäisessä sanastossa *jo*:lla; *ě* esiintyy vain venäläisissä lainoissa.

fonista vaihtelua ei voida osoittaa siitä syystä, että niissä spiranttien /ɣ ó/ merkeiksi on otettu venäjän g:n ja d:n merkki.

Toiseksi klusiilinen merkintätapa homorgaanisen nasaalin jälkeisessä asemassa viittaa myös marin kielen erääseen erikoispiirteeseen: ilmeisesti koko kielialueella spiranttien ja vastaavien klusiilien välinen oppositio on - eräitä erikoistapauksia lukuun ottamatta - tyystin neutraalistunut homorgaanisten nasaalien jäljessä (ks. 9. §).

Homorgaanisen nasaalin jälkeisen klusiilin ääntämystä on seurailut myös affrikaatan ääntämys: murteissa, joissa klusiili on soinnillinen, on yleensä myös dentaalinasaalin jälkeinen affrikaatta ääntynyt soinnillisena, siis [ʒ]; affrikaatta ei kuitenkaan edusta mitään arkki-foneemia. Ilmeisesti kuitenkin kirjakielessä alkaa nasaalin jälkeisen affrikaatan soinniton ääntämys olla yhä yksinomaisempi, mihin on olennainen vaikutus myös ortografialla: affrikaatan merkintä ei tässä asemassa eroa mitenkään kaikkialla muualla esiintyvien soinnittomien affrikaattojen merkinnästä. Dentaalinasaalin jälkeisen affrikaatan merkintä- ja ääntämisongelmat kuuluvat pelkästään itäkirjakieleen, sillä L:ssä affrikaatta ei esiinny lainkaan tässä asemassa.

18. Kuten foneemitaulukosta näkyy (2. §), kumpikin kirjakieli tuntee liudennusoppositiot /l/ - /l'/ ja /n/ - /n'/, L lisäksi opposition /t/ - /t'/.

Liudentuneisuus osoitetaan *ɸ*-merkillä seuraavissa tapauksissa:

a) mikäli liudentunutta konsonanttia seuraa toinen konsonantti, esim. I *илъда* = *ǝl'da* 'olitte', L *пaтъкuш* = *patkǝš* 'tippa';

b) mikäli liudentunut konsonantti on sananloppuinen, esim. I L *тупнъ* = *tupǝn* 'selin', L *семнъ* = *semǝn* 'tavoin';

c) mikäli liudentunutta konsonanttia seuraa vokaali *o*, *ö*, *u*, L:ssä myös *ü*, esim. I *шъльö* = *šǝl'ö* 'kaura', L *нъмъртaш* = *nǝγǝrtaš* 'litis-tää'.

/a/:ta, L:ssä myös /ä/:tä edeltävän konsonantin liudentuneisuus osoitetaan *я*-kirjaimella, esim. I *коля* = *kol'a* 'hiiri', L *нямaш* = *nǝmaš* 'syödä', L *лявъpгaш* = *l'ǝβǝγǝš* 'tulla lokaiseksi'.

/u/:ta edeltävän konsonantin liudentuneisuus osoitetaan ю-kirjaimella, esim. I лювѣк = *l'ubâk* 'siivoton (ihminen)', L люцкаш = *l'uckaš* 'lyödä'.

Liudentuneisuus jää erikseen osoittamatta seuraavissa tapauksissa:

I:ssä suhuaffrikaatta on aina liudentunut. Se liudentaa assimilaatorisesti aina edellään käyvän n:n, esim. I шинчаш = *šinčāš* 'istua', I муничаш = *muńčāš* 'munia' (vrt. I муно = *muńo* 'muna').

/e i/ -vokaaleja edeltävän konsonantin liudentuneisuus - tai vastaavasti liudentumattomuus - jää molemmissa kirjakielissä ilmailematta: /e/:n merkkinä käytetään *e*:tä, /i/:n merkkinä *i*:tä kaikkien konsonanttien jäljessä, esim. I неле = *nele* 'vaikea' - I неле = *nel'e* 'nieli'; L нини = *ninē* 'he, ne' - L ни = *ni* 'niini'.¹

19. Se, että kirjaintaulukossa L:n *a*:n vastineiksi translitteroidussa tekstissä ilmoitetaan sekä *a* että *ä*, я:n vastineiksi sekä *a*, *ja* että *ä*, *jä*, *и*:n vastineiksi sekä *â* että *ə*, perustuu tässä kirjakielessä nykyään vallitsevaan, hyvin erikoislaatuiseen jälkitavuja koskevaan oikeinkirjoitusperiaatteeseen. Ensi tavua kauempana näet /ä/ ja /ə/ merkitään säännön mukaan aina vastaavan takavokaalin merkillä: /ä/ *a*:lla tai *я*:lla, /ə/ *и*:llä.²

¹ Marin kirjakielten kehityksessä oli vaihe, jolloin kirjaimistoon eivät kuuluneet lainkaan kirjaimet *e*, *я* ja *ю*, vaan niiden sijasta käytettiin merkkejä *э*, *ѣ* ja *а* sekä *ѣу* ja *у*. Tällöin kaikkia vokaaleja edeltävien konsonanttien liudentuneisuus pyrittiin osoittamaan *ѣ*-merkillä, esim. I колѣа = *kol'a* 'hiiri', L нѣилѣш = *niäläš* 'silittää'; tätä kantaa edustaa mm. V. M. Vasiljevin 1926 julkaisema Marij muter.

² Johdonmukaista olisi, jos jälkitavuuissa käytettäisiin tässä asemassa myös /ü ö/ foneemien merkkeinä *y*:ta ja *o*:ta. Muutama tällainen kirjoitustapa onkin 1956 ilmestyneessä sanakirjassa Marijsko-russkij slovar, esim. L ѣшкѣж = *üšküž* 'härkä', кѣтози = *kätözə* 'paimen'. Tällaiset tapaukset lienevät kuitenkin kirjoitusvirheen luonteisia; myöhemmissä L:n ortografisissa sanakirjoissa niitä ei enää ole.

Koska L:ssä vallitsee 7. §:ssä selostetun kaltainen vokaalisointu, on omaperäisessä sanastossa vokaalien ääntyminen kuitenkin aina selvä: 1) jos yhdistämättömässä sanassa on ensi tavussa etuvokaalia osoittava kirjain *ä, ö, ü, ё, и, е* tai *э*, sana on loppuun saakka etuvokaalinen; 2) mikäli ensitavussa on takavokaalin merkki *а, я¹, о, у, ю* tai *и*, ovat kaikki seuraavat vokaalit takavokaaleja, ellei sana sisällä vokaaleja *и, е, э*; 3) mikäli takavokaalia seuraa jokin vokaaleista *и, е, э*, ovat kaikki tämän jälkeen mahdollisesti esiintyvät vokaalit etuvokaaleja. Muutamia esimerkkejä, kaikki siis L:stä: *кя́наш* = *kä-näš* 'levätä', *кя́тикешаш* = *kätekemäš* 'lyhetä'; *кышкыла* = *käšškäla* 'mihin päin', *куштәлыаш* = *kuštälyäš* 'tulla helpommaksi'; *ошешаш* = *ošemäš* 'tulla valkoiseksi', *кугыла* = *kuyilä* 'koivikko'.

On kuitenkin yksi ryhmä sanoja, joissa nykyiset oikeinkirjoitusperiaatteet eivät kykene osoittamaan ensi tavun vokaalin etu- tai takavokaalisuutta. Tähän ryhmään kuuluvat ne sanat, joissa liudentunutta alkukonsonanttia /l' r' t'/ seuraa väljä vokaali, joko /a/ tai /ä/. Näissäkin sanoissa konsonantin liudentuneisuus osoitetaan я:lla. Mutta kun sillä ei ole etuvokaalista parikkia *ä, ei ensi tavun merkinnästä käy ilmi, onko sanan vokaali /a/ vai /ä/. Marijsko-russkij slovar sisältää esim. seuraavat länsikirjakielen muodot: *няка* = *ñaka* 'raaka (leivästä)', *лянкаш* = *l'äpkäš* 'puhua tahdittomasti'.

Uudessa L:n oikeinkirjoitussanakirjassa (ilmestynyt 1978) on tällaisissa tapauksissa otettu käyttöön merkintätapa, jonka mukaan etuja takavokaalisuus osoitetaan toisessa tavussa, mm. mainitut sanat on kirjoitettu seuraavasti: *няка, лянкәш*. Mutta tämäkään kirjoitustapa ei johda kaikissa tapauksissa tuloksiin. Vokaalisointu jää näet osoittamatta edelleen tapauksissa, joissa sana on yksitavuinen tai joissa jälkitavuissa on vain kirjaimia *и, е, э, я*. Onko esim. sana *ляп* 'jotenkin' luettava *l'äp* vai *l'är*, *няня* 'leipä (lastenkiel.)' luettava *ñä-ña* vai *ñäñä*?²

¹ я:ta voidaan kuitenkin käyttää myös ilmaisemaan edellisen konsonantin liudentuneisuutta + /ä:tä, ks. seuraavat kappaleet.

² L:n ortografia on radikaalisti muuttunut 1990-luvulla; ks. s. 13.

Kenties suurempi haitta omaksutusta periaatteesta kuitenkin koituu nuorehkojen, mutta silti jo kieleen vakiintuneiden lainasanojen sekä niiden johdannaisten ääntämiselle. Niissä näet perinnäinen vokaalisointusääntö ei aina pidäkään paikkaansa. Esimerkiksi sana *сила* 'voimakas' tulisi säännön mukaan lukea *silän*, mutta se onkin vakiintunut äännösasuun *silan*. Sitä vastoin esim. *мерка* 'mitta' on vakiintunut vokaalisointua noudattavaan muotoon *merkä*.

Lisäksi on huomattava, että kielessä on jokunen suffiksi, joka ei ole mukautunut vokaalisointuun (ks. 7. §). Jotta osaa ääntää oikein esim. *вѣтили* = *Bätäläk* 'nuorikko' -sanan, on tiedettävä, että *lâk*-suffiksi on kaikissa äänneympäristöissä takavokaalinen.

20. Kuten 16. §:ssä on mainittu, L:ssä ei tunneta kirjainta *н* nähtävästi siitä syystä, että vokaalien välisessä asemassa ei /*η*:/ää esiinny. *н*:n käytöstä luopuminen - se on ollut aikaisemmin myös L:ssä käytössä - on johtanut seuraavanlaiseen käytäntöön: vokaalien välisessä asemassa *нз* on luettava *ηg*:ksi, tavun lopussa sitä vastoin *η*:ksi, esim. *тѣнзаштара* = *tängäštäräš* 'verrata', *тѣнз* : *тѣнзѣна* = *tāη* : *tāηnā* 'ystävä : ystävämme'.

21. Kirjakielten ortografiassa ei osoiteta kaikkia morfofonologisia soinnillisuus- ja soinnittomuusvaihteluita. Konsonanttivartaloisista vartaloallomorfeista yleistetään taivutukseen soinnilliseen konsonanttiin päättyvä; sääntö koskee 23. §:n kohdissa a ja c käsiteltyjä tapauksia (sitä vastoin kohdassa b kuvattu I *č* : Z, L *c* : Z -vaihtelu osoitetaan myös kirjoituksessa); muutamia esimerkkejä:

I *вѣд* : *вѣдна* : *вѣдѣн* = *Büt* : *Bütna* : *Büđän* 'vesi : vetemme : veden'

L *вѣд* : *вѣдна* : *вѣдѣн* = *Bæt* : *Bætñä* : *Bæđæn* "

I *луд* : *лудна* : *лудам* = *lut* : *lutna* : *luđam* 'lue : luimme : luen'

L *луд* : *лудна* : *лудам* = *lât* : *lâtna* : *lâđam* "

I L *ушда* : *ушна* : *ушам* = *ušta*¹ : *užna* : *užam* 'näitte : näimme : näen'

¹ Kirjakielisessä ääntämyksessä kuitenkin hyvin yleisesti nykyisin *užda*.

Suffikseista, joiden alussa esiintyy vaihtelu /t/ : /ð/ ja /k/ : /γ/, käytetään yleensä myös pelkästään spirantilla alkavia allomorfeja. Kieltoverbin taivutuksessa esiintyvä /k/ : /γ/ -vaihtelu sekä eräissä L:n verbimuodoissa esiintyvä /p/ : /β/ -vaihtelu (ks. 25. §) osoitetaan kuitenkin ilmeisen morfologisoitumisen vuoksi myös kirjoituksessa.

Muutamia esimerkkejä suffikseista, joissa vaihtelua ei kirjoituksessa ilmaista:

I	<i>nõpmda</i>	= pörtta 'talonne'	<i>йолда</i>	= joldá 'jalkanne'
L	<i>nõpmda</i>	= pörttä "	<i>ялда</i>	= jalda "
I	<i>ludde</i>	= lutte ¹ 'lukematta'	<i>nyrde</i>	= purde 'purematta'
L	<i>ludde</i>	= lätte "	<i>nyrde</i>	= pârde "
I	<i>kidge</i>	= kitke 'käsin'	<i>lumge</i>	= lumye 'lumen kera'
L	<i>kidge</i>	= kitke "	<i>lumge</i>	= lâmye "

Kuten esimerkeistä näkyy, joudutaan monet morfeeminrajaiset soinnittomat konsonanttiyhtymät selostettuja periaatteita käytettäessä osoittamaan jopa kauttaaltaan soinnillisen konsonantin merkeillä.

Suffikseissa esiintyvä sibilantin soinnillisuus- ja soinnittomuusvaihtelu osoitetaan myös kirjoituksessa, esim.

I	<i>kidše</i>	= kitše 'kätensä'	<i>йолжо</i>	= jolžo 'jalkansa'
L	<i>kidši</i>	= kitšə "	<i>ялжə</i>	= jalžə "
I	<i>ludšo</i>	= lutšo 'lukekoon'	<i>кандыжо</i>	= kondâžo 'kantakoon'
L	<i>ludši</i>	= lâtšə "	<i>кандыжə</i>	= kandâžə "
I	<i>ludsa</i>	= lutsa 'lukekaa'	<i>кандыза</i>	= kondâza 'kantakaa'

Näistä esimerkeistä näkyy selvästi, että suffiksivariantti perinnäisesti on valittu nimenomaan suffiksia edeltävän konsonantin ään-
nös- eikä kirjoitusasun perusteella.

¹ Kirjakielisessä ääntämyksessä kuitenkin yhä yleisemmin vanhasta fonotaksista poikkeavasti *ludde*.

MORFOFONOLOGIA

22. Tässä luvussa tarkastellaan eräiden allomorfisten vaihtelujen fonologisia ehtoja. Kaikkiin morfofonologisiin muutoksiin ei siis kajota. Niinpä esim. sekä nominien että verbien taivutuksessa esiintyvät konsonantti- ja vokaalivartalon vaihtelut on käsitykseni mukaan tarkoituksenmukaisinta tuoda esiin tällaisessa oppikirjanomaisessa kieliopissa eri taivutusmuotojen yhteydessä.

23. Seuraavat kolme vapaiden morfeemien konsonantteja koskevaa vaihteluilmiötä tavataan koko kielialueella, joskin b-kohdassa esille tuleva vaihtelu reaalistuu eri murteissa hiukan eri tavoin.

a) Tavunalkuinen /*ó*/ muuttuu /*t*/:ksi joutuessaan tavunloppuiseen asemaan; muutos tapahtuu myös soinnillisen konsonantin edellä. Esim. I *L kóóáš* : *kóóân* : *kot* : *kotna* 'jäädä : jäi : jää (imperat.) : jäämme'; I *Büóéš* : *Büóâm* : *Büt* : *Bütšö* : *Bütna* 'veteen : veden (akk.) : vesi : vetensä : vetemme', L *keróáš* : *kerttä* : *kertmä* 'voida : voitte (pret.) : voitu, kyetty'.

Sääntö ei päde kääntäen: kaikki sananloppuiset /*t*/:*t* eivät muutu spiranteiksi, vaikka ne joutuisivat tavunalkuiseen asemaan soinnillisessa ympäristössä, esim. I *mut* : *mutâm* 'sana : sanan (akk.)', I *mondaltna* : *mondaltaš* 'unohduimme : unohtua', L *pört* : *pörtäštä* 'talo : talossa'.

On ilmeistä, että /*t*/ : /*ó*/ -vaihtelu on jäykistynyt ja morfologisoitunut. Se kuuluu vanhojen suom.-ugr. sanojen vartaloihin ja eräisiin verbijohdoksiin.

b) Tavunalkuinen /*z*/ muuttuu affrikaataksi, I:ssä /*č*/:ksi, L:ssä /*c*/:ksi, joutuessaan tavunloppuiseen asemaan. Esim. I *Bozam* : *Boč* : *Bočta* : *Bočna* 'laskeudun : laskeudu : laskeuduitte : laskeuduiimme', I

βizât : *βiĉ* 'viisi' (substantiivinen muoto) : viisi (adjektiivinen muoto); L:stä samat muodot: *Bazam* : *βac* : *βacta* : *βacna*; *βazet* : *βac*. (Ks. myös 24. §, d-kohta.)

Tämä vaihtelu on ilmeisen epäproduktiivinen. Ainakin I:ssä on muutamia nuoria sanoja, joihin se ei enää ulotu, esim. I *teṇâzēm* : *teṇâz* : *teṇâzna* 'meren (akk.) : meri : meremme'.

c) /ž/ muuttuu vanhakantaisessa ääntämyksessä /š/:ksi joutuesaan soinnittoman konsonantin eteen. Esim. I L *užaš* : *užna* : *ušta*¹ 'nähdä : näimme : näitte', I *kož* : *kožna* : *košta*¹ 'kuusi : kuusemme : kuusen', L *arβaž* : *arβažan* : *arβaššə* 'kettu : ketun : kettunsa'.

Nimenomaan /š/:n edellä ei muutos /ž/ > /š/ näytä varhaisemmasakaan kielenkäytössä ehdottomalta; jo varhain on sekä itä- että länsimarista merkitty myös *užšaš* 'on nähtävä' -tyyppisiä äännösujuja.

24. Konsonanttien katotapauksissa on kyse siitä, että vokaalien välissä esiintyvä konsonanttiyhtymä edustuu yksinäiskonsonanttina jouduttuaan tavunloppuiseksi. Seuraavat neljä muutosta koskevat lähinnä verbejä: a) I L /kt/ : /k/, b) I L /šk/ : /š/, c) I /čk/ : /č/, L /čk/ : /č/, d) I /ńč/ : /č/, L /nz/ : /c/². Kaikissa näissä tapauksissa kadon syynä on pyrkimys välttää kielen fonotaksin vastainen sananloppuinen kahden tai sanansisäinen kolmen konsonantin yhtymä; d-tapauksessa L:ssä ilmenee samalla 23. §:ssä käsitelty vaihteluilmiö /z/ : /c/. Nämä vaihtelut osoitetaan myös kirjoituksessa. Vain L:tä koskee niin nomini- kuin verbiparadigmoissa hyvin tavallinen e) /ŋg/ : /ŋ/-vaihtelu (ks. 20. §). Esimerkkejä:

¹ Kirjakielisessä ääntämyksessä nykyisin kuitenkin varsin yleisesti *užda*, *kožda*.

² Ainakin aikaisemmin kielessä on esiintynyt mahdollisena myös vaihtelu /št/ : /š/, esim. I L *puštaš* : I *puš(t)mo*, L *puš(t)mâ* : I *puš(t)-šo*, L *puš(t)šə* 'tappaa : tapettu : tappava'. Tämä vaihtelu on nykyisissä kirjakielissä käymässä ilmeisen harvinaiseksi; lyhentyneitä muotoja ei myöskään kirjoituksessa käytetä.

- a)¹ *kt*: I *lektam* 'lähden' *k*: *lekšaš* 'on läh-' *lekna* 'lähdimme'
 L *läktäm* " *läkšaš* 'dettävä' *läknä* "
- b) *šk*: I L *kuškaš* 'kasvaa' *š*: *kuš* 'kasva' *kušna* 'kasvoimme'
- c) *čk*: I *püčkam* 'leikkaan' *č*: *püčšö* 'leikkaava' *püčna* 'leikka-'
 čk: L *pəčkäm* " *č*: *pəčša* " *pəčnä* 'simme'
- d) *ñč*: I *šinčaš* 'istuutua' *č*: *šič* 'istuudu' *šičte* 'istuutu-'
 nz: L *sənzäš* " *c*: *səc* " *səcte* 'matta'
- e) *ŋg*: L *jänğan* 'sielun' *ŋ*: *jän* 'sielu' *jännä* 'sielumme'

Ilmeisesti vaihtelut a-d koskevat vain rajallista määrää vanhaa sanastoa. Ns. *am*-konjugaaation (ks. 89. §) verbejä, joilla olisi vartalossaan lyhentymistendensille alttiita konsonanttiyhtymiä, ei näet näytä nuoremista sanastokerrostumista löytyvän; vain *am*-konjugaaation verbeillä esiintyy puolestaan konsonanttivartaloita, joissa lyheneminen on mahdollista.

25. Itä- ja länsikirjakielen taivutussuffikseissa esiintyy seuraavanlaisia konsonanttien vaihteluita, jotka ovat riippuvaisia ympäristön soinnillisuudesta: a) I L /š/ : /ž/, b) I L /t/ : /d/, c) I L /k/ : /γ/, d) ainakin I /s/ : /z/. Myös oppositio /p/ : /β/ on näkyvissä ainakin yhdessä jäykistyneessä pääteparissa; ennen kaikkea L:ssä ovat käytössä m. 3. p:n verbisuffiksit *-eβə* ja *-ep*, esim. *toléβə* 'tulivat', *aš tolep* 'eivät tulleet'.

Sellaisella suffiksilla, jolla on soinnillisen sibilantin tai spirantin sisältävä allomorfi, on aina myös allomorfi, jossa on vastaava soinniton konsonantti, sibilantti tai klusiili. Päinvastoin tämäkään sääntö ei päde: esim. ns. aktiivisen partisiipin suffiksin sibilantti on ympäristöstä riippumatta aina soinniton, esim. I *lekše*, L *läkša* 'lähtevä'; I *tolšo* L *tolšä* 'tuleva', I *mušo*, L *mošä* 'löytävä'.

¹ Tämä vaihtelu näkyy myös lukusanojen 'yksi' ja 'kaksi' eri muodoissa, esim. I L *ik* 'yksi (adj.)', I *ikte*, L *iktə(t)* 'yksi (subst.)'; sanan lopussa on siis *kt* > *k*.

Niillä suffikseilla, joilla vaihtelua esiintyy, vaihtelun perussääntö on seuraava: soinniton konsonantti seuraa soinnitonta foneemia, soinnillinen soinnillista, esim.

a)	š: I <i>kurâkšo</i> 'vuorensa'	ž: <i>lümžö</i> 'nimensä'
	L <i>kârâkšâ</i> "	<i>lämžə</i> "
	I <i>kuššo</i> 'kasvakoon'	<i>jüžö</i> 'juokoon'
	L <i>kuššâ</i> "	<i>jüžə</i> "
b)	t: I <i>lekta</i> ¹ 'lähditte'	ó: <i>tolóa</i> 'tulitte'
	L <i>läktä</i> "	<i>tolóa</i> "
	I L <i>tosta</i> 'ystävänne'	<i>kuóôôa</i> 'talonne'
c)	k: I <i>kitke</i> 'käsineen'	γ: <i>üôärye</i> 'tyttärineen'
	L <i>kitke</i> "	<i>əôärye</i> "
	I <i>ok</i> ² 'ei (y. 3. p.)'	<i>oγâl</i> 'ei ole'
	L <i>ak</i> ² "	<i>aγâl</i> "
d)	s: I <i>leksa</i> 'menkää'	z: <i>jüza</i> 'juokaa'

On kuitenkin eräitä suffikseja, joihin nähden esitetyt vaihtelusäännöt eivät koko kielialueella päde. Tällainen on ainakin suffiksi *-te, -óe*, jota käytetään L:ssä karitiivisijan päätteenä sekä koko kielialueella ns. kielteisen gerundin suffiksina; tämän gerundimuodon pohjalle on L:ssä kehittynyt myös kielteinen preteriti.³ Murteessa, johon I perustuu, suffiksivariantteja tosin käytettäneen esitetyn säännön mukaisesti, esim. I *počte* 'avaamatta', *muóe* 'löytämättä', *nalóe* 'ottamatta'. Mutta esim. varsinaisissa länsimurteissa näyttää yksitavuisen vartalon jälkeen suffiksissa vakiintuneen /t/-alkuisuus, niin että vain /r/:n jäljestä on merkitty /ó/-alkuisia suffikseja; kauempana sanassa on myös vokaalin jäljessä /ó/-alkuinen suffiksi käytössä,

¹ Nykyisin ortografian vaikutuksesta esiintyy kuitenkin myös jopa *lekda*-tyyppistä ääntämystä.

² *-k* on alkuaan preesensin suffiksi; nykyisin se tajuttaneen pikeminkin kieltoverbin eräisiin muotoihin liittyväksi vartaloainekseksi.

³ Samalla tavalla edustuu murteittain myös karitiiviadjektiivin I *-tâme/-ôâme*, L *-tâmê/-ôâmê* -suffiksi, ks. 119. §.

esim. *pačte* 'avaamatta', *tolte* 'tulematta', *mote* 'löytämättä', *anžaltelna* 'emme ole huomanneet'; *mârdelna* 'emme ole laulaneet', *koltâde* 'lähettämättä', *ăşandârdelam* 'en ole muistanut'.

Niissä tapauksissa, joissa sanan vartalossa esiintyy konsonantin soinnillisuusvaihtelua, on sinä konsonanttivartalona, mihin suffiksiti liitetään; yleensä soinnittomaan konsonanttiin päättyvä vartaloallosmorfi (ks. 23. §). Mahdollisista suffiksiallomorfeista on sointiassimilaatiosäännön mukaisesti tällaiseen vartaloon liitettävä soinnittomalla konsonantilla alkava variantti. Tästä seuraa, että morfeeminrajalle syntyvät geminaatat ja konsonanttiyhtymät ovat vanhakantaisessa ääntämyksessä yleensä soinnittomia. Muutamia esimerkkejä: I L *kodaš* : *kotte* 'jäädä : jäämättä', I *Bozaš*, L *Bazaš* : I *Bočta*, L *Bacta* 'laskeutua : laskeuduite', I L *užaš* : *ušta* 'nähdä : näitte', I L *kitke* 'käsineen'.

Johonkin mittaan vastustaa kuitenkin vartalonloppuinen /ž/ tätä tendenssiä: jo edellä on viitattu sen mahdollisuuteen olla muuttumatta soinnittomaksi /š/-alkuisen suffiksin edellä, so. tyyppi I L *užšaš* 'on nähtävä'. Komitatiivin päätteen edellä esitetty yleistendenssi ei näytä /ž/-loppuisten muotojen suhteen pitävän ollenkaan paikkaansa: sellaiset muodot kuin I *Božye* 'kuormineen', L *ušküžye* 'härkineen' viittaavat pikemminkin siihen, että tässä tapauksessa assimilaatio tuottaa päinvastoin soinnillisen morfeeminrajaisen konsonanttiyhtymän.

26. Kuten 6. §:ssä on mainittu, määrää I:ssä niin vapaissa kuin sidonnaisissa morfeemeissa sananloppuisen, painottoman vokaalin laadun seuraava sääntö:

jos painollinen vokaali on /o u/,	painoton loppuvokaali on /o/,
" " " " /ö ü/,	" " " /ö/,
" " " " /a e i â/,	" " " /e/.

Kuten 3. §:ssä on selostettu, I:ssä vallitsee ns. ultimapainotus: paino on yleensä viimeisellä vahvalla täysvokaalilla. Tästä syystä sananloppuisen painottoman vokaalin laadun määrää sitä lähinnä edeltävä täysvokaali; /â/ pääsee vaikuttamaan sananloppuisen vokaa-

lin laatuun yleensä vain silloin, kun sanassa ei ole vahvoja täysvokaaleja.

Esitetty vokaalien määräytymissääntö koskee siis vain absoluutisessa sananlopussa olevia vokaaleja. Mikäli tämän säännön mukaan syntynyt ns. heikko täysvokaali joutuu suffiksin lisäyksen vuoksi sanansisäiseen asemaan, se edustuu redusoituneena vokaalina. Näin syntyy morfofonologisia vaihteluita.

Mikäli lisättävissä suffikseissa ei ole lainkaan vahvoja täysvokaaleja, pysyy sanan paino suffiksien määrästä riippumatta aina samalla vartalon vokaalilla seuraavaan tapaan:

/u/ *ku·ó·o* : *ku·ó·á·š·to* : *ku·ó·á·š·t·á·ž·o* 'talo : talossa : talossaan'

/ü/ *š·ü·d·ö* : *š·ü·d·á·š·t·ö* : *š·ü·d·á·š·t·á·ž·ö* 'sata : sadassa : sadassaan'

/e/ *ke·č·e* : *ke·č·á·š·te* : *ke·č·á·š·t·á·ž·e* 'päivä : päivässä : päivässään'

/i/ *li·j* : *li·j·ž·e* 'ole : olkoon'

Mutta jos suffiksi sisältää vahvan täysvokaalin, siirtyy ultimapainotussäännön mukaisesti paino yleensä sille ja se määrää sananloppuisen painottoman vokaalin laadun, esim.

ku·ó·o : *ku·ó·á·la·n·ž·e* 'talo : talolleen'

to·l·ž·o : *tol·ne·ž·e* 'tulkoon : hän haluaa tulla'

Osa myöhäisiä venäläisiä lainoja on omaksuttu kieleen semmoisenaan; myös painotus voi olla lainanantajakielen mukainen, esim. *ke·p·ka* 'lakki', *fa·b·rika* 'tehdas'. Näitä sanoja taivutettaessa painoton loppuvokaali, vaikka se ei olekaan /e o ö/, muuttuu sanansisäisessä asemassa redusoituneeksi ja suffiksien sananloppuinen vokaali määräytyy painollisen vokaalin mukaan, esim. *kepk·á·š·ke* 'lakkiin', *fabri·k·á·š·te* 'tehtaassa'.

Sellaiset muodot kuin *kri·ya·š·te* 'kirjassa' tai *maš·ina·š·ke* 'koneeseen' eivät ole poikkeuksia tästä säännöstä. Näissä tapauksissa mari näet on mukauttanut lainat oman painotussysteeminsä mukaisiksi, sananloppuinen -a onkin niissä - toisin kuin venäjässä - painollinen: *kri·ya* 'kirja', *maš·ina* 'kone'.

NOMINIEN TAIVUTUS JA TAIVUTUSMUOTOJEN KÄYTTÖ

27. Nomininit muodostavat monenlaisten risteävien muoto- ja merkityssysteemien verkoston, joka tarjoaa kieliopilliselle esitykselle erilaisia jäsentelymahdollisuuksia. Tässä kieliopissa on pyritty sellaiseen aineiston ryhmittelyyn, joka olisi kieliopin käyttäjän kannalta mahdollisimman yksinkertainen ja selkeä, vaikka se ei muodollisesti olisikaan aina täysin oikeaoppinen.

Nominien perusjäsentelyksi on otettu eräänlainen sovellettu sanaluokkajako. Kaasus-, monikko- ja possessiivisuffiksillisten sekä komparatiivisten muotojen yleiset muodostusperiaatteet sekä tavallimmat käyttötavat esitetään substantiiveja ja adjektiiveja käsittelevässä luvussa; substantiivien ja adjektiivien luokathan ovat niin sanotusti avoimia. Joissakin tapauksissa esim. sijamuodon jokin funktio on erityisen tyypillinen pronominille tai verbin finiittimuodolle. Jottei kuva kaasusten käytöstä pahoin pirstoutuisi, on näistäkin tapauksista pyritty antamaan muutama esimerkki tässä luvussa; lisäksi on usein viitattu myöhempiin lukuihin.

Pronominien ja pronominaalien luokka sekä kvanttorien luokka ovat etenkin ydinalueiltaan tyypillisiä umpiluokkia; luokkien jäsenten määrä ei voi suuresti kasvaa eikä vähetä. Luvuissa, joissa käsitellään näitä sanaluokkia, esitellään luokkien jäsenet sekä niiden muodolliset suhteet toisiinsa nähden. Pronominien ja kvanttorien taivutuksen ja käytön kuvauksessa kiinnitetään ensisijaisesti huomiota niihin erityispiirteisiin, joiden suhteen ne eroavat substantiiveista ja adjektiiveista.

Marien kielioppitraditio ryhmittää lukusanoiksi sekä pronomineiksi runsaasti sellaisiakin muotoja, joita esim. suomen kielen kieliopissa on totuttu pitämään adjektiiveina tai adverbeina. Mutta toi-

saalta kvantoriaalisuuden, toisaalta pronominaalisuuden näkökulmasta katsottuna tuntuu marin kvanttorien sekä pronominien ja pronominaalien esittäminen laajana, toisiinsa kytkeytyvien jäsenten systeeminä olevan perusteltua.

Taivutusmuotojen käytön kuvauksessa on yleisesti pyritty näkemään myös funktionaalisia järjestelmiä. Ne eivät kuitenkaan ole luonteeltaan hermeettisiä: niitä voidaan täydentää elementeillä tai rakenteilla, jotka eivät aina ole morfologisesti produktiivisia. Niinpä esim. marin komparaatiosta jäisi aukollinen kuva, jos sitä käsiteltäisiin puhtaasti muoto-opillisena ilmiönä.

Edelleen eräät postpositionaaliset ja adverbiset muodot koostuvat marissa järjestelmiksi, jotka olennaisesti täydentävät kaasussysteemiä; myös nämä järjestelmät kuvataan kytkettynä sijasysteemiin.

Substantiivit ja adjektiivit

28. Lukuun ottamatta komparaatiota substantiiveja ja adjektiiveja voidaan marissa taivuttaa periaatteessa samalla tavalla. Substantiivien ja adjektiivien välinen raja on marissa, niin kuin yleensä suom.-ugr. kielissä, varsin häilyvä. Kielessä on runsaasti sanoja, jotka ovat yhtä hyvin adjektiiveja kuin substantiiveja: *kelye* 'syvä, syvyys', *šeme* 'musta, musta väri', *šokšo* 'lämmin, löyly' jne., esim. I *Kol kelye Büóâm jörata*. 'Kala rakastaa syvää vettä.' / I *Lumžân kelyâžâm šínčem âle γân*, - -. 'Jos olisi tiennyt lumen syvyyden - -.'

Toisaalta hyvin monia primäärästi adjektiivien ryhmään kuuluvia sanoja voidaan ilman muuta käyttää myös substantiivisesti; ne taipuvat tällöin substantiivien tavoin, esim, I *Tamle óeč tamlâm kočkat*, *čaple óeč čaplâm čijet*. 'Syöt kaikkein makeinta, puet yllesi kaikkein kauneinta.'

Pääsanansa edellä käyvä adjektiiviattribuutti ei marissa kongruoi pääsanansa kanssa, vaan on perusmuotoinen attribuutin luonteesta riippumatta. Adjektiivien taivutusmuotoja tarvitaan kuitenkin

muissa lauseasemissa. Esim. appositionaaliset määritteet kongruoivat: *I Kuyâža tâlanet jo laɣa jlan üdârâm ok pu.* 'Tsaari ei anna sinulle laiskalle tytärtä(än).' Seuraavassa lauseessa appositionaalisessa määritteessä on monikon suffiksi, vaikka pääsana on ainoastaan merkitykseltään, ei muodoltaan monikollinen: *I Miklaj jatâr knîyam, utlarakšâm motor sûretan-blakâm, ojârkalen.* 'Miklai valitsi hyvän joukon kirjoja, enimmäkseen kauniskuvaisia.' Obliikvisijaisia adjektiiveja esiintyy usein myös predikaatiivisina tai predikaatiiviadverbiaalisina määritteinä, ks. esim. 33. §:n f-kohta tai 36. §:n c-kohta.

Adjektiiviin voi liittyä myös possessiivisuffiksi, esim. *I Saj óeč sa jž e.* 'Kaikkein paras.' / *I 9 i ja š e m ɣoóâm lišâl školâš kurš-talaš tûŋal'âm.* 'Yhdeksänvuotiaana aloin juoksennella läheiseen kouluun.'

Pienellä adjektiivien ryhmällä - näistä suuri osa on jonkin väri-syyttä ilmaisevia sanoja - on olemassa kaksi muotoa. Näistä lyhyempää käytetään sanan ollessa adjektiiviattribuuttina, pitempää muissa asemissa. Esim. *I Tuóo o š üpan.* 'Hän on vaaleatukkainen.' - *Tuóân üpšö o š o.* 'Hänen tukkansa on vaalea.' / *I Tuóo ko š a r neran.* 'Se on teräväkärkinen.' - *Tuóân nerže ko š a r ɣ e.* 'Sen kärki on terävä.' // *L Taštə o š lâm ulâ.* 'Tuolla on valkeaa lunta.' - *Lâm o š â.* 'Lumi on valkeaa.' / *L Təðə ka š a r nerän.* 'Se on teräväkärkinen.' - *Təðə neržə ka š a r ɣ â.* 'Sen kärki on terävä.'

K a a s u k s e t

29. Käsitys, jonka mukaan kummassakin kirjakielessä on katsottava olevan seitsemän sijaa, on ollut vakiintuneena marien kielitie-teessä jo usean vuosikymmenen ajan. Viime aikoina ovat kuitenkin eräät tutkijat alkaneet esittää, että muutamat varhemmin adverbisuffikseina pidetyt morfeemit olisi syytä katsoa sijapäätteiksi. Uuden kannan mukaan itäisessä kirjakielessä olisi yhdeksän sijan, läntisessä

kymmenen sijan systeemi¹; tämä näkemys on lähellä esim. maria tutkineiden suomalaisten tutkimusmatkailijoiden käsityksiä.

Elollistarkoitteisista sanoista ei kirjakielten kieliopeissa esitetä yleensä lainkaan paikallissijamuotoja. Tämä johtuu siitä, että ilmais- taessa lokaalisia suhteita 'jossakussa' tai 'johonkuhun' on marissa käytettävä postpositiorakenteita. Kuitenkin elollistarkoitteisistakin nomineista esiintyy runsaastikin paikallissijaisia muotoja esim. predi- katiivista suhdetta ilmaisemassa, ks. 36. § c, 37. § c ja 38. § c. Eräi- den persoonatarkoitteisten pronominiin taivutuksesta paikallissijat kuitenkin totaalisesti puuttunevat.

Seuraavissa taulukoissa on uudet, "kiistanalaiset" sijat erotettu katkoviivoin perinnäisistä sijoista. Sijat ja niiden päätteet ovat seu- raavat:

	I	L
Nominatiivi	∅	∅
Genetiivi	-n ²	-n
Akkusatiivi	-m	-m
Datiivi	-lan	-lan, -län
Latiivi	-š, -eš	-eš
Illatiivi	-š(ke), -š(ko), -š(kö)	-š(kâ), -š(kä)
Inessiivi	-šte, -što, -štö	-štâ, -štä
- - -		
Komparatiivi	-la	-la, -lä
Komitatiivi	-ye, -ke	-ye, -ke
Karitiivi	-	-ôe, -te

¹ Länsimurteesta ovat eräät tutkijat esittäneet vielä yhdenkin- toista sijan: harvinaisen *lanan/länen* -suffiksisen kausatiivin, esim. *imrilänen* 'hevosen vuoksi'.

² Nykyisissä kirjakielten kieliopeissa esitetään yleisesti yksinäis- konsonanttisille sekä konsonanttiyhtymällä alkaville suffiksille re- dusoituneen sidevokaalin sisältävä allomorfi, esim. genetiivin päät- teet olisivat tämän kuvaustavan mukaisesti seuraavat: I -n, -ân; L -n, -ân, -æn.

30. Itäisen kirjakielen taivutusmalleja:

	'omena'	'suuri, päällikkö'	'haapa'	'päivä, aurinko'	'muna'
Nom.	<i>olma</i>	<i>kuyu</i>	<i>šopke</i>	<i>keće</i>	<i>muno</i>
Gen.	<i>olman</i>	<i>kuyun</i>	<i>šopken</i>	<i>kečân</i>	<i>munân</i>
Akk.	<i>olmam</i>	<i>kuyum</i>	<i>šopkem</i>	<i>kečâm</i>	<i>munâm</i>
Dat.	<i>olmalan</i>	<i>kuyulan</i>	<i>šopkelan</i>	<i>kečâlan</i>	<i>munâlan</i>
Lat.	<i>olmaš</i>	<i>kuyueš</i>	<i>šopkeš</i>	<i>kećeš</i>	<i>muneš</i>
Illat.	<i>olmaš(ke)</i>	<i>kuyuš(ko)</i>	<i>šopkeš(ke)</i>	<i>kečâš(ke)</i>	<i>munâš(ko)</i>
Iness.	<i>olmašte</i>	<i>kuyušto</i>	<i>šopkešte</i>	<i>kečâšte</i>	<i>munâšto</i>
- - -					
Komp.	<i>olmala</i>	<i>kuyula</i>	<i>šopkela</i>	<i>kečâla</i>	<i>munâla</i>
Komit.	<i>olmaye</i>	<i>kuyuye</i>	<i>šopkeye</i>	<i>kečâye</i>	<i>munâye</i>
	'lakki'	'vesi'	'kuusi'	'loppu'	
Nom.	<i>kepka</i>	<i>βüt</i>	<i>kož</i>	<i>mučáš</i>	
Gen.	<i>kepkân</i>	<i>βüóân</i>	<i>kožân</i>	<i>mučášân</i>	
Akk.	<i>kepkâm</i>	<i>βüóâm</i>	<i>kožâm</i>	<i>mučášâm</i>	
Dat.	<i>kepkâlan</i>	<i>βütlan</i>	<i>kožlan</i>	<i>mučášlan</i>	
Lat.	<i>kepkeš</i>	<i>βüdeš</i>	<i>kožeš</i>	<i>mučášeš</i>	
Illat.	<i>kepkâš(ke)</i>	<i>βüóâš(kö)</i>	<i>kožâš(ko)</i>	<i>mučáške ~ mučášâš(ke)</i>	
Iness.	<i>kepkâšte</i>	<i>βüóâštö</i>	<i>kožâšto</i>	<i>mučášte ~ mučášâšte</i>	
- - -					
Komp.	<i>kepkâla</i>	<i>βütla</i>	<i>kožla</i>	<i>mučášla</i>	
Komit.	<i>kepkâye</i>	<i>βütke</i>	<i>kožye</i>	<i>mučáške</i>	

Sijamuotojen muodostuksessa noudatetaan mm. seuraavia sääntöjä: Mikäli nominatiivi päättyy painolliseen vokaaliin, vartalo säilyy taivutettaessa muuttumattomana (*olma**, *kuyu**, *šopke**). Mikäli nominatiivi päättyy sananloppuiseen painottomaan /e o ö/-vokaaliin, se edustuu sanansisäisessä asemassa 26. §:ssä esitetyn säännön mukaisesti redusoituneena vokaalina (*ke***će*, *mu***no*); myöhäisissä venäläisissä lainoissa voivat muutkin painottomat loppuvokaalit edustua sanansisäisessä asemassa redusoituneina (*ke***pka*).

Konsonanttiloppuisiin sanoihin liitetään pelkän konsonantin sisältävät tai konsonanttiyhtymällä alkavat suffiksit redusoituneen (side)vokaalin välityksellä; suffiksit, joissa yksinäiskonsonanttia seuraa vokaali, liitetään suoraan sanan vartalokonsonanttiin (*βūt, kož*). Kaksi- tai useampitavuisten *VŠ*-loppuisten sanojen kaikki sijamuodot voidaan muodostaa tämän säännön mukaisesti (*mučaš*). Kuitenkin tällaisten sanojen illatiivi ja inessiivi voivat olla myös sidevokaalitomia; tällöin suffiksin /š/ yhtyy vartalonloppuiseen /š/:ään. Tässä tapauksessa lyhempi illatiivi ei lainkaan eroa nominatiivista; kirjakielten ortografiassa kuitenkin vältetään tällaisia, *mučaš*-tyyppisiä illatiivimuotoja.

Niissä tapauksissa, joissa suffiksista on olemassa sekä vokaali-alkuinen että pelkän yksinäiskonsonantin sisältävä suffiksiallomorfi (latiivi), liitetään viimeksi mainittu painolliseen /a e/-vokaaliin (*olmaš, šopkeš*). Muissa tapauksissa käytetään vokaalialkuista varianttia, esim. *izieš* 'pieneen', *kuyueš* 'suureen'. Suffiksin täysvokaalin edeltä katoaa vartalon redusoitunut vokaali (*kečeš, muneš*).

Sanan *βūt* taivutuksessa tulee näkyviin 23. §:ssä kuvattu morfonologinen /t/ : /ó/ -vaihtelu.

31. Läntisen kirjakielen taivutusmalleja:

	'omena'	'suuri, päällikkö'	'haapa'	'päivä, aurinko'	'muna'
Nom.	<i>olma</i>	<i>koyo</i>	<i>šapki</i>	<i>kečə</i>	<i>mânə</i>
Gen.	<i>olman</i>	<i>koyon</i>	<i>šapkin</i>	<i>kečən</i>	<i>mânən</i>
Akk.	<i>olmam</i>	<i>koyom</i>	<i>šapkim</i>	<i>kečəm</i>	<i>mânəm</i>
Dat.	<i>olmalan</i>	<i>koyolan</i>	<i>šapkilən</i>	<i>kečələn</i>	<i>mânəlan</i>
Lat.	<i>olmaeš</i>	<i>koyoeš</i>	<i>šapkieš</i>	<i>kečeš</i>	<i>mâneš</i>
Illat.	<i>olmaš(kə)</i>	<i>koyoš(kə)</i>	<i>šapkiš(kə)</i>	<i>kečəš(kə)</i>	<i>mânəš(kə)</i>
Iness.	<i>olmaštə</i>	<i>koyoštə</i>	<i>šapkištə</i>	<i>kečəštə</i>	<i>mânəštə</i>
- - -					
Komp.	<i>olmala</i>	<i>koyola</i>	<i>šapkilə</i>	<i>kečələ</i>	<i>mânəla</i>
Komit.	<i>olmaye</i>	<i>koyoye</i>	<i>šapkiye</i>	<i>kečəye</i>	<i>mânəye</i>
Karit.	<i>olmađe</i>	<i>koyode</i>	<i>šapkiđe</i>	<i>kečəđe</i>	<i>mânəđe</i>

	'lakki'	'vesi'	'kuusi'	'loppu'
Nom.	<i>kepka</i>	<i>βæt</i>	<i>kož</i>	<i>mâčāš</i>
Gen.	<i>kepkan</i>	<i>βæðæn</i>	<i>kožæn</i>	<i>mâčāšæn</i>
Akk.	<i>kepkam</i>	<i>βæðəm</i>	<i>kožām</i>	<i>mâčāšām</i>
Dat.	<i>kepkālän</i>	<i>βætlän</i>	<i>kožlan</i>	<i>mâčāšlan</i>
Lat.	<i>kepkeš</i>	<i>βæðeš</i>	<i>kožeš</i>	<i>mâčāšeš</i>
Illat.	<i>kepkaš(kə)</i>	<i>βæðäš(kə)</i>	<i>kožäš(kə)</i>	<i>mâčāškə ~ mâčāšäš(kə)</i>
Iness.	<i>kepkašta</i>	<i>βæðäšta</i>	<i>kožäštä</i>	<i>mâčāštä ~ mâčāšäštä</i>

Komp.	<i>kepkälä</i>	<i>βætlä</i>	<i>kožla</i>	<i>mâčāšla</i>
Komit.	<i>kepkaye</i>	<i>βætke</i>	<i>kožye</i>	<i>mâčāške</i>
Karit.	<i>kepkaðe</i>	<i>βætte</i>	<i>kožðe¹</i>	<i>mâčāšte²</i>

Sijamuotojen muodostus on L:ssä periaatteessa samantapaista kuin I:ssäkin. Kuitenkin on syytä huomata, että L:ssä kaikilla nominaatiivissa vokaaliloppuisilla sanoilla - myöhäisiä lainoja lukuun ottamatta (*kepka*) - vartalon vokaali säilyy muuttumattomana. Latiivin päänteen edeltä redusoitunut vokaali katoaa kuten I:ssäkin; latiivin muodostus poikkeaa L:ssä kuitenkin siinä suhteessa, että tässä kirjakielissä latiivilla on kaikissa vartalotyypeissä vokaalialkuinen suffiksi.

32. Nominatiivimuotoisia sanoja käytetään seuraavissa tehtävissä.

a) Subjektina erityyppisissä lauseissa: I *P a s u l u m ð e n e l æ β e ð a l t æ n*. 'Peltö on peittynyt lumeen.' // L *K æ z æ t j æ ð a l æ n a t æ k š æ u l æ*. 'Nyt virsuillakin on hintaa.' / L *S a r t a r o k l æ β æ l n e t æ k j æ l æ*: *β o z ð u χ ç æ ð æ*. 'Kynttilä ei pala maan alla: ilmaa on vähän.'

b) Eräisiin infiniittimuotoihin liittyvänä objektina; nominatiivimuotoinen objekti on yleensä yksiköllinen, possessiivisuffiksiton ja

¹ Arvailun varaan jää, onko muodon alkuperäinen murteenmukainen ääntämys ollut *košte* (vrt. 25. §).

² Nykysuomen kirjakielissä myös *mâčāšðe ~ mâčāšde*.

määritteetön, esim. I *Paša āštāšāla moōāna*. 'Leikimme työtä tehdessä.' // L *Kapka pačāš it lāk!* 'Älä mene avaamaan porttia!'

c) Predikatiivina: I *Māj uškāl lūštāšō lijām*. 'Minusta tulee lehmien lypsäjä.' // L *Māñan ātām āšandārā, kūblā ālānāt a-r-β iŋ gəβlā žə*. 'Minun isäni muistaa, ketkä olivat edesikäypiä (häissä).'

d) Predikatiiviadverbiaalisena määritteenä: I *oōo-βlak ilenāt pojan, marij-βlak ilenāt pojan*. 'Votjakit elivät rikkaina, marit elivät rikkaina.' // I *Izaže čerle kijēn*. 'Hänen veljensä makasi sairaana.' // L *Tāōə nəl kečə cerlə kien*. 'Hän makasi neljä päivää sairaana.'

e) Monien infiniittimuotojen agenttina: I *šopkešte šište čūŋ-gāmō rož ulō*. 'Haavassa on tikan hakkaama kolo.' // L *Kaťa kelesəməkə, ātā jukteok kiā*. 'Katjan puhuttua isä makaa äänettä.' Lisäesimerkkejä infiniittisten muotojen käsittelyn yhteydessä.

f) Adjektiiviattribuuttina, olipa pääsana missä sijassa tahansa: I *Tuōo kūyū čōōāraške koštān*. 'Hän kulki (metsälle) suureen metsään.' // L *Māñ oš rəβəžəm užānam*. 'Olen nähnyt valkean ketun.'

g) Substantiiviattribuuttina; nominatiivi on elotontarkoitteisen substantiivin tavallisin sija, mutta saattaa esiintyä myös elollistarkoitteisissa attribuuteissa: I *Tuōo imñe βujžām kučēn*. 'Hän otti kiinni hevosen päästä.' // L *Marā m əžār kəšānžə γəc tabakām lākteš*. 'Mies vetää takkinsa taskusta tupakkaa.'

h) Postpositioiden pääsanana; nominatiivi on substantiivisen pääsanan normaali sija: I *Tuōo ūstel ōekārak šīñčēš*. 'Hän istuu pöydän lähetyville.' // L *Tāōə jāk tə βaž βalecān kəñəl keā*. 'Hän nousee männynjuurelta pystyyn ja menee.' Nominatiivia voidaan käyttää myös pronomineista: L *Mikolaj n ə n ə ōokā akat mī*. 'Mikolai ei mene heidän luokseen.'

i) Ajan kestoa osoittavana adverbiaalina: I *Tuōo kūm sutka košteš*. 'Hän kulkee kolme vuorokautta.' // L *Tāōə nəl kečə cerlə kien*. 'Hän makasi neljä päivää sairaana.'

33. Genetiivimuotoisia sanoja käytetään seuraavissa tehtävissä.

a) Possessiivisena, toisinaan muitakin semanttisia¹ suhteita osoittavana attribuuttina: I *Sakarân kîdâšte šeryakan luj*. 'Sakarin kädessä on kallis näätä.' / I *KaBa türâštō kas üžaran čēberže erkân-erkân šula*. 'Taivaan rannalla iltaruskon kauneus vähitellen katoaa.' // L *Žurnālân ləmžāt moaltân*. '(Suunnitellun) aikauslehden nimikin on löytynyt.'

b) Postpositioiden pääsanana. Substantiivista esiintyy genetiivi etenkin murteenomaisessa esityksessä, esim. L *Təđə əđəran ɔkətoleš*. 'Hän tulee tytön luo.' Kirjakielissä genetiivi on käytössä ensisijaisesti pronomineista: I *Tuđat m əjə n semən pašam əštaš tūnəleš*. 'Hänkin alkaa tehdä minun tapaani työtä.' // L *Təđə n anzəlî nē Mikolaj šalya*. 'Hänen edessään seisoo Mikolai.'

c) Eräiden infiniittisten muotojen erillisenä agenttina: I *Kuβa-žə n šəmakš kuđaltəm əžəm užo*. 'Hän näki, miten vaimo riisui šəmakš-päähineen.' // L *Tîđə Mikolajə n pələmə šəryažə*. 'Tämä on Mikolain tuntema metsä.'

Erikoisesti huomattakoon seuraava rakenne, jolla ilmaistaan merkitys 'haluta tehdä jotakin': I *üđə rə n kačələn kajəm əže šueš*. 'Tyttö haluaa naimisiin.' Lisäesimerkkejä infiniittisten muotojen käsitteilyn yhteydessä.

d) Habitiiviadverbiaalina sekä ns. omistusrakenteissa että eräissä muuntuyppisissä konteksteissa: I *Pašam əštəše jeηə n uke žap sōjlaš*. 'Työtä tekevällä ei ole aikaa sotia.' / I *Čəzin kok er-γəže šočə n*. 'Čazille syntyi kaksi poikaa.' // L *Kəzət jə đalə nət əkšə ulə*. 'Nyt on virsuillakin hintaa.'

e) Possessiiviadverbiaalina: I *Motor đə jeηə n*. 'Hän on kaunis ja vieraan (oma).' Tällaisena määritteenä esiintyy erityisen usein pronomini: L *Kemžə əškə m žə n aγəl*. 'Kengät eivät ole hänen itsensä.'

f) Predikatiiviadverbiaalina erikoisesti aistimusverbien, jonkin verran myös muiden verbien yhteydessä: I *Alə-mo peš tamlə n üp-šalteš*. 'Jokin tuoksuu kovin makealta.' / I *Čərlə n kiğəše jeη*. 'Sairaana makaava ihminen.' // L *Üpšə mə təkə n təret šəndəmə*. 'Hänen tukkansa on leikattu lyhyeksi.'

g) Tavan adverbialina: I *Peš šokšân malâšâm*. 'Nukuin oikein lämpimästi.' // L *Jukânžê popen* –. 'Hän sanoi ääneen –.' / L *Ečëät ol'enrâkân Katja jâdeš* –. 'Katja kysyy vieläkin hiljempaa –.' Eräät muodot ovat leksikaalistuneet, muuttuneet selviksi adverbeiksi.

h) Ajan adverbialina. Osittain selvästi leksikaalistuneilla muodoilla ilmaistaan toisaalta tiettyä (yhtä) ajankohtaa, toisaalta monikollismerkityksisesti ajankohtia ja -jaksoja, joina tekeminen toistuu: I *Me rušarînan kottân tolânnâ*. 'Me tulimme sunnuntaina kahdestaan.' / I *kečân* 'päivittäin' / I *kumšo kečânže* 'kolmantena päivänä' // L *Ti Beremân uyac kabartaš juk šakten kolta*. 'Tähän aikaan kuuluu uudelleen ukkosen ääni.'

i) Kollektiivisten lukusanojen muodostuksessa käytetty *n*-suffiksi on ilmeisesti sama kuin genetiivin pääte, ks. 85. §.

Genetiivin päätettä voi seurata vielä toinen sijapäätte erikoisesti silloin, kun genetiiviattribuutti edustaa yksinään koko nominilauseketta: I *Pört omsašat, klâtânešat kuyû köyönâm sakâktem*. 'Niin pirtin oveen kuin aitan (oveen) annan ripustaa suuren lukon.' / I *Ške pašam pêtaren, jeŋânâš kajat*. 'Lopetettuaan työnsä he menevät vieraan (työhön).' Genetiiviattribuuttiin saattaa liittyä toinen sijapäätte joskus silloinkin, kun se on obliikvisijaisen pääsanansa jäljessä: I *Lebeôâšâm pörtânâm mardež sümâren*. 'Tuuli on särkenyt talon katon.'

Eräissä murteissa objektiin liittyvä genetiiviattribuutti voi saada akkusatiivin päätteen silloinkin, kun se on välittömästi pääsanan edellä. Käytäntö on tavallisin luoteismurteissa, mistä myös seuraava esimerkki: *kûta mare – šamâcânâm Bol'âkâm*. 'Hän vahtii marrien karjaa.'

34. Akkusatiivimuotoisia sanoja käytetään seuraavissa tehtävissä.

a) Objektina: I *Kolâm eŋârem*. 'Ongin kaloja.' // L *Pörtâm šândenat, nârâm kêralânât*. 'He tekivät talon, kyntivät peltoa.'

Verbaalisena predikaattina käytettyyn infiniittimuotoon liittyvä objekti on säännöllisesti akkusatiivissa, esim. I *Ere je η̂m sör-βal̂aman*. 'Aina on rukoiltava vierasta (auttamaan).' // L *Sâkâr don βatl̂änok t a u m kelesamälä*. 'Leivästä ja vedestä on sanottava kiitos.' Muussa lauseasemassa esiintyvään infiniittimuotoon liittyvä objekti voi olla joko nominatiivissa tai akkusatiivissa. Muodon valinta riippuu monista eri tekijöistä. Akkusatiivissa on etenkin määräinen, suffiksillinen tai määritteellinen - etenkin kirjakielissä usein muunkinlainen - objekti, esim. I *Memnan ik paša γ̂ana âle - kol̂âšo - βlak̂am tojaš*. 'Meillä oli vain yksi työ - haudata kuolleet.' // L *Mikolaj l̂am âm kačkaš tanğälän*. 'Mikolai alkoi syödä lunta.'

Ainakin murteissa esiintyy lauseita, joissa tiettyihin verbeihin liittyy samanaikaisesti kaksi objektia; esimerkki länsimurteesta: *im̂n̂im pukšat ša l̂am*. 'He syöttävät hevoselle kauroja.'

Etenkin murteissa esiintyy niin ikään tietäntyyppisissä konteksteissa objektiin liittyvän adjektiivisen tai kvantoriaalisen määritteen irtoamista pääsanastaan; tällöin sekin on yleensä akkusatiivimuotoinen; esimerkit luoteismurteesta: *im̂n̂im nal̂an toleš sa ĵam*. 'Hän tulee ostettuaan hyvän hevosen.' / *marelan oksam puen koltat ik me šak̂am*. 'He tuovat miehelle rahaa yhden säkin.'

b) Ajan kestoa sekä kuljettavan matkan määrää ilmaisevana adverbiaalina (vrt. 33. § h): I *Ik jüô̂am, βes jüô̂am malat pulôârâšto*. 'He nukkuvat eteisessä yhden yön, toisen yön.' / I *βüt jüaš kajet γ̂an, möngeš-on̂âš kilometr̂am koštat*. 'Jos menet juomaan vettä, kuljet edestakaisin kilometrin.' // L *Alaštâ βaẑam-š̂a keč̂am älä*. 'Hän elää kaupungissa viidettä päivää.'

c) Eräiden verbien yhteydessä objektiivisena predikatiivina: I *Mâĵam por̂am âšte!* 'Tee minut hyväksi!'

d) Ajankohtaa ilmaisevana adverbiaalina; osa muodoista on selvästi leksikaalistuneita: I *Tiðe keŋež̂am, p̂âč̂kem̂âš jüô̂am to'lo*. 'Hän tuli tänä kesänä, pimeänä yönä.' // L *Tað̂a tel̂am ječ̂a dono kašteš*. 'Hän hiihtää talvella.'

35. Datiivimuotoisia sanoja käytetään seuraavissa tehtävissä.

a) Tulosijaisena habitiiviadverbiaalina: I *Marij poplan imñam užalen*. 'Mies myi papille hevosen.' // L *Izi ərβezəlän sâkâr-laštâkâm puat*. 'He antavat pienelle lapselle leivänpalan.'

b) Adverbiaalina, joka ilmaisee, kenen tai minkä hyväksi tai vahingoksi predikaatin - verbaalisen tai nominaalisen - ilmaisema tekeminen, toiminta tai tila koituu. Adverbiaali on usein verbin irrallinen määrite. I *Nuno tele yóč čóóâra ozalan pašam âstenât*. 'He tekivät koko talven työtä metsän omistajalle.' / I *Tüškalan nele yân, posna pašazâlanat nele*. 'Jos joukolle on raskasta, niin on raskasta yksittäiselle työläisellekin.' / I *Kitšâlan šokšân čučēš*. 'Käteän tuntuu kuumalta.' // L *Təðə ərβezə eðem-blälän l'iteraturâškâ kornâm pačeš*. 'Hän avaa nuorille ihmisille tien kirjallisuuteen.'

Moniin verbeihin, jotka esim. suomessa saavat objektin, liittyy marissa datiivimuotoinen komplementtimäärite: I *Paša eryâlan peš kelša*. 'Työ miellyttää poikaa kovasti.' // L *jällän palšaš* 'auttaa vieraita, muita'.

c) Agenttina monissa etenkin nesessiivisissä tai permissiivisissä rakenteissa: I *Üóârjeŋlan kurâmeš ača-aβa surtâšto ilâman oyâł*. 'Tytön ei tule elää koko ikäänsä vanhempien kodissa.' // L *Izi əðərlän šukâ tamerňâš keleş*. 'Pienen tytön on opittava paljon.'

Datiivi on myös sen adverbiaalin sija, jolla teettoverbien yhteydessä ilmoitetaan, kenen on jotakin tehtävä: I *Tuðo ačazlan čomam nalâkta*. 'Hän antaa isänsä ostaa varsan.'

d) Erikoisesti I:ssä predikatiiviadverbiaalina; L:ssä käytetään usein vastaavissa asemissa latiivia. I *Tâjat üðâramašâm sajlân šotlaš tünal'ôč*? 'Oletko sinäkin alkanut arvostaa naisia (oik. pitää naisia hyvinä)?' / I *Tâye tuðo pojan Ondri ôk tarzâlan kajâš*. 'Niin hän meni rengiksi rikkaan Ondrin luo.' / I *Pašaze-blak posna-posna kolonnâlan šelaltât*. 'Työläiset jakautuvat erillisiksi kolonniksi.'

e) Finaaliadverbiaalina etenkin I:ssä: I *βate kornâlan kindâm pua*. 'Vaimo antaa matkaa varten leipää.'

f) Noudannan kohdetta ilmaisevana adverbialina; tämä on eräänlainen finaaliadverbiaalinen erikoistapaus: I *Tuđo pamaš óeke βütlan oškâl koltâš*. 'Hän asteli lähteelle vettä noutamaan.' // L *Mä šaryäš porygâlan kenä*. 'Me menemme metsään sieneen.'

Šuaš 'tulla'-verbiin liittyvä datiiivimuoto ilmaisee, mitä omistavaksi joku tai jokin tulee: I *Mlandâm karyen üöâmek, kunam kindâlan šuat?* 'Raivattuasi ja kylvettyäsi maata, milloin (miten) tullet viljaa omistavaksi (oik. saavut viljalle)?'

g) Etenkin I:ssä sellaisena temporaalis-finaalisena adverbialina, jolla ilmaistaan, mihin mennessä tai mitä ajankohtaa varten toiminta tapahtuu: I *Kuyečâlan tolam*. 'Tulen pääsiäiseksi.' / I *Kažne kečân bes kečâlan urokâm jamôâlen kodên*. 'Joka päivä hän valmisti tehtävät seuraavaksi päiväksi.'

h) Sellaisen ns. futuurisen ajankeston adverbialina, jolla ilmaistaan, miten kauan pääverbin ilmaisemasta tekemisestä johtuva tila tai toiminta kestää; adverbiaalit ovat tavallisia etenkin I:ssä: I *Kâzât kok minutlan kanâmašâm âštena*. 'Nyt otamme tauon kahdeksi minuutiksi.' / I *Kuyâza βič kečâlan ške óekše Kuôašnurâš oškâl'o*. 'Ukko asteli viideksi päiväksi kotiinsa Kuôašnuriin.' L:ssä käytäntö on harvinaista; seuraava esimerkki on kuitenkin merkitty kirjakielisestä tekstistä: *Mayań kekβlä tellän koóât?* 'Millaiset linnut jäävät (pohjoiseen) talveksi?'

i) Kausaaliadverbialina etenkin I:ssä: I *Ojar keņež kečâlan, sâlne pürtüslan kalâk kuana*. 'Kirkkaan kesäpäivän vuoksi, kauniin luonnon vuoksi kansa iloitsee.' / I *Ik šajra üóârlan mâjân čalt ušem kajen âlé*. 'Menetin kokonaan järkeni erään Šajran tytön vuoksi.' // L *Šolâštmâlan ~ šolâštmašeš taóâm šieβâ*. 'Häntä lyötiin varastamisen vuoksi.'

j) Etenkin I:ssä hintaa ilmoittavana adverbialina: I *Ik teņge-lan kríyam nalâm*. 'Ostin kirjan yhdellä ruplalla.' / I *Oksalan pašam âšta*. 'Hän tekee työtä rahasta.'

k) Kvantoriaalisena adverbialina komparatiivisissa konteksteissa; datiivi liittyy joko adnominaalisesti komparatiiviseen muotoon tai adverbaalisesti muutosta ilmaisevaan verbiin: I *Tače kečâlan kumšo*

brigada nâl g'e'k'tarlan utlarak kuralân. 'Tälle päivälle kolmas prikaati kynti neljä hehtaaria enemmän.' / *I Batâže lû ijlân rbe-zeštše yaj pisân tarβanâlân.* 'Hänen vaimonsa liikuskeli vikkelästi kuin kymmenen vuotta nuorentuneena.'

l) Adnominaalisena ns. suhteen adverbialina: *I Kolhoznaže po-jaŋ Boļ'âklan, ŝurnâlân.* 'Kolhoosimme on rikas karjasta ja viljasta.' / *I 22 ijaš Ečej čurijlan sōrale oyâl yânat, --.* 'Vaikka 22-vuotias Ečei ei kasvoiltaan kaunis olekaan --.'

Eriäänlaisia tämän käytännön erikoistapauksia ovat ne, joissa suhteen määrite liittyy superlatiiviseen tai kvantoriaaliseen ilmaukseen: *I Tular marijlan ja llan en pojaŋ Osej tolân.* 'Puhemieheksi tuli kylän rikkain, Osei.' / *! Seryej óen Unaβij a rñalan ik yana óa užašak târšenât.* 'Sergei ja Unaβi yrittivät tavata kerran viikossa.' / *I Šijme tarlan aγunlan put uržam joóeš.* 'Hän pyytää puintipalkaksi puudan ruista riittä kohti.'

m) Muutamien harvojen postpositioiden pääsanana: *I Ka jâk-šâlan kõra murâžo.* 'Linnun mukaan on sen laulu.' L:ssä datiivinen pääsana on nähtävästi vielä harvinaisempi. Esim. seuraavassa on kuitenkin pronominin datiivi: *Talânet Berc tenge li.* 'Sinun vuoksesi kävi niin.' Länsimurteen sanakirja ei kuitenkaan mainitse datiiivia tämänkään postposition pääsanana: *tâñ Bercet* 'sinun vuoksesi'.

n) Erikoiskäytöstä mainittakoon vielä datiivin käyttö adverbialina, joka ilmaisee, minkä veroinen joku tai jokin on (predikaattina yleensä *šuaš* 'tulla', vrt. f-kohta) tai minkä kaltainen joku tai jokin on (predikaattina yleensä *tolaš* 'tulla'): *I Keč tūñašte ola šuko peš, no Joškar-Olalan mo šueš!* 'Vaikka maailmassa on hyvin paljon kaupunkia, niin mikä on Joškar-Olan veroinen!' / *I Tâjân sânet čâγanlan ok tol.* 'Sinun näkösi ei muistuta mustalaista.'

36. Latiivimuotoisia sanoja käytetään seuraavissa tehtävissä.

a) Tulosijaisena lokaaliadverbialina. Latiivimuotoinen adverbialii liittyy ilmaantumisesta tai ulkoista taikka sisäistä tilanmuutosta ilmaisevaan verbiin; latiivimääritteen saaneeseen verbiin ei voi samanaikaisesti liittyä lokaalinen erosijamuoto (ks. 42. ja 44. §). *I Ku-*

ku iye je η p â ž a š e š kuškeš. 'Käenpoika kasvaa vieraassa pesässä.' / I *P â č al â m kučen, s a r e š kolena.* 'Aseeseen tarttuen kuoleminen sodassa.' // L *T â ó a kartâm s t e n ä e š p â šk â leš.* 'Hän kiinnittää kartan seinään.' / L *T â ó a n k a š â n B l ä e š kok pistoľetam mot.* 'He löytävät hänen taskuistaan kaksi pistoolia.'

Vertailun vuoksi illatiiviesimerkki: I *Tuôân pondašâže oňâlaš yâš k â ó a l â š š u m e š kuškân.* 'Hänen partansa oli kasvanut leuasta vyötäisiin saakka.' Tässä lauseessa on predikaattina *kuškaš* 'kasvaa', kuten edellä ensimmäisessä latiiviesimerkissä, mutta toisella tavoin käytettynä: tässä virkkeessä tulo- ja erosija ilmaisevat kasvamistapahtuman tuloksen rajoja.

b) Siirtymis- tai siirtämisvälinettä ilmaisevana adverbiaalina: I *Pelenem šâóañâm iz i m e š a k e š kondenam.* 'Olen tuonut mukani pienessä pussissa vehnää (ongen syötiksi).' // L *M ä š t a k e š n ä mirâm xalâkklan kandenä.* 'Me tuomme pistimillämme rauhan kansalle.'

c) Predikatiiviadverbiaalina; predikaattiin ei voi samanaikaisesti liittää predikatiivista erosijaa (ks. 37. § c). Predikatiiviset latiivit ovat yleisempiä L:ssä, mutta eivät tuntemattomia I:ssäkään: I *Šulôo satu š e r y e š ß o z e š.* 'Halpa tavara koituu kalliiksi.' / I *Marij-Blak tuôâm poro toseš, ro ó e š užât.* 'Marit pitävät häntä hyvänä ystävänä, sukulaisena.' // L *M a r ņ t ä l ä n d ä p i š o k t â ó a m ß ä t e š t ä k a n d a š s o ß e t a j e m.* 'Minä neuvon Teitä kovasti ottamaan hänet vaimoksenne.' / L *M o l o ó a ß l ä , p a s n a g r u p p e š a j â r l a t â n , m â r â m m â r e n â t.* 'Nuoret, jakautuen erillisiksi ryhmiä, lauloivat lauluja.'

d) Finaaliadverbiaalina, etenkin L:ssä: L *Äßi, k o r n e š kindet iziš uke ß ä l?* 'Äitiseni, eikö sinulla olekin vähän leipää matkaa varten?' I:ssä monet finaaliset adverbiaalit ovat ainakin osittain leksi-kaalistuneet, esim. *T a z a l â k e š e t j ü (â) n k o l t o!* 'Juo terveydeksesi!'

e) Etenkin L:ssä sellaisena temporaalis-finaalisena adverbiaalina, jolla ilmaistaan, mihin mennessä tai mitä ajankohtaa varten toiminta tapahtuu: L *K o y e č e š t o l a m.* 'Tulen pääsiäiseksi.' / L *I r o k e š l i e š c i l ä.* 'Aamuksi kaikki tulee kuntoon.' Tuntematon ei käytäntö ole myöskään I:ssä; tavallisia ovat tässä funktiossa etenkin

eräät verbaaliset nominit: *Taće to lmašešem česām jamóǵle.* 'Valmista kestitys ennen tuloani tänne.'

f) Sellaisena ns. futuurisena ajankeston adverbialina, jolla ilmaistaan, miten kauan pääverbin ilmaisemasta tekemisestä johtuva tila tai toiminta kestää. Tällaiset latiiviadverbiaalit ovat yleisempiä L:ssä, mutteivät tuntemattomia I:ssäkään: *L Ti žepām tǵǵ minutešǵ t mondǵǵ.* 'Tätä aikaa hän ei unohtanut minuutiksikaan.' // *I Kužueš om kot tǵšak.* 'Pitkäksi aikaa en jää tänne.'

g) Kausaliadverbiaalina: *I Šǵǵǵ šomakeš tuǵǵ jalt aptranen.* 'Vihaisten sanojen vuoksi hän hämmentyi kokonaan.' // *I Bǵt jǵkeš ǵa keneta pualšǵe marǵǵežǵš nimat ok šokto.* 'Joen äänen ja äkkiä puhaltamaan alkaneen tuulen vuoksi mitään ei kuulu (vastarannalla olijan huudosta).' // *L Kenǵacšǵǵ bombǵš školǵn stǵnǵblǵ cǵtǵrǵlt keǵt.* 'Putoilevien pommien vuoksi koulun seinät tǵrǵhtelevǵt.'

h) Hintaa ilmaisevana adverbialina: *I Ur koǵaštǵžǵmat tuǵǵ Paǵǵllan pǵl akeš užalen.* 'Oravannahkansakin hän myi Paǵǵlille puoleen hintaan.' // *L Tǵǵǵ pǵjan ǵǵǵmlǵn kečǵš luc kǵ kǵpekeš lǵǵǵrǵm tašken.* 'Hän polki laastia rikkaalle 15 kopeekalla päivǵ.''

i) Sellaisena temporaalisena adverbialina, jolla ilmaistaan aika, minkä kuluessa tapahtuu (toistuvasti) jokin mǵǵrǵ tekemisiǵ: *I Kečǵš ik olmam koč!* 'Syǵ yksi omena pǵivǵssǵ!' // *I Tuǵǵ kečǵš kum tǵžǵm kǵrmǵčǵm opta.* 'Hǵn latoo kolme tuhatta tiiltǵ pǵivǵssǵ.' // *L Tǵǵǵ te leš kǵm ǵǵnǵ ǵalaš kǵ mien toleš.* 'Hǵn kǵy kaupungissa kolme kertaa talvessa.'

j) Latiivimuoto esiintyy erittǵin monissa jǵykestyneissǵ sanonnoissa, esim. *I tǵnǵš pǵraš* 'tulla uskoon' (*pǵraš* 'tulla t. mennǵ sisǵǵn' saa normaalisti illatiivimǵǵritteen), *kǵpǵš šǵaš* 'tulla tǵysi-kasvuiseksi (oik. vartaloon)' (myǵs *šǵaš* 'saapua' saa normaalisti illatiivimǵǵritteen), *čǵonǵš pižǵš* 'miellyttǵǵ' jne.

37. Illatiivimuotoisia sanoja kǵytetǵǵn seuraavissa tehtǵvissǵ.

a) Adverbiaalina, joka ilmaisee, mihin joku tai jokin siirtyy jostain muualta; adverbiaalinen pääsanana olevaan verbiin voi samanaikaisesti liittyä myös erosijamuoto (ks. 42. ja 44. §). Siirtyminen voi tapahtua kohteeseen, joka on tajuttavissa lokaliteetiksi, tilaksi tai ajankohdaksi.

I *Luj kož yâč pistâške, piste yâč nulγâško törštaltâš.* 'Näätä hyppäsi kuusesta lehmukseen, lehmuksesta pihtakuuseen.' / I *Tačē erdenak māj sa ôâške lektâm.* 'Tänään aamulla lähdin puutarhaan.' // L *Kāngəž jəde Bele solaškâ tolāndalān.* 'Hän tuli vain joka kesä kylään (vieraisille).'

I *Osal kâšam ot toško yān, o salâš ot šu.* 'Ellet astu pahoja jälkiä, et joudu huonoon (tilaan).' // L *Popazenām nezerəškə.* 'Olen joutunut köyhyYTEEN.'

I *Kolāmšo idalâkâš toškalān.* 'Hän lähti 20. ikävuodelleen.'

b) Adverbiaalina, joka ilmaisee, mihin tekeminen, toiminta tai tila suuntautuu tai ulottuu. Mikäli halutaan korostaa tekemisen ulottumista adverbiaalinen ilmaisemaan kohteeseen saakka, voidaan määritteeseen liittää terminatiivinen vahvistussana, esim. *šumeš(ke)* 'saakka'. Mikäli taas halutaan korostaa ainoastaan tekemisen suuntaa, voidaan illatiivimääritteeseen liittää suffiksi *-la* 'päin'. Mainittakoon, että enempää *šumeš(ke)* kuin *-la:*kaan eivät liity koskaan latii-viseen määritteeseen. Tekeminen, tapahtuminen tai tila voi suuntautua kohteeseen, joka on tajuttavissa lokaliteetiksi, määräksi, tilaksi tai ajankohdaksi.

I *Oza kuBa Bes pōlemâš omsam počō.* 'Emäntä avasi oven toiseen huoneeseen.' / I *Ūpšō kâ ôalâškâž e šumeš kečā.* 'Hänen tukkansa riippuu vyötärölle asti.' // L *Təôə lapaškâž ô kukšān kayâralten.* 'Hän ryki kuivasti kämmeneensä.' / L *Imrīm araBaškâla Bujān kacken šandamə.* 'Hevonen on valjastettu pää ratsaisiin päin.'

I *Iksa tâšte kumôa, šüôö metrâškat šueš ôâr.* 'Iksa-joki on tässä kohden leveä, se leviää varmaankin sadan metrin levyiseksi

(oik. sataan metriin).'/ I *Brigadâže 145 je ŋâške šu(â)n*. 'Priikaati on kasvanut 145-henkiseksi (oik. 145 henkeen).'

I *ânde süremâš tora oyâl*. 'Nyt *sürem*-juhlaan ei ole p itkälti.'

Terminatiivissävyinen temporaalinen illatiivi sekä erosijarakenne, jotka eivät viittaa tarkkaan ajankohtaan, muodostavat konstruktioita, jotka ilmaisevat jatkuvuutta, esim. L *Sola i γac iškə Baštalt mien*. 'Kylä muuttui vuodesta toiseen.'

c) Predikatiiviadverbiaalina; predikaattiin voi usein liittää myös predikatiivisen erosijan (ks. 44. § e): I *škeže Bara kuze jumâdâmmo je ŋâš saβârnenat?* 'Miten sitten itse olet kääntynyt jumalattomaksi (= jumalaan uskomattomaksi) ihmiseksi?' // L *Tâdâ major γac l'e j'ten antâš Baltâmâ âlân*. 'Hänet oli alennettu majurista luutnantiksi.'

38. Inessiivimuotoisia sanoja käytetään seuraavissa tehtävissä.

a) Adverbiaalina, joka ilmaisee, missä joku tai jokin on. "Paikka" voi olla semanttisesti lokaliteetti, tila tai aika.

I *Marij omašâšte šinčâ*. 'Mies istuu risumajassa.' // L *Marâβlân kiôâštəštə šartə mândâra âlân*. 'Miesten kädessä oli lankakerä.'

I *Pial - poyâšto oyâl, a jöratâmašte*. 'Onni ei ole omaisuudessa vaan rakkaudessa.'

I *Martâšte kumlo ik keče*. 'Maaliskuussa on 31 päivää.' // L *Ik ärnâštə šam kečâ*. 'Viikossa on seitsemän päivää.'

b) Adverbiaalina, joka ilmaisee, missä tekeminen, toiminta tapahtuu tai tila vallitsee: I *Tuôân šümâštəžö ala-mo tarβanâš*. 'Hänen sydämessään liikahti jotakin.' // L *Marâ lâlêkâštə oš rə-βəžam užânam*. 'Minä näin niityllä valkean ketun.'

Sekä edellisen että tämän kohdan lokaalisiin inessiiveihin voidaan toisinaan liittää vielä epämääräistävä *la*-suffiksi: I *Kasβelâštâla lüp-lüp pâčkemâš*. 'Lännessä päin on aivan pimeää.'

c) Predikatiiviadverbiaalina ilmaistaessa, missä ammatissa joku toimii: I *Kol kučâšâšto eŋerâšte košteš*. 'Hän kulkee joella

kalastajana.' // L *T â m ô â š â š t â p ä š ä m ä š t ä*. 'Hän toimii opettajana.'

d) Kvantoriaaliseen ilmaukseen liittyvänä, kokonaisuutta osoittavana määritteenä: I *I n d e š j o č ä š t e i k t e ß e l e e g z a m e n â m p u e n â š k e r t*. 'Yhdeksästä lapsesta vain yksi ei kyennyt suorittamaan tutkintoa.' Inessiivimuodon pääsana voi olla myös obliikvisijassa: L *ß ä z ä t ä š t ä i k t ä ž a m m ä l ä n e m p u e ß a*. 'Viidestä antoivat yhden minulle.'

e) Ajankeston adverbiaalina, jolla ilmaistaan, missä ajassa tekeminen tai tapahtuminen tulee suoritetuksi: I *A r n ä š p a š a m k u m k e č â š t e â š t e n š u k t e n*. 'Hän teki viikon työn kolmessa päivässä.' // L *I k k e č ä š t ä k o k m â ž â r j â ô a l â m ä š t ä*. 'Hän tekee yhdessä päivässä kaksi paria virsua.'

f) Ajankohtaa ilmaisevana adverbiaalina: I *1 9 3 3 - 3 7 i j l a š t e t u ô o š k o l â š t o m a r i j j â l m â m t u n â k t e n*. 'Vuosina 1933 - 37 hän opetti koulussa marin kieltä.' / I *I k ž a p â š t e o ô o k o k l a š t e p e š t a l e j e ŋ l i j â n*. 'Yhteen aikaan votjakkien keskuudessa oli hyvin rohkea mies.'

L:ssä tässä funktiossa käytetään tavallisimmin genetiiviä; inessiivejä on kuitenkin merkitty myös länsimarista: *K â ô â k e č ä š t ä š a č â n a t*? 'Minä päivänä olet syntynyt?'

39. Komparatiivisijaisia sanoja käytetään seuraavissa tehtävissä.

a) Aistimusverbeihin liittyvänä predikatiiviadverbiaalina: I *S a k a r t u t l a n č â l t N ô ŋ č â k p a t â r l a č u č e š*. 'Sakar tuntuu hänestä kerrassaan Nönčâk-sankarilta.' // L *K â ô â r t ä š l ä č u č e š*. '(Jyrinä) tuntuu ukkoselta.'

b) Verbiin irrallisemmin liittyvänä, jonkin kaltaisuutta ilmaisevana adverbiaalina. Kaltaisuus voidaan ilmaista subjektiin, objektiin tai muuhunkin lauseenjäseneseen nähden: I *O m s a m t ü m â r l a p e r k a l a š t ü ŋ a l â t*. 'He alkavat hakata ovea kuin rumpua.' / I *M a r i j ß a t e o y e š ß a š k e m o l o p a s s a ž i r - ß a k l a*. 'Marivaimo ei pidä kiirettä muiden matkustajien tapaan.' // L *I z i ß l ä t a m a m ß â č â m â*

la ülac küškälä anžat. 'Pienokaiset katsovat alhaalta ylöspäin kuin jotakin odottaen.'

c) Adverbiaalina, joka ilmaisee hintaa: *I Oγeš lij tuóâm o k s a l a n a l a š.* 'Sitä (= rakkautta) ei voi ostaa rahalla.' / *I Čóôâram a r a k a l a u ž a l e n.* 'Hän möi metsää viinalla.'

d) Adverbiaalina, joka ilmaisee leikkiä: *I S ü a n l a m o b â t.* 'He leikkivät häitä.' / *I P a ß â l ó n e p a ŋ g a l a m o b â š t ū ŋ a l n a.* 'Aloimme leikkiä Paßâlin kanssa palikkaleikkiä.'

e) Adverbiaalina, joka ilmaisee käytettävää kieltä: *I m a r l a ~ r u š l a o j l a š // L m a r l a ~ r u š l a p o p a š* 'puhua maria ~ venäjää'.

40. Komitatiivimuotoisia sanoja käytetään seuraavissa tehtävissä.

a) Sellaisena subjektina tai objektina, jonka tarkoite on jaettava erillisiin osiin; komitatiivia käytettäessä halutaan korostaa kaikkien tai kaiken osallistuvan tekemiseen taikka olevan tekemisen kohteena: *I N â l t r a k t o r γ e ü ó â r a m a š - B l a k ð i k t a r a t.* 'Kaikkia neljää traktoria ohjaavat naiset.' // *L K u γ i ž â n k â m a b â r γ e k â m š i m o ž â l i t.* 'Kaikki kolme tsaarin tytärtä muuttuvat kolmeksi mustaksi oriiksi.'

Komitatiivin suffiksin toiston avulla saadaan aikaan rinnasteisia ilmauksia; näihin ilmauksiin sisältyy toisaalta myös laskennallinen aspekti; aina on kyse vähintään kahdesta: *I P ö r j e ŋ p a š a γ e , ü ó â r a m a š p a š a γ e , â š t e n š u k t a š k a f â l e o γ â l.* 'Ei ole helppoa tehdä sekä miesten työ että naisten työ.' // *L Š t ö l B â l â n š a n d â t s â r a γ e , o k s a γ e.* 'He panevat pöydälle sekä olutta että rahaa.'

b) Adverbiaalina, joka ilmaisee, mikä kaikki - tällöin on usein kyse kokonaisuus ja osa -ilmauksesta - tai mikä lisäksi ottaa osaa tekemiseen tai on tekemisen kohteena: *I S a n u k a p k e č â t â r a.* 'Sannu palelee koko vartaloineen.' / *I â n d â ž e p ū j a u r â l t š a š u k e : k o k m o γ â r γ e k ū o p t â m o.* 'Nyt lammikko ei pääse murtumaan: molemmin puolin on ladottu kiviä.' // *L P u š â ŋ g a m l â š t â š k e k a n d â š n a.* 'Toimme puun lehtineen.'

Näissäkin konteksteissa on runsaasti rinnastuksia: I *Tâj otâl yân, im nâ ye, pörtke jülena âlê*. 'Ellei sinua olisi ollut, olisimme palaneet hevosinemme, taloinemme.' / I *Jašaj Bate kitšâ ye-jolžâ ye čâtaraš tünalê*. 'Jašai-vaimo alkoi täristä niin käsistään kuin jaloistaan.'

41. Karitiivi voidaan katsoa eläväksi sijaksi vain osassa kieli-alueetta, lähinnä luoteis- ja länsimurteissa. Se on käytössä myös L:n kirjakielissä.

Karitiivimuotoisia sanoja käytetään adverbiaaleina, joilla ilmaistaan, minkä osallisuutta tai vaikutusta ilman pääverbin tekeminen tapahtuu. Esimerkkejä: L *Nina pāšāde ələdəlât*. 'He eivät eläneet ilman työtä.' / L *Māžāt äräkədə sâram ana jü, pa jte lemam ana kač*. 'Mepä ilman viinaa olutta emme juo, ilman lihaa keittoa emme syö.' / L *jâm âde ok əläš* 'elää ilman jumalaa' / L *parište ok Bâžalaš* 'myydä ilman voittoa'.

Sijajärjestelmää funktionaalisesti täydentävät muodot

42. Puhtaassa morfologisessa kuvauksessa käytetään tietenkin hyväksi vain muotokriteerejä. Tässä kieliopissa, jonka tarkoituksena on toimia myös marin oppikirjana, esitellään paitsi erilaisten sanamuotojen muodostusta myös noiden muotojen käyttöä; mukana on siis myös funktionaalinen näkökulma. Tältä kannalta esitetty sijamuotoysteemi voi tuntua kovin aukolliselta. Huomiota kiinnittää mm. se, että erosijat puuttuvat taulukosta kokonaan.

Eräiden aikaisempien tutkimusten ja kieliopillisten esitysten sijaluetteloista voi kuitenkin tavata myös erosijoja. Näiden esitysten ja nykyisen näkemyksen väliset erot johtuvat kahdesta eri tekijästä. Ensinnäkin eräissä murteissa on olemassa kiistaton erosija: *leč-* suffiksinen ablatiivi. Ja näin marin kielen kokonaiskuvaukseen tulee mukaan ainakin yksi erosija. Mutta niissä murteissa, joihin kirjakiellet pohjaavat, ei tätä sijaa produktiivisena käytetä; kirjakielissä on vain

pari kolme niin muodollisesti kuin funktionaalisesti jäykistynyttä *leč*-suffiksista adverbia.

Toinen eroja aiheuttava tekijä on se, että eräät elementit, joita aikaisemmin pidettiin erosijan päätteinä, katsotaan nykyisin postpositioiksi ja siis sijajärjestelmään kuulumattomiksi. Muoto-opillisesti tulkinta on varmaan esim. kirjakielten suhteen oikea. Mutta funktionaalisesti eräät tällaiset postpositionaaliset morfeemit ovat täydelleen sijapäätteen kaltaisia. Niinpä sijapäätteen funktiossa toimiesaan ne ovat menettäneet kokonaan oman leksikaalisen merkityksensä. Syntaktisesti taas niiden sijapäätteenomaisuus näkyy mm. siinä, että niiden avulla yhdistetään kantasanaan eräitä sellaisia postpositioita, jotka tyypillisesti vaativat erosijaa, esim. I *oksa* *deč* *posna*, L *oksa* *γac* *pasna* 'rahatta, ilman rahaa'.

Erosijanomaisia postpositioita käytetään eri kirjakielissä ja murteissa jonkin verran eri tavoin. Itäkirjakelessä ja useimmissa murteissa on näet eri muotoaines elatiivisessa ja ablatiivisessa käytössä. Seuraavassa kirjakielten erosijanomaiset elementit ja vertailun vuoksi niiden murteiden kanta, joissa on kiistaton ablatiivinpääte *leč*:

funktio	I	L	mm. eräät itäisimmät murteet
elatiivi	<i>γäč</i> ¹	<i>γac</i> ¹	<i>γäč</i> ¹
ablatiivi	<i>deč</i>	<i>γac</i>	<i>leč</i>

Itäkirjakielen sijapäätteenomaisen *deč*-postposition funktiot ovat todettavissa samoiksi kuin *leč*-ablatiivin. Siitä huolimatta, että L:ssä on *deč*-postpositiolle tarkka muotovastine *đorc*, se ei tällä kieli-alueella ole muuttunut ablatiiviseksi, vaan on säilyttänyt pelkästään lokaaliset, alempana käsiteltävät "puolisijaiset" funktionsa.

1 Suffiksi voi esiintyä myös I *γäčän*, L *γacən* -asuisena. Merkitystä vailla oleva *än*, *ən* -aines voi liittyä joskus myös muihin erosijaisiin suffikkeihin.

43. Kysymys funktionaalisista erosijoista liittyy vielä ns. epäproduktiivisten paikallissijojen systeemiä koskevaan problematiikkaan. Kielessä on näet muutamia kymmeniä lokaalismerkityksisiä sanavartaloita, joihin normaaleja sijataulukon mukaisia paikallissijojen päätteitä ei lainkaan liitetä, vaan ne korvataan toisenasuisilla, epäproduktiivisilla suffikseilla. Näin on syntynyt melko suuri joukko morfologisesti joko adverbiksi tai postpositioiksi luokiteltavia partikkeleita. Ne muodostavat kuitenkin niin morfologisesti kuin funktionaalisesti eräänlaisen kiinteän "puolisijojen" järjestelmän. Sillä on kokonaisuudessaan selviä liittymäkohtia produktiivisten paikallissijojen systeemiin: muotoja käytetään tarkalleen samoissa lokaalisissa funktioissa kuin vastaavia produktiivisia paikallissijoja. Ja huomattava on, että tähän epäproduktiivisten sijojen järjestelmään kuuluu myös erosija; funktionaalisesti sitä vastaa muilla nomineilla nominin + $\gamma\hat{a}\check{c}$ -postposition liitto. Näin siis tätäkin kautta erosijainen $\gamma\hat{a}\check{c}$ -postpositio liittyy funktionaalisella tasolla paikallissijojen kokonaisuuteen. Epäproduktiiviset suffiksit - suhteutettuna produktiivisiin - ovat seuraavat:

	I	L
latiivi $-(e)\check{s}$	: -an	-an, -än
illatiivi $-(s)(kV)$	: -ke, -ko, -kö	-kâ, -kə
inessiivi $-štV$	: -ne, -no, -nō	-nâ, -nə
elatiivi $(\gamma\hat{a}\check{c}, \gamma\hat{a}c)$	: $-(e)\check{c}$	$-(e)c$

Pari taivutusesimerkkiä epäproduktiivisista sijoista:

	I	L	
	$o\check{n}\check{c}\hat{a}l$	$anz\hat{a}l$	'etuosa'
latiivi	$o\check{n}\check{c}\hat{a}lan$	$anz\hat{a}lan$	'eteen'
illatiivi	$o\check{n}\check{c}\hat{a}ko$	$anz\hat{a}k\hat{a}$	'eteen'
inessiivi	$o\check{n}\check{c}\hat{a}lno$	$anz\hat{a}ln\hat{a}$	'edessä'
elatiivi	$o\check{n}\check{c}\hat{a}\check{c}$	$anz\hat{a}c$	'edestä'
	I	L	
	$\check{u}mbal$	$*\beta\hat{a}l$	'päällys'
latiivi	$\check{u}mbalan$	$\beta\hat{a}l\hat{a}n$	'päälle'
illatiivi	$\check{u}mbake$	$\beta\hat{a}(l)k\hat{a}$	'päälle'

inessiivi	<i>ûmbalne</i>	<i>βalne</i>	'päällä'
elatiivi	<i>ûmbač</i>	<i>βalec</i>	'päältä'

Niiden vartaloiden avulla, joihin epäproduktiiviset paikallissija-suffiksit liittyvät, on muodostettu joukko yhdysnomineja. Tätä tietä epäproduktiiviset suffiksit tulevat myös näiden sanojen taivutuskaavoihin. Esimerkkinä I *olâmbal* 'penkki' (< *olmo* 'paikka' + *ûmbal* 'päällys') -sanan taivutusmuotoja:

Nom.	<i>olâmbal</i>	Lat.	<i>olâmbalan</i>
Gen.	<i>olâmbalân</i>	Illat.	<i>olâmbake</i>
Akk.	<i>olâmbalâm</i>	Iness.	<i>olâmbalne</i>
Dat.	<i>olâmballan</i>	Elat.	<i>olâmbač</i>

44. I *γâč*, L *γəc* -postpositiorakennetta käytetään koko kieli-alueella seuraavissa tehtävissä.

a) Adverbiaalina, joka ilmaisee, mistä joku tai jokin siirtyy muualle: I *A β ũ t a γ â č imři-βlakâm luktân ulât*. 'Mutta tallista he toivat ulos hevosia.' // L *J â ó a l β l ä γ ə c rokâm pačken*. 'Hän ravisti mullan virsuista.'

b) Adverbiaalina, joka ilmaisee, mistä tekeminen, toiminta tai tila suuntautuu tai alkaa: I *β u j m u č a š γ â č jol muč a š ke kum γana š ũ γarâm ũ št â l â t*. 'He lakaisevat haudan päästä jalkoihin kolmeen kertaan.' / I *M o s k β a γ â č t â š šumeške jeŋ ojlâmo kuze šokta?* 'Miten ihmisen puhe kuuluu Moskovasta tänne asti?' // L *T ä γ ũ β â č â - ðeok o l' i c ä γ ə c okŋam seβ â l e š*. 'Joku lyö odottamatta kadulta ikkunan säpäleiksi.'

Mikäli halutaan korostaa tekemisen suunnan ilmaisemista, voidaan postpositioon liittää vielä *la* 'päin' -suffiksi. Seuraavassa esimerkissä on ilmaistu samanaikaisesti sekä paikka että suunta, mistä siirrytään: I *K l a β i j č o ó â r a γ â č β e s β e l γ â č l a toleš*. 'Kla-βi tulee metsästä (näyttämön) toiselta puolelta.'

c) Adverbiaalina, joka ilmaisee prolatiivisesti, minkä kautta tekeminen, toiminta tai tila suuntautuu: I *β u β e r jeŋ kô r γ â š k ô p â l â š γ â č p u r a , u m š a γ â č p u r a*. 'βuβer-olento menee ihmisen sisään

korvasta, suusta.' // L *M ä m n ä n B u j m â ĉ a š γ a c o k s a m o - l o t b l ä ĉ o n g e š t ä t .* 'Lentokoneet lentävät päämme päällitse.'

d) *Ns.* suhteen adverbialina, joka ilmaisee, mihin kohtaan enteettiä tekeminen, toiminta tai tila kohdistuu tai pätee: I *T u o o B e - s â ž â m n e r s u z o γ â ĉ m u š k â n d a .* 'Hän lyö toista nenänvarteen.' / I *T u o o k u e B u j â š t o ü p γ â ĉ k e ĉ a .* 'Hän riippuu koivun latvassa tukasta.' // L *T a d â a d â r a m p u l â š â ž â γ a c a r z â š t a n g â l e š .* 'Hän alkaa ravistella tyttöä olkapäästä.'

e) *Erosijaisena* predikatiiviadverbialina: I *J a l ĉ e γ â ĉ k u p e ĉ l i j â n .* 'Työläisestä tuli kauppias.' // L *G e n e r a l b l ä s a l t a k b l ä γ a c l i t .* 'Kenraalit tulevat sotilaista.'

f) *Adverbialina*, joka ilmaisee ainesta, mistä jokin tehdään, tulee: I *T â γ a j u r ž a γ â ĉ â š t â m e k i n d â m k o ĉ k â n .* 'Hän söi tällaisesta rukiista tehtyä leipää.' // L *K u γ i k â m â ž γ a c p l e t a m â p e š a r .* 'Koivun tuohesta punottu laukku.'

Ero edellisen kohdan käyttöön ei aina ole selvä: I *I j u m o a j ô e - m â n ö r ô â ž l u ž o γ â ĉ ü d â r a m â š â m â š t e n .* 'Ja jumala teki naisen ihmisen kylkiluusta.'

g) *Temporaalisena* adverbialina, joka ilmaisee, mistä ajan kohdasta toiminta tai tila alkaa: I *T a ĉ e γ â ĉ m â j k a n a š t ű n â l a m .* 'Alan levätä tästä päivästä lähtien.' // L *P e r B â j ĉ i s l a γ a c p â š â m â š t â š t o k e m B a n ĉ e d â .* 'Te siirrytte luokseni työskentelemään ensimmäisestä päivästä lähtien.'

h) *Temporaalisena* adverbialina, joka ilmaisee, minkä ajan kuluttua tekeminen tapahtuu: I *K o k m i n u t γ â ĉ M o s k B a m k o l â š t s a !* 'Kuunnelkaa Moskovaa kahden minuutin kuluttua!' // L *I k ĉ â s γ a c k i n o t a n g â l e š .* 'Elokuvat alkavat tunnin kuluttua.'

i) *Kvantoriaaliseen* ilmaukseen liittyvänä kokonaisuutta osoittavana määritteenä (vrt. 38. § d): I *Š i n ĉ â n t o l š o k o k j e n γ â ĉ i k t â ž e m l a n d â š t ö r š t e n B o l â š .* 'Vaunuilla (oik. istuen) tulleista kahdesta henkilöstä toinen hyppäsi maahan.' // L *L u e d e m n â γ a c i k t â k e n .* 'Yksi meistä kymmenestä meni.'

j) *Distributiivisena* määritteenä; *postpositiorakenne* on tällöin muodostettu kvantoriaalisesta ilmauksesta: I *A j s t a ĉ â l a n a t i k p u -*

ʒeŋge ɣâč naŋgaʒena. 'Viekäämme kaikin kukin yksi puu (pihaan istutettavaksi).' // *I Nuno ik kuɣu meʒak ɣâč ʒurnâṁ numal tolât.* 'He tulevat kantaen kukin yhtä suurta säkkiä viljaa.' // *L A lapam koyon ʒiās tangälmə slučaješ eče k o k m â r â ɣ ə c j ä m ô a l e - ô ä.* 'Mutta siltä varalta, että aletaan taputtaa kovasti, valmistatte kukin vielä kaksi laulua.'

45. Erosijarakennetta, joka muodostetaan I:ssä *ôeč-* ja L:ssä *ɣəc*-postposition avulla, käytetään seuraavissa tapauksissa.

a) Habitiivis-kognitiivisena erosija-adverbiaalina: I *Tuđo poʒ-kuđo-blak ôeč oksam ondalen poɣâš.* 'Hän keräsi petoksella naapureilta rahaa.' // *I Mlandâmat jal ôeč nalân.* 'Hän otti kyläl-
tä maatakin.' // *L Təđə učeŋikʒə ɣəc sirmâšəṁ polučajen.* 'Hän sai oppilaaltaan kirjeen.' // *L A t â ʒ ə ɣ ə c ti ʒ am ak bl ä m kolaš piš nelə âlân.* 'Oli hyvin raskasta kuulla isältään nämä sanat.'

b) 'Eroamista' merkitseviin verbeihin liittyvänä adverbiaalina, etenkin mikäli se on elollistarkoitteinen tai elollistarkoitteisten muodostama kollektiivi: I *ânde Maskanur tûŋa ôeč oʒârlen ok ile.* 'Nyt Maskanurin kylä ei elä erossa maailmasta.' // *L No ä t â ɣ ə c ä ß ä ɣ ə c ə ʒ â r l a š ?* 'Mutta (pitäisikö) erota isästä ja äidistä?'

c) 'Välttämistä, pakenemistä' merkitseviin verbeihin liittyvänä adverbiaalina: I *Imŋe pormo ôeč ʒâlân kuđalân.* 'Hevonen juoksi paarmoilta pakoon.' // *L Škamʒən ʒüm jasâžâm jâl ɣəc tajeṁ moʒten.* 'Hän kykeni salaamaan sydämensä tuskan muilta.'

Mikäli erosijarakenne muodostuu infiniittisesti käytetystä muodosta, rakenne esiintyy vapaana kielteisenä finaaliarakenteena varsin monentyppisissä lauseissa: I *Kučo mâjâm puren ka j â m e ô e č.* 'Pidä minusta kiinni, etten putoaisi.' // *L Kâđâžâ eče ʒolâ p â r - m a š ɣ ə c amasam orolat.* 'Muutamat (mehiläiset) vartioivat vielä ovea, ettei varkaita tulisi sisään.'

d) Yleensä negatiivista tunnetilaa ilmaisevaan verbiin liittyvänä komplementtiadverbiaalina; esim. suomessa vastaa tällaista adverbiaalia usein objekti: I *Šukâžo marij ulm â š t ô e č ß o ʒ â l koš-*

tânât. 'Monet häpesivät marilaisuuttaan.' // *L Imñi araβa γac ak oĵâ*. 'Hevonen ei pelkää rattaita.'

e) Komparaatiossa esiintyvänä adverbialina: *I Jul enjer Kak-
šan enjer deč kelye*. 'Volga on syvempi kuin Kokšaga.' / *I
Izaž dečân čot poja*. 'Hän rikastuu vanhempaa veljeään
enemmän.' // *L šimə γac šimə* 'mustaakin mustempi, kaikkein
mustin'.

f) Eräiden postpositioiden pääsanana sekä 'kaukana, sivulla'
-merkityksisiin adverbeihin liittyvänä adverbialina: *I No te kol'-
lektiv deč ördâštə šoyeda*. 'Mutta te olette kollektiivista sivus-
sa.' // *L Nəl koyo kuyi okâ Mikolaj Kaťa γac anzâc Balen*.
'Mikolai laskeutui neljän suuren koivun luo ennen Katjaa.'

Niissä murteissa, joissa tunnetaan *leč*-erosija, sitä käytetään
nimenomaan funktioissa a-f; seuraavassa yksi kuhunkin ryhmään kuu-
luva murre-esimerkki: *šupšân nalât saltaklak pojanleč*. (Uržum)
'Sotilaat vievät (varsan) rikkaalta.' / *saltak oĵârla ažžaleč*. (Ur-
žum) 'Sotilas eroaa lapsesta (jota hän oli katsellut).' / *oβôa kuβa šir-
žə šilaltân usmakleč*. (Uržum) 'Oβôa-eukko istuu narrilta piilos-
sa.' / *onžâktâ mâlam kornâm jo m m âleč*. (Sernur) 'Näytä minulle
tie, etten eksyisi.' / *tuôo čil'a aťažleč Beš šemən lišta*. (Malmyž)
'Hän tekee kaiken toisin kuin isänsä.' / *üştâleč pošna kočkaš
širžat kir,-* -. (Uržum) 'Jos istut syömään ilman vyötä - -.'

46. Latiivinen adverbi sekä latiivisen postposition avulla muo-
dostettu postpositiorakenne esiintyy seuraavissa tehtävissä.

a) Tulosijaisena lokaaliadverbialina. Adverbiaali liittyy ilmaan-
tumista tai ulkonaista taikka sisäistä tilanmuutosta ilmaisevaan ver-
biin; latiivimääritteen saaneeseen verbiin ei voi samanaikaisesti liit-
tyä lokaalinen erosija. *I Kapka ončâlan niŷoat ok kot*. 'Portin
eteen ei jää ketään.' // *L arBezə kalät šajâlan šayaleš*. 'Poi-
ka pysähtyy aitan taakse.'

b) Siirtymis- tai siirtämisvälinettä ilmaisevana adverbialina: *I
Tuôo imñe ümbalan kuôäbečâš tolân puren*. 'Hän tuli hevosen

selässä pihalle.' // L *Imñi βəlänžə kām mešākam kanden*. 'Hevonen toi selässään kolme säkkiä.'

47. Illatiivinen adverbi sekä illatiivisen postposition avulla muodostettu postpositiorakenne esiintyy seuraavissa tehtävissä.

a) Adverbiaalina, joka ilmaisee, mihin joku tai jokin siirtyy jostakin muualta; adverbiaalin pääsanana olevaan verbiin voi samanaikaisesti liittyä myös erosija: I *Me aŋa ümbake mijena*. 'Me menemme niitylle.' // L *Təđə uže jəktə đok(ə) šoeš*. 'Hän saapuu jo männyn luo.'

b) Adverbiaalina, joka ilmaisee, mihin tekeminen, toiminta tai tila suuntautuu tai ulottuu. Samoin kuin produktiivisiin illatiiveihin voidaan myös epäproduktiivisiin liittää terminatiivinen vahvistussana *šumeš(ke)* 'saakka' tai suffiksi *-la* 'päin'. I *Ajóuš lomâm naleš, adak pört Belke rüzalta*. 'Ajóuš ottaa kangen, heiluttaa sitä taas kohti taloa.' / I *Təšečânat korno klat đeke šujna*. 'Täältä tie ulottuu aitan luo.' // L *Mikolaj stöl đokâla lišemäš tangäleš*. 'Mikolai alkaa mennä lähemmäs pöytää.'

Raja voi olla paitsi lokaalinen myös temporaalinen: L *Jüt, kačkât ke čəβäl liškə*. 'He syövät ja juovat lähelle puoltapäivää.'

48. Inessiivinen adverbi sekä inessiivisen postposition avulla muodostettu postpositiorakenne esiintyy seuraavissa tehtävissä.

a) Adverbiaalina, joka ilmaisee, missä joku tai jokin on: I *Juma küšnö, kuyəža mündârnö*. 'Jumala on korkealla, tsaari kaukana.' // L *Nəl šümbel ik leβäš ləβälnə šaljat*. 'Neljä veljestä seisovat yhden katoksen alla.'

b) Adverbiaalina, joka ilmaisee, missä tekeminen, toiminta tapahtuu tai tila vallitsee: I *Pünčö kâđalne mükš modeš*. 'Keskellä mäntyä leikkivät mehiläiset.' // L *βət βəlnə târ*. 'Veden pinnalla on tyyntä.'

49. Elatiivinen adverbi sekä elatiivisen postposition avulla muodostettu rakenne esiintyy seuraavissa tehtävissä.

a) Adverbiaalina, joka ilmaisee, mistä joku tai jokin siirtyy muualle: I *Šem pâlže tolât u m b a č čarnôde*. 'Mustia pilviä tulee tuonnempaa taukoamatta.' // L *Kältamäš kü ləβäc ən. läktən*. 'Piru lähti kiven alta.'

b) Adverbiaalina, joka ilmaisee, mistä tekeminen, toiminta tai tila suuntautuu tai alkaa: I *Eša âšte m ə j ə n s u r t ó e č Ške surtâšket küβarəm*. 'Tee vielä minun taloni luota omaan taloosi silta.' // L *Iziβlä tamam βâčəmâla ü l ə c küškalä anžat*. 'Pienokaiset katsovat alhaalta ylöspäin ikään kuin jotakin odottaen.'

Suunnan ilmausta voidaan tehostaa *la*-suffiksilla: I *Korem óenat, küšâč ə n l a, βüt joyen βola*. 'Rotkoa pitkin, ylhäältä päin, virtaa vettä.'

c) Prolatiivisena adverbiaalina: I *Kožeran korem pokšeč alaša pakman jorta*. 'Kuusia kasvavan rotkon keskitse ruuna veltosti juoksee.' // L *Kombâ ü l ə c keä γəf, tel šokšə lieš*. 'Jos hanhet lentävät alhaalta, talvesta tulee lämmin.'

d) *Ns.* suhteen adverbiaalina: I *Kinde ü m b a č γəna koyarya*. 'Leipä kärventyy vain päältä.' // L *Jär k â š e c kəlmäš təngələn - tər γəc, p o k š e c?* 'Mistä järvi alkoi jäätyä - rannalta, keskeltä?'

L u k u

50. Mari tuntee kaksi lukua: yksikön ja monikon. Yksikkö on tunnusmerkitön. Monikkomuotoja muodostetaan useiden eri suffiksien avulla. Nykyisessä itäkirjakeielessä tavallisin monikon suffiksi on *-βlak*. Tämä suffiksi voidaan liittää erityyppisiin nomineihin. Se liittyy sanaan yhdysmerkin avulla; suffiksien edellä ei sanan nominatiivivartalossa tapahdu muutoksia. *βlak*-suffiksi tulee aina ennen sijapäättettä, mutta possessiivisuffiksi voi joko edeltää sitä tai tulla sen jälkeen (ks. 58. §).

Varsinkin paikallissijoissa, mutta toisinaan myös nominatiivissa ja akkusatiivissa voidaan *βlak*-monikkosuffiksin asemesta käyttää *la*-suffiksia. Tällä morfeemilla on mahdollista muodostaa monikkumuoto-

ja etenkin sellaisista elotontarkoitteisista sanoista, joiden leksikaaliseen merkitykseen sisältyy piirre 'lokaliteetti'. Suffiksi liittyy sanan vartaloon kuten kaasuspääte.

I:ssä käytetään monikon merkinä lisäksi *mât*-suffiksia; tämä suffiksi ei yleensä esiinny paikallissijaisissa sanoissa. Suffiksi liittyy sanan vartaloon kuten kaasussuffiksi. Suffiksin merkitys on useimmiten erikoinen (ks. tarkemmin 52. §). Esimerkkejä:

	<i>keće</i> 'päivä'		<i>ola</i> 'kaupunki'	
Nom.	<i>keće-blak</i>	'päivät'	<i>olala</i>	'kaupungit'
Gen.	<i>keće-blakân</i>	'päivien'	-	
Akk.	<i>keće-blakâm</i>	'päivät'	<i>olalam</i>	'kaupungit'
Dat.	<i>keće-blaklan</i>	'päiville'	-	
Lat.	<i>keće-blakeš</i>	'päiviin'	<i>olalaš</i>	'kaupunkeihin'
Illat.	<i>keće-blakâš(ke)</i>	'päiviin'	<i>olalaš(ke)</i>	'kaupunkeihin'
Iness.	<i>keće-blakâšte</i>	'päivissä'	<i>olalašte</i>	'kaupungeissa'
- - -				
Komp.	<i>keće-blakla</i>	'päivien tavoin'	-	
Komit.	<i>keće-blakke</i>	'päivineen'	<i>olalaye</i>	'kaupunkeineen'

	<i>aβa</i> 'äiti'	
Nom.	<i>aβamât</i>	'äiti ja hänen kanssaan olevat'
Gen.	<i>aβamâtân</i>	'äidin ja hänen kanssaan olevien'
Akk.	<i>aβamâtâm</i>	'äidin ja hänen kanssaan olevat'
Dat.	<i>aβamâtlan</i>	'äidille ja hänen kanssaan oleville'
Lat.	-	
Illat.	-	
Iness.	-	

- - -

Komp.	<i>aβamâtla</i>	'äidin ja hänen kanssaan olevien tavoin'
Komit.	<i>aβamâtke</i>	'äidin ja hänen kanssaan olevien kanssa'

Monissa itämurteissa esiintyy monikon suffiksina *-šamâč*; se kuuluu kirjakieleenkin 1950-luvulle saakka. Se liittyy vartaloon kuten

-*βlak*, ja sitä käytetään kuten *βlak*-suffiksia, esim. *keče-šamâč* 'päivät', *keče-šamâčân* 'päivien', *keče-šamâčâm* 'päivät (akk.)' jne.

51. Läntisessä kirjakielessä esiintyy I:n *βlak*-suffiksin vastineena, yleisenä monikon merkinä -*βlä*. Vokaalisointuun mukautumaton suffiksi liitetään ilman yhdysmerkkiä muuttumattomana säilyvään vartaloon, esim.

	<i>kečə</i> 'päivä'		<i>mâčəš</i> 'loppu'	
Nom.	<i>kečəβlä</i>	'päivät'	<i>mâčəšβlä</i>	'loput'
Gen.	<i>kečəβlän</i>	'päivien'	<i>mâčəšβlän</i>	'loppujen'
Akk.	<i>kečəβläm</i>	'päivät'	<i>mâčəšβläm</i>	'loput'
Dat.	<i>kečəβlälän</i>	'päiville'	<i>mâčəšβlälän</i>	'lopuille'
Lat.	<i>kečəβläeš</i>	'päiviin'	<i>mâčəšβläeš</i>	'loppuihin'
Illat.	<i>kečəβläš(kə)</i>	'päiviin'	<i>mâčəšβläš(kə)</i>	'loppuihin'
Iness.	<i>kečəβläštə</i>	'päivissä'	<i>mâčəšβläštə</i>	'lopuissa'

Komp.	<i>kečəβlälä</i>	'päivien tavoin'	<i>mâčəšβlälä</i>	'loppujen tapaan'
Komit.	<i>kečəβläye</i>	'päivineen'	<i>mâčəšβläye</i>	'loppuineen'
Karit.	<i>kečəβläde</i>	'päivittä'	<i>mâčəšβläde</i>	'lopuitta'

52. I:ssä käytetään yleisimmin monikon suffiksina *βlak*-morfeemia, esim. I *Kisa-βlak ukš γâč ukšâš törštälât*. 'Tiaiset hyppelivät oksalta oksalle.' / I *Marij kart-βlak âmat ijan kulžo-βlakeš užeš*. 'Hän pitää marilaisia uhripappejakin pirun orjina.'

Paikkaa merkitsevään sanaan liittyvänä *βlak*-suffiksi voi muodostaa ilmauksen, joka tarkoittaa tuossa paikassa olevia tai asuvia: I *Morko-βlak ân ulo lk onaj jomakâšt*. 'Morkilaisilla on yksi mukava satu.'

Muutamia esimerkkejä *la*-suffiksin käytöstä: I *Fabrik óen ja l-lam korno iktâš ušaleš*. 'Tie yhdistää tehtaita ja kyliä.' / I *Pele óâššlašte kečəγut mükš âzyen*. 'Kukissa surisivat koko päivän mehiläiset.' / I *Üôâr-βlak tâmanmeš klasslaške šalanen pâ-tâšt*. 'Työtöt hajosivat hetkessä luokkiin.'

mât-suffiksilla muodostetaan I:ssä ennen kaikkea ns. ryhmämonikko; tällöin monikollisella muodolla viitataan laadullisesti heterogeeniseen ryhmään, joka muodostaa esim. lokaalisessa tai sukulaisuussuhteessa kokonaisuuden: I *Pötârmât mijâmeške Balerijmât čajâmat jû(â)n nalât*. 'Ennen Pietarin ja hänen joukkonsa tuloa Valeri joukkoineen ehtii juoda teetä.' / I *Ječē ôene taņasâmaške Tol'amâtke kajenât*. 'Tolja meni kaikkine kumppaneineen hiihtokilpailuun.'

Paikkaa merkitsevään sanaan liittyvällä *mât*-suffiksilla voidaan samoin kuin *Blak*-suffiksilla - muodostaa tuon paikan asukkaita tarkoittava ilmaus: I *Teβe adak Pujalmât koštât*. 'Niinpä taaskin kulkevat Pujalin kylän asukkaat.'

Tuntematon ei ole kuitenkaan kirjakielessäkään homogeeniseen joukkoon viittaava *mât*-monikko: I *Erβika ôen izaže joltašmât ôeč Baraš kođânât*. 'Erβika ja hänen veljensä jäivät tovereistaan jälkeen.' / I *Uđâramâšmâtlanže karâle oyâl ôâr?* 'Eikö naisille muka ole (nykyisin) helppoa?' Joissakin murteissa *mât*-suffiksi esiintyy yleisemminkin kirjakielen *Blak*-suffiksia korvaamassa.

Länsimarissa, missä *mât*-suffiksia ei lainkaan tunneta, *Blä*-suffiksilla ilmaistaan sekä "normaali" homogeeninen monikko että joskus myös ryhmämonikko. Esimerkkejä kummastakin käytöstä: L *Kazat sâmarâkBlänät šukâ Baštaltân*. 'Nyt meidän nuoremme-kin ovat kovasti muuttuneet.' / L *NezerBlän kačkašâštât pâten*. 'Köyhiltä oli loppunut syöminen.' / L *Mâ RozaBlän jarânašta samâm samlennâ*. 'Me olemme kitkeneet rikkaruohoja Rozan ja hänen perheensä penkeillä.'

53. Koko marin kielialueella käytetään yksikköä huomattavan paljon puhuttaessa useasta.

Lukusanoihin, samoin useutta merkitseviin kvantoriaalisiin sanoihin liittyvä nomini on useimmiten muodoltaan yksiköllinen: I *Kumlo Bič üđâramâš* '35 naista' // L *Tăđă kâm imnîm, kändăkš sasnâ m urđă*. 'Hän hoitaa kolmea hevosta, kahdeksaa sikaa.' / L *Ikănăk šukâ marâ pâšeš keât âlân*. 'Kerran meni veneellä paljon mie-

hiä.' Kuitenkin irrallisesti nominiin liittyvät *ân*-suffiksiset kvanttorit voivat esiintyä myös monikollisten muotojen yhteydessä: *L T â r- n a ß l ä šukân tolât*. 'Kurkia tuli paljon.'

Sellaisia aine-, kollektiivi- tai abstraktisanoja, joista monikkoa ei muodosteta käytännöllisesti katsoen lainkaan, on varsin paljon, esim. I: *urža* 'ruis', *lem* 'keitto', *ojyo* 'murhe', *küžyât* 'paksuus'.

Niin ikään plurale tantum -sanoja ei marissa ole lainkaan. Yksikömuotoisia ovat mm. parillisten pukimien nimet, esim. I: *piž* 'sormikkaat', *ĵâdal* 'virsut' jne. Monikollisia sanoja venäjistä lainattaessakin ne muutetaan yksiköllisiksi, esim. I: *čas* 'kello', *sutka* 'vuorokausi', *bfuko* 'housut' jne. Niin ikään parillisista ruumiinjäsenistä käytetään vain yksikköä; I: *kit* 'kädet t. käsi', *širčâ* 'silmät t. silmä'. Tällaisten parillisten entiteettien yhdestä osasta puhuttaessa käytetään mm. *pel*-sanaa, esim. I: *pelčulka* 'yksi sukka', *pel kit* 'yksi käsi', tai sitten se, että on kyse kokonaisuudeksi hahmotetun käsitteen osasta, käy ilmi esim. muunlaisesta attributista: I *purla pâlâš* 'oikeanpuoleinen korva.'

Varsin yleisesti käytetään erityyppisissä konteksteissa yksiköllis-kollektiivisesti myös sellaisia sanoja, joista sinänsä on mahdollista muodostaa monikko. Jos tällainen yksiköllinen sana on subjektina, saattaa monikkous näkyä esim. predikaatista; joissakin lauseyhteyksissä se jää kokonaan morfologisesti osoittamatta: I *Otâštâ t u m o, p i s t e, p ü k š e r m e kuškât*. 'Lehdossa kasvaa tammia, lehmuksia ja pähkinäpuita.' / I *Aßašt počeš iz i r a k š e šortân koštât nuslalten*. 'Äitiensä perässä kulkevat pienokaiset nyyhkyttäen. / I *P u- š e ŋ g â ž e čodârašte lâštašlažâm šaralta*. 'Puut metsässä levittävät lehvistöjään.' // L *Bib'iotekaštê k n i γ ä m, g a z e t â m lâdân šenzenâm*. 'Olen istunut kirjastossa lukemassa kirjoja ja lehtiä.'

Joissakin tapauksissa sanan tarkoitteiden useus ilmaistaan m. 3. p:n possessiivisuffiksilla (ks. 59. §, kohta f).

Possessiivisuffiksit

54. Possessiivisuffiksit ovat seuraavat:

	I	L
y. 1. p.	-m, -em	-em (-m)
y. 2. p.	-t, -et, (-č)	-et (-c)
y. 3. p.	-že, -žo, -žö, -ž	-žâ, -žə, -ž
	-še, -šo, -šö, -š	-šâ, -ša, -š
m. 1. p.	-na	-na, -nä
m. 2. p.	-da, -ta	-da, -dä, -ta, -tä
m. 3. p.	-št	-štâ, -štə

55. I:n taivutusmalleja:

	'omena'	'suuri'	'päivä'	'lakki'	'vesi'	'loppu'
y. 1. p.	<i>olmam</i>	<i>kuyuem</i>	<i>kečem</i>	<i>kepkem</i>	<i>βüöem</i>	<i>mučašem</i>
y. 2. p.	<i>olmat</i>	<i>kuyuet</i>	<i>kečet</i>	<i>kepket</i>	<i>βüöet</i>	<i>mučašet</i>
y. 3. p.	<i>olmaže</i>	<i>kuyužo</i>	<i>kečâže</i>	<i>kepkâže</i>	<i>βütšö</i>	<i>mučašâže</i> ~ <i>mučašše</i>
m. 1. p.	<i>olmana</i>	<i>kuyuna</i>	<i>kečâna</i>	<i>kepkâna</i>	<i>βütna</i>	<i>mučašna</i>
m. 2. p.	<i>olmađa</i>	<i>kuyuda</i>	<i>kečâda</i>	<i>kepkâda</i>	<i>βütta</i>	<i>mučašta</i>
m. 3. p.	<i>olmašt</i>	<i>kuyušt</i>	<i>kečâšt</i>	<i>kepkâšt</i>	<i>βüöâšt</i>	<i>mučašâšt</i>

Possessiivisuffiksia edeltävän vartalon muoto määräytyy samojen sääntöjen mukaan kuin kaasustaivutuksessa; niin ikään y. 1. p:ssa ja y. 2. p:ssa vokaali- ja konsonanttialkuisia suffikseja käytetään samoin kuin latiiivin allomorfeja. (Vrt. 30. §.) Pääteen soinnillinen ja soinniton variantti valitaan taas 25. §:ssä esitetyn morfofonologisen säännösten mukaisesti.

Y. 3. p:n vokaaliton suffiksivariantti on harvinainen; se esiintyy vokaalin jälkeisessä asemassa eräiden päätteiden ja postpositioiden edellä, esim. *olmažlan* 'omenalleen' ja *kečâž dene* 'päivänsä kanssa'.

On kuitenkin muutama sukulaista merkitsevä sana, joissa y. 1. ja 2. p:ssa tunnetaan säännönmukaisten muodosteiden rinnalla myös toisentyypisiä muotoja. Y. 2. p:n č-variantti kuuluu näihin sanoihin; y. 1. p:ssa on samoissa sanoissa vartalotyypistä riippumatta suffiksina

pelkkä -m: vartalon painoton vokaali esiintyy suffiksin edellä reduoituneena. Esim.

	<i>erye</i> 'poika'	<i>čūčū</i> 'setä'
y. 1. p.	<i>eryām</i>	<i>čūčūm</i>
y. 2. p.	<i>eryāč</i>	<i>čūčūč</i>

Rinnalla ovat kuitenkin käytössä täysin säännönmukaisesti muodostetut muodot, esim. *eryem* 'poikani' ja *eryet* 'poikasi'.

Erikoista kyllä, myös *mo* 'mikä' ja *kö* 'kuka' -sanoihin voi liittyä affrikaatatallinen y. 2. p:n poss.suffiksi; rinnakkain esiintyvät siis muodot *moč* ja *moet* 'mikä sinun' sekä *köč* ja *köet* 'kuka sinun'.

56. L:n taivutusmalleja:

	'omena'	'suuri'	'päivä'	'vesi'	'lakki'	'loppu'
y. 1. p.	<i>olmaem</i>	<i>koyoem</i>	<i>kečem</i>	<i>βadēm</i>	<i>kepkem</i>	<i>māčāšem</i>
y. 2. p.	<i>olmaet</i>	<i>koyoet</i>	<i>kečet</i>	<i>βadēt</i>	<i>kepket</i>	<i>māčāšet</i>
y. 3. p.	<i>olmažā</i>	<i>koyožā</i>	<i>kečažā</i>	<i>βatšā</i>	<i>kepkāžā</i>	<i>māčāšāžā</i> ~ <i>māčāššā</i>
m. 1. p.	<i>olmana</i>	<i>koyona</i>	<i>kečanā</i>	<i>βatnā</i>	<i>kepkānā</i>	<i>māčāšna</i>
m. 2. p.	<i>olmađa</i>	<i>koyođa</i>	<i>kečađa</i>	<i>βattā</i>	<i>kepkāđa</i>	<i>māčāšta</i>
m. 3. p.	<i>olmaštā</i>	<i>koyoštā</i>	<i>kečašta</i>	<i>βāđašta</i>	<i>kepkāšta</i>	<i>māčāšāštā</i>

L:n possessiivisuffiksillisten muotojen muodostus noudattaa samoja sääntöjä kuin kaasustaivutuskin (ks. 31. §).

Suluissa olevat y. 1. ja 2. p:n päätevariantit esiintyvät samoissa sukulaisuusnimissä, jotka myös I:ssä voivat taipua poikkeavasti, esim.

	<i>erya</i> 'poika'	<i>čača</i> 'setä'
y. 1. p.	<i>eryām</i>	<i>čačām</i>
y. 2. p.	<i>eryāc</i>	<i>čačāc</i>

Vrt. taaskin yleissäännön mukaisiin muodosteisiin: *eryem* 'poikani', *eryet* 'poikasi'.

57. Possessiivisuffiksin ja sijapäätteen järjestys on eri sijoissa erilainen: genetiivissä, akkusatiivissa, komitatiivissa ja L:n abessiivissa on järjestys poss.suff. + sijapäätte, paikallissijoissa taas sija-

pääte + poss.suff.; datiiivissa ja komparatiivissa tunnetaan molemmat järjestykset, esim.

	I		L	
	<i>munâžo</i>	<i>kožna</i>	<i>mânâžâ</i>	<i>kožna</i>
	'munansa'	'kuusemme'	'munansa'	'kuusemme'
Gen.	<i>munâžân</i>	<i>kožnan</i>	<i>mânâžân</i>	<i>kožnan</i>
Akk.	<i>munâžâm</i>	<i>kožnam</i>	<i>mânâžâm</i>	<i>kožnam</i>
Dat.	<i>munâžlan ~</i> <i>munâlanže</i>	<i>kožnalan ~</i> <i>kožlanna</i>	<i>mânâžâlan ~</i> <i>mânâlanžâ</i>	<i>kožnalan ~</i> <i>kožlanna</i>
Lat.	<i>munešâže</i>	<i>kožešna</i>	<i>mânešâžâ</i>	<i>kožešnâ</i>
Illat.	<i>munâškâžo</i>	<i>kožâškâna</i>	<i>mânâškâžâ</i>	<i>kožâškâna</i>
Iness.	<i>munâštâžo</i>	<i>kožâštâna</i>	<i>mânâštâžâ</i>	<i>kožâštâna</i>
Komp.	<i>munâžla ~</i> <i>munâlaže</i>	<i>kožnala ~</i> <i>kožlana</i>	<i>mânâžâla ~</i> <i>mânâlažâ</i>	<i>kožnala ~</i> <i>kožlana</i>
Komit.	<i>munâžye</i>	<i>kožnaye</i>	<i>mânâžâye</i>	<i>kožnaye</i>
Abess.	-	-	<i>mânâžâôe</i>	<i>kožnaôe</i>

Y. 1. p:n possessiivisuffiksiin liittyvä akkusatiivin pääte saattaa sulautua suffiksiin näkymättömäksi: I *olmamâm*, L *olmaemam* 'minun omenani (akk.)' -muodon sijasta esiintyy usein täysin nominatiivin kaltainen muoto I *olmam*, L *olmaem*.

58. Possessiivisuffiksin suhde monikon suffiksiin on labiili: 'minun (monet) omenani' on mahdollista ilmaista kahdella tavalla: I *olmam-βlak* t. *olma-βlakem*, L *olmaemβlä* t. *olmaβläem*.

Mikäli tällaisiin muotoihin liittyy vielä sijapääte, se tulee kieliopillisissa sijoissa kummankin tyyppisen muodon viimeiseksi, esim. 'minun (monet) omenani (akk.)' on mahdollista ilmaista seuraavin tavoin: I *olmam-βlakâm* t. *olma-βlakem(âm)*, L *olmaemβläm* t. *olmaβläem(âm)*.

Paikallissijoissa on kuitenkin jälkimmäisessä tyyppissä possessiivisuffiksi yleisesti viimeisenä (vrt. yksiköllisten sijamuotojen muodostukseen), esim. 'omeniini': I *olmam-βlakeš* t. *olma-βlakešem*, L *olmaemβläeš* t. *olmaβläešem*. Ainakin I:ssä on kuitenkin mahdollinen paikallissijoissa myös seuraava järjestys: *olma-βlakemâšte* 'omenis-

sani'. Sitä vastoin sellaisia muotoja ei esiinny, joissa monikon suffiksi olisi viimeisenä.

59. Possessiivisuffikseja käytetään seuraavasti:

a) Osoittamassa possessiivista suhdetta. Suffiksillista muotoa voi edeltää pronominin tai muun nominin genetiivimuoto; se ei ole kuitenkaan missään persoonassa välttämätön. Mikäli predikaatin määritteen possessiivisuffiksi viittaa subjektiin, possessiivista genetiiviä ei yleensä käytetä. Esimerkkejä: I *Ačamân šolâžân ü ó ê r ž ö*. 'Isäni veljen tytär.' / I *JâBan - sa j mari j; u š â ž o p ü s ö*. 'JâBan on hyvä mies, hänen järkensä on terävä.' / I *Pušenge-Blak l â š t a š â š t â m tar Batat*. 'Puut liikuttavat lehtiään.' // L *Mämnän solana lapâštâ âleš*. 'Kylämme on tasangolla.' / L *ê l a m ä š e t ližâ târ*! 'Elämäsi olkoon rauhallinen!'

b) Osoittamassa habitiivista suhdetta ns. omistusrakenteessa. Rakenteeseen voi kuulua myös genetiivimuoto, mutta se ei ole välttämätön. Esimerkkejä: I *Mâjân m o l o š o č š e m uke*. 'Minulla ei ole muita lapsia.' / I *ß ü ó e t ala ulo?* 'Onko sinulla kenties vettä?' // L *K o k â š k a l ž â ô â t u n a ž â â l â n*. 'Hänellä oli kaksi lehmää ja hieho.'

c) Viittaamassa postpositiorakenteen pääsanaan tai ilmaisemassa postpositioon liittyneenä rakenteen pääsanaa; suffiksilla voi kuitenkin olla viittaussuhde myös pääsanana possessiiviseen attribuuttiin, jonka se voi kokonaan korvatakin (ks. toinen esimerkki). Esimerkkejä: I *Mâj tâ j ó e n e t pârl'a kajem*. 'Menen sinun kanssasi yhdessä.' / I *š in č a o n č â k e m olma Bozo*. 'Silmieni eteen putosi omena.' // L *ß â l ä n ž â toštârak pal'tom čien*. 'Ylleen hän puki vanhan päällystakin.'

d) Viittaamassa infiniittisen muodon agenttia ilmaisevaan sanaan tai osoittamassa itsenäisesti infiniittimuodon agenttia; joissakin tapauksissa possessiivisuffiksilla voidaan ilmaista myös nominaalilauseetta edustavan lauseenvastikkeen tekijä. Esimerkkejä: I *K a - ja š e t ž ap, Pečâ*. 'Sinun on aika lähteä, Petja.' / I *I z i e t γ o d â m* 'Sinun ollessasi pieni' // L *Alâk γ ac t o l m e š k â š t â t â d â Baôâ*

kačkâšâm jâmóalen. 'Siksi kun he tulivat niityltä hän valmisti illallisen.' / *L Cerlem yodâm tonna kišâm.* 'Sairastaessani makasin kotona.'

e) Ilmaisemassa määräisyyttä; tässä funktiossa käytetään lähinnä y. 3. ja y. 2. p:n suffikseja. Esimerkkejä: *I Pörtäštö pörjeŋ óen üdâ-ramaš mutlanan šinčat. Tebe üdâramašâže peš kutâra, pörjeŋže peš kolâšteš.* 'Tuvassa istuvat keskustelemassa mies ja nainen. Nainen näkyy puhuvan kovasti, mies tarkasti kuuntelevan.' / *I Marij üdâret - motor üdâret, olma šüryet, šamaBuč moyâret.* 'Marittyttö on kaunis tyttö, omenakasvo(inen), karhunputki-vartalo(inen).' // *L Kuŷižân ədâret tidâm pälen.* 'Tsaarin tytär tunsii hänet.' / *L Poŋgâžâ tanâr lieš, xoč kol'mâ dono koen optâ.* 'Sieniä (siellä) on vaikka lapioida asti.'

Determinatiivisen possessiivisuffiksin käyttö toimii usein lisäksi rinnastuskeinona, esim. *I Abaže Bütlan kaja, üdâržö pörteš kodeš.* 'Äiti menee vettä hakemaan, tyttö (taas) jää tupaan.'

Determinatiivinen possessiivisuffiksi voi liittyä possessiivisen possessiivisuffiksin perään, esim. *I Tâjân eryâčēt Buŷlata.* 'Sinun poikasi toimii johtajana.' / *I Udâremže, Beŋâmže, moyajulât!* 'Tyttäreni, vävyni, millaisia ovatkaan!' // *L Ačâmžə mälänem taum kelesen.* 'Isäni kiitti minua.'

Determinatiivinen possessiivisuffiksi voi liittyä mitä erilaisimpiin muotoihin, esim. erilaisiin pronomineihin, kvanttoreihin, infiniittimuotoihin, jopa joskus finiittimuotoonkin. Esimerkkejä: *I Jeŋ kokla yâč ala-kuđâžo kalasâš.* 'Ihmisistä eräs puhui.' / *I Tânaržâm mâjnalam, tunaržâm tâj.* 'Minä otan näin paljon, sinä noin paljon.' / *I Kuštâ ânde tudâm kâčâlašâžē?* 'Mistä nyt etsiä häntä?' / *I A molan tânar mündârkö kajendažē?* 'Mutta miksi menitte niin kauas?'

f) M. 3. p:n possessiivisuffiksia käytetään myös monikollisuuden ilmaisemiseen, esim. *I Urem tič kalâk: imneškâšt - kuđalâštât, jo leškâšt - kuštâlât.* 'Katu on täynnä väkeä: ratsastajat ajavat laukkaa, jalankulkijat juoksevat.' / *I Šüşpâkâšt murat erdene,*

kečâbalâm, kastene ôa jûôâmat. 'Satakielet laulavat aamulla, päivällä, illalla ja yölläkin.'

g) Y. 1. ja 3. p:n possessiivisuffikseja käytetään jonkin verran myös vokatiivisesti, esim. I *Tâjâm, ċ ū ċ ū e m, jûštâlaš nanga jaš kallasâšt.* 'Sinut, setäseni, lupasivat viedä uimaan.' / I *A tâj, Paβâl iz a ž e, mo külešlan solašâže lektânat?* 'Mutta mitä varten sinä, Paβâl-veliseni, olet lähtenyt niittämään?'

K o m p a r a a t i o

60. Komparaation on katsottu kuuluvan ennen kaikkea adjektiiveille, jotka erityyppisinä attributiivisina, appositionaalisina tai predikatiivisina määritteinä liittyvät nomineihin. Komparaatioon ottavat kuitenkin osaa myös eräät verbin määritteet: ennen muuta tavan, mutta myös eräät paikan ja ajan adverbialit; näistä valtaosa on muodostettu substantiiveista tai adjektiiveista jonkin edellä käsitellyn sijapääntteen avulla. Mutta tämän lisäksi komparoidaan myös indefiniittisiä kvanttoreita sekä eräitä pronominaaleja.

Komparatiivisuus voidaan ilmaista joko synteettisesti, suffiksin avulla, tai analyttisesti. Komparatiivisuffiksina esiintyy I -rak, L -rak, -râk, esim. I *Ener Bokten komâžat kužurak.* 'Joen viertä (kulkien) matkakin on pitempi.' / I *βût ser küšnâžö turarak.* 'Joen ranta on ylempänä jyrkempi.' // L *Pašarâk imrîβlâ anzâc kâôal'eβa.* 'Nopeammat hevoset juoksivat edeltä.' / L *Iziš šalaχa-jâškârak anžâ.* 'Katso vähän enemmän vasemmalle.' / L *Ertâš kângâžam zaβôôâš šarenrâk kaštâнна.* 'Viime kesänä kävimme tehtaalla useammin.'

Vertailun kohde ilmaistaan I:ssä yleensä ôeč-, L:ssä γac-postpositiokonstruktiolla, joskus myös I leč-, L lec-suffiksisten pronominaalien avulla. Esim. I *Kaba ôeč kumôarak, kelyârak šonâmet.* 'Ajatus on taivasta laajempi ja syvempi.' / I *širčâpunžô ôeč küšnârak susâr olmo ulo.* 'Kulmakarvoja korkeammalla on

haava.' // L *Kartñi γac šörtñā nelarāk*. 'Kulta on rautaa raskaampaa.'

Mutta tällaisissa lauseyhteyksissä ei *-rak* ole lainkaan välttämätön; komparatiivisuus osoitetaan usein pelkästään mainittujen erosijojen tai erosijarakenteiden avulla, esim. I *Lum kayaz óeč ošo*. 'Lumi on paperia valkoisempi.' / I *Ačat óeč kuyū lijan ot kert*. 'Isääsi suuremmaksi et voi tulla.' / I *Tôleč sajān mutlanen om mošto*. 'Tätä paremmin en pysty puhumaan.' // L *Južnam xūda uβer jažo uβer γacānāt pāsān šārlā*. 'Toisinaan huono uutinen leviää nopeammin kuin hyvä.' / L *Tilec jažo Bāram moš ak li*. 'Tätä parempaa paikkaa ei voi löytää.'

Komparatiivisuutta voidaan ilmaista myös liittämällä vertailtavan sanan eteen muoto *utlarak* 'enemmän'; sanaa sinänsä voidaan käyttää kvantoriaalisena komparatiivina. Esimerkkejä: I *Tāj škeže utlarak čōja ulat*. 'Sinä itse olet viekkaampi.' / I *βes pōlemže utlarak kuyū ōa βolyā ōo*. 'Toinen huone on vielä suurempi ja valoisampi.'

Seuraavassa muutamia esimerkkejä eri tavoin muodostetuista pronominaalisista ja kvantoriaalisista komparatiiveista: I *Tembakā rak lij!* 'Tule tänneemmäksi!' / I *Čānak, škemānat oksam ulo, no šayal rak*. 'Tosi, itselläniikin on rahaa, mutta vähemmän.' / I *No βet lišāšte sajze ō ōa óeč šukā rak*. 'Mutta onhan elämässä hyvää enemmän kuin huonoa.' // L *Təštə rāk, pört ōnā, kuyllā kaješ*. 'Tuonnempana, talon luona, näkyy koivikko.' / L *Puskaj krolīklānā norma γac utā rak ām kačkāt*. 'Antaa kaniiniemme syödä normia enemmän.'

rak-suffiksia käytetään laajalti sellaisissakin yhteyksissä, joissa sillä ei voi olla varsinaista komparatiivista merkitystä, esim. I *Kuzerak tazalāket?* 'Miten on terveytesi laita?' / I *Eryām, molan taye ojlet?* – I *lū ō ān rak peleštāš ačaze*. 'Poikani, miksi puhut tällä tavoin? – isä sanoi säikähtäen.' // L *Tədan pašteksā ō rān rāk ašketšāβlā* – 'Hänen perässään vähän ihmetellen astelevat –'.

61. Superlatiiviva varten ei ole erillistä suffiksia, vaan superlatiivisuus osoitetaan tavallisesti I:ssä *en* 'kaikkein', L:ssä *sek, samoj* 'kaikkein' -sanojen avulla, esim. I *Mâlam* [!] *en šerye tiðe poro mlande*. 'Minulle on kaikkein kallein tämä hyvä maa.' // L *Taňan kiðet, äðä, sek šamä, taňan peleştamäšet sek lasko*. 'Sinun kätesi, äiti, ovat kaikkein hellimmät, sinun puheesi on kaikkein pehmeintä.' / L *sek an zâc lâðân patäräš* 'lukea loppuun kaikkein ensimmäiseksi' / L *samoj lišal* 'kaikkein lähin'.

Toisaalta superlatiivisuutta ilmaistaan myös samanlaisten postpositorakenteiden avulla kuin komparatiivisuuttakin; superlatiivinen merkitys käy ilmi konstruktion valittujen sanojen semantiikan avulla, esim. I *Tušto laðâra ðeč laðâra pušenge kuškeš, tušto motor ðeč motor saska šočeš*. 'Siellä kasvavat (mitä) tuuheimmat puut, (mitä) kauneimmat kukat.' / I *ðekat, aða niγö ðeč kuatan*. 'Varmaankin äiti on kaikkia voimakkaampi (= kaikkein voimakkein). ' // L *jažo γac jažo* 'kaikkein (mitä) parhain'.

Pronominit ja pronominaalit

Persoonapronominit

62. Persoonapronomineja taivutetaan seuraavasti:

	<u>y. 1. p.</u>		<u>y. 2. p.</u>		<u>y. 3. p.</u>	
	I	L	I	L	I	L
Nom.	<i>mâj</i>	<i>məŋ</i>	<i>tâj</i>	<i>təŋ</i>	<i>tuðo</i>	<i>təðə</i>
Gen.	<i>mâjân</i>	<i>məŋən</i>	<i>tâjân</i>	<i>təŋən</i>	<i>tuðân</i>	<i>təðən</i>
Akk.	<i>mâjâm</i>	<i>məŋəm</i>	<i>tâjâm</i>	<i>təŋəm</i>	<i>tuðâm</i>	<i>təðəm</i>
Dat.	<i>mâlanem</i>	<i>mələnem</i>	<i>tâlanet</i>	<i>tələnət</i>	<i>tutlan</i>	<i>təðələn</i>
Komp.	<i>mâjla¹</i>	<i>məŋlə</i>	<i>tâjla</i>	<i>təŋlə</i>	<i>tuðäla</i>	<i>təðälä</i>
Komit.	<i>mâjye¹</i>	<i>məŋye</i>	<i>tâjye</i>	<i>təŋye</i>	<i>tuðäye</i>	<i>təðäye</i>

¹ Nämä sijamuodot ovat persoonapronomineista erittäin harvinaisia, ks. kuitenkin esim. Учаев 1982, 172.

	<u>m. 1. p.</u>		<u>m. 2. p.</u>		<u>m. 3. p.</u>	
	I	L	I	L	I	L
Nom.	<i>me</i>	<i>mä</i>	<i>te</i>	<i>tä</i>	<i>nuno</i>	<i>nəne</i>
Gen.	<i>memnan</i>	<i>mämnan</i>	<i>tendan</i>	<i>tämđän</i>	<i>nunân</i>	<i>nənan</i>
Akk.	<i>memnam</i>	<i>mämnam</i>	<i>tendam</i>	<i>tämđäm</i>	<i>nunâm</i>	<i>nənam</i>
Dat.	<i>mâlanna</i>	<i>mälännä</i>	<i>tâlanda</i>	<i>täländä</i>	<i>nunâlan</i>	<i>nənalän</i>
	~ <i>memnalan</i>		~ <i>tendalan</i>			
Komp.	<i>mela</i>	<i>mälä</i>	<i>tela</i>	<i>tälä</i>	<i>nunâla</i>	<i>nənalä</i>
Komit.	<i>meŷe</i>	<i>mäŷe</i>	<i>teŷe</i>	<i>täŷe</i>	<i>nunâŷe</i>	<i>nənəŷe</i>

Persoonapronomineista ja niiden taivutuksesta voidaan panna merkille seuraavat seikat:

Kolmannen persoonan pronomineina käytetään demonstratiivipronomineja. Kaikissa 1. ja 2. p:n pronomien datiiivimuodoissa, samoin m. 1. ja 2. p:n genetiivi- ja akkusatiivimuodoissa esiintyy vastaavan persoonan possessiivisuffiksi. M. 1. ja 2. p:n genetiivi- ja akkusatiivimuodoissa sekä I:n toisessa datiiivivariantissa esiintyy muihin muotoihin kuulumaton nasaaliaines.

Y. 1. ja 2. p:n datiiivimuodoista puuttuu vartalokonsonantti I ĵ, L ŋ; I:n m. 1. ja 2. p:n toisessa datiiivityypissä esiintyy vartalossa redusoitunut vokaali. Näitä datiiivimuotoja erottavat vastaavista yksiköllisistä datiiivimuodoista vain erilaiset possessiivisuffiksit.

Persoonapronomineja ei yleensä taivuteta paikallissijoissa. Seuraavantapaisessa esimerkissä, jonka Učajev on löytänyt kaunokirjallisuudesta tekstistä, jo pronominiin liittyvä *ik* 'yksi' -attribuutti osoittaa pronominia käytetyn substantiivin tavoin: I *Ůđâramašân kuyu Biŷe ik m â ĵ â ŝ t e Bele oyâl Bet.*¹ 'Eihän yhdessä minussa (= minunlaisessa-ni) vain ole naisen suurta voimaa.' Niin ikään ei L:ssäkään tunneta persoonapronominien karitiivimuotoja; karitiivin sijasta käytetään L *məŋ ɣəcem pasna* 'ilman minua' -tyyppistä postpositiokonstruktiota.

Komparatiivisija voidaan toisinaan muodostaa myös genetiivivartalosta, esim. I *A ârâkten kertat tâĵ m â ĵ â n l a k?* 'Mutta voitkos lämmittää kuten minä (kysyy aurinko peililtä)?'

¹ Учаев 1982, 173.

Mutta pronomineissa esiintyy muita nomineja yleisemmin myös genetiivimuotojen edelleentaivutusta, esim. I *Mâjânâmat ik imfem nalânât*. 'Minunkin ottivat yhden hevosen.' / I *Tuye yân tâjân surtâštet ulâna, tâjânâšte, ačaze*. 'Jos niin, olemme sinun talossasi, (juuri) sinun, isä.'

Myös persoonapronomineihin voi liittyä määräistävässä funktiossa oleva possessiivisuffiksi: I *A meže, molo kok tüşkaže, mom âštena?* 'Mutta mitä me, kaksi muuta ryhmää, teemme?'

Etenkin murteissa esiintyy *nuno* 'he' -muodon sijasta myös *tuđo*-sanan monikkomuotoja, *tuđo-βlak* 'he'. Toisaalta myös *nuno*-sanaan voidaan joskus vielä liittää monikon suffiksi; kirjakielen normien mukainen ei tämäkään käytäntö ole, esim. I *Uremâšte kum ârβeze oškâleš. Nuno-βlak marij ulât*. 'Kadulla kävelee kolme lasta. He ovat mareja.'

Refleksiivipronomini

63. Refleksiivipronomi on perusmuodossaan I:ssä ja L:ssä samanasuinen: *ške* 'itse, oma'. Perusmuodon lisäksi sillä on genetiivi-, akkusatiivi- ja datiiivimuoto. L:ssä sanalle on esitetty myös possessiivisuffiksiton taivutus, I:n kieliopissa vain possessiivisuffiksillinen:

	<u>y. 1. p.</u>			<u>y. 2. p.</u>	
	L	I	L	I	L
Nom.	<i>ške</i>	<i>ške</i>	<i>ške</i>	<i>ške</i>	<i>ške</i>
Gen.	<i>škamān</i>	<i>škemān</i>	<i>škamemān</i>	<i>škendān</i>	<i>škametān</i>
Akk.	<i>škamām</i>	<i>škemām</i>	<i>škamemām</i>	<i>škendām</i>	<i>škametām</i>
Dat.	<i>škalān</i>	<i>škanem ~</i> <i>škalanem</i>	<i>škalānem</i>	<i>škanet ~</i> <i>škalanet</i>	<i>škalānet</i>
	<u>y. 3. p.</u>			<u>m. 1. p.</u>	
	I	L		I	L
Nom.	<i>ške</i>	<i>ške</i>		<i>ške</i>	<i>ške</i>
Gen.	<i>škenžān</i>	<i>škamžān</i>		<i>škenan</i>	<i>škamnān</i>
Akk.	<i>škenžām</i>	<i>škamžām</i>		<i>škenam</i>	<i>škamnām</i>

Dat.	Škanže ~ Škalanže	Škalänžə	Škanna ~ Škalanna'	Škalännä
	<u>m. 2. p.</u>		<u>m. 3. p.</u>	
	I	L	I	L
Nom.	Ške	Ške	Ške	Ške
Gen.	Škendan	Škamóän	Škenāštān	Škamāštān
Akk.	Škendam	Škamóām	Škenāštām	Škamāštām
Dat.	Škanda ~ Škalanda	Škaländä	Škanāšt ~ Škalanāšt	Škalänāštə

Pronominin taivutuksessa esiintyvät mm. seuraavat erikoisuudet:

Genetiivi- ja akkusatiivimuodoissa on yleisesti samanlainen na-saaliaines kuin monikollisten persoonapronominien taivutuksessa. L:ssä obliikvisijoissa on nominatiivivartalon e-vokaalin paikalla ə. I:ssä taas datiivimuodoissa esiintyy nominatiivivartalon e:n paikalla a; sitä paitsi datiivimuodoista voi suffiksin l kokonaan puuttua.

Pronomini voi esiintyä sekä substantiivisesti että adjektiivisesti käytettynä; adjektiiviattribuuttina esiintyvä Ške on käännettävä suomeksi 'oma'-sanalla. Esimerkkejä Ške-pronominin käytöstä: I Š k e jalāš k ā ž e p ō r t ā l ā n. 'Hän palasi omaan kyläänsä.' / I Š k e m ā j ā m β a š k ā k t e t. 'Sinä itse kiirehdit minua.' / I Š k e ž e k u š k a j e n β a r a ? 'Mihin hän itse on sitten mennyt?' / I Š k e n d a n j a l ž e β a r a k u š t ā r a k l i j e š ? 'Missä teidän oma kylänne sitten on?' // L S a k o j l a n Š k ə m ə n j a r a t ā m ā. 'Jokaiselle on rakas hänen omansa.' / L Š k ə m - ž ə m Š k e k a č k e š. 'Syö itse itseään (sanotaan sairaasta).'

Resiprookkipronomini

64. Resiprookkipronominina käytetään yhdysperäistä I i k t e - β e s e, L i k t ə - β e s ə -muodostetta, merkitys kirjaimellisesti 'yksi-toinen'. Taivutusainekset liitetään yleensä vain jälkiosaan. Poikkeuksellisesti voi kuitenkin myös ensimmäinen osa saada saman possessiivi-suffiksin ja sijapäätteen kuin jälkiosakin. Esimerkkejä: I P o š k u o o p o š k u o ā l a n e ŋ e r t ā m a n, j ō s ō y o d ā m i k t e - β e s ə l a n p o š ā m a n.

'Naapurin on tukeuduttava naapuriin, vaikeana aikana on autettava toinen toistaan.' / I *Me ânde ßera ðene i kte-ßesâna m oyâna umâlo*. 'Me emme nyt ymmärrä Veran kanssa toinen toisiamme.' / I *Ik t â n a m - ß e s â n a m u ž â n, kutâraš töčena*. 'Toinen toistamme tavaten yritämme puhella.' // *L i k t â - ß e s â m j a r a t e n* 'toinen toistaan rakastaen.'

Demonstratiivit

65. Varsinaiset demonstratiivipronominit ovat seuraavat:

I	L		I	L	
<i>tâ, tiðe</i>	<i>ti, tiðä</i>	'tämä'	<i>nine</i>	<i>nina</i>	'näinä'
<i>tu, tuðä</i>	<i>tä, tädä</i>	'tuo, se'	<i>nuno</i>	<i>näna</i>	'nuo, ne'
<i>seðe</i>	<i>sedä</i>	I 'tämä', L 'tuo'			
<i>sade</i>		'tuo'			

Pronominien lyhyemmät variantit I *tâ, tu*, L *ti, tä* voivat esiintyä ainoastaan adjektiiviattribuutteina; etenkin itäkirjakielessä ovat tässäkin asemassa kuitenkin pitemmät *tiðe* ja *tuðä* -muodot paljon tavallisemmat. Demonstratiivipronominit taipuvat kuten 3. persoonan persoonapronominit, ks. 62. §.

Muutamia esimerkkejä pronominien tavanomaisesta käytöstä: I *Tiðe - šoja. Tuðä üðâr tiðe marijðene ßeñčajaltân oyâl*. 'Tämä on valetta. Sitä tyttöä ei ole vihitty tämän miehen kanssa.' / 'I *Luj saðe rožâško puren kajâš*. 'Kärppä meni tuohon (juuri mainittuun) rakoon.' / I *Molan teðe nine uškal-ßlak taza, tičmaš ulât, a n u n â š t - j a ß â k ?* 'Kas miksi nämä lehmät ovat terveitä ja täyteisiä, mutta nuo laihoja?' / I *tiðe sarðene* // L *ti ßarsä yišân* 'tämän sodan vuoksi'.

Yksiköllisten ja moniköllisten muotojen käytössä on monia erikoisuuksia. Niinpä yksiköllisillä pronomineilla on toisinaan mahdollista viitata myös moniköllisiin tarkoitteisiin, esim. I *üstembalne šâm kni-ya ulo. Tiðe - marij kni-ya*. 'Pöydällä on seitsemän kirjaa. Nämä ovat marinkielisiä kirjoja.' // L *Tištä nal kni-ya kiä. Tiðä marla kni-*

γäβlä (âlât). 'Tässä on neljä kirjaa. Nämä ovat marinkielisiä kirjoja.' Niin ikään substantiivin monikkumuotoon voidaan liittää myös yksikömuotoinen pronominiattribuutti: *L t ə eðemβlä* 'ne ihmiset'.

Yksikön pronomineista voidaan joskus käyttää myös monikon suffiksilla varustettuja monikollisia pronomineja, etenkin jos on kyse kokonaisuuden osajoukosta, esim. *I Uremâšte lu ârβeze modêš. Nun â n kokla γâč βizâtše al'e peš samârâk uleš. T i ó e - β l a k l a n pörtâš puraš žap šu(â)n*. 'Kadulla leikkii kymmenen lasta. Heistä viisi on vielä hyvin nuoria. Näiden tuli aika mennä sisään.'

Toisaalta myös monikollisiin pronomineihin voidaan lisätä vielä monikon suffiksi (vrt. 62. §), esim. *L Olicâšta kâm arβeze aškeðeš. Nin ə β l ä marân ulât*. 'Kadulla kävelee kolme lasta. Nämä ovat mareja.'

Tuóo ja *tíðe* -demonstratiiveja käytetään myös eräänlaisina vahvistavina partikkeleina, esim. *I T i ó e me kuško kajena?* 'Mihin sitä me mennään?' / *I Pašaške pižmet tuóo peš saj*. 'Työhön tarttumisesi se on oikein hyvä (asia).'

66. Demonstratiivipronomineista muodostetut adjektiivit ovat seuraavat:

I	L	
<i>tâγaj</i>	<i>teγeñ(ə)</i>	'tällainen'
<i>tuyaj</i>	<i>taγeñ(ə)</i>	'tuollainen, sellainen'

Nämä taipuvat kuten mitkä tahansa adjektiivit. - Muutamia esimerkkejä adjektiivien tavanomaisesta käytöstä: *I T u γ a j jeñâm tú- rāšte šuko užânam*. 'Sellaisia ihmisiä olen nähnyt maailmassa paljon.' / *I T â γ a j γoðâm, tañem, ilaš saj*. 'Tällaisena aikana, armaani, on hyvä elää.'

Tâγaj, *tuyaj* -muotoja käytetään myös adjektiivien määritteinä seuraavaan tapaan: *I A šongân jâlmâže t u γ a j lâβârγe, t u γ a j nâ- žâi, t u γ a j üšandarâše - šuko artist kôranen kerteš*. 'Mutta vanhuksen puhe on niin notkeaa, niin pehmeää, niin vakuuttavaa, että moni taiteilija voi(s)i olla kateellinen.'

67. Kvantoriaaliset demonstratiivit ovat seuraavat:

I	L	
<i>tânar(e)</i>	<i>tinäre, tinärkə</i>	'näin paljon'
<i>tunar(e)</i>	<i>tănäre</i>	'niin paljon'

Nämä taipuvat kuten nominit yleensä; niiden käyttö on monessa suhteessa 88. §:ssä käsiteltyjen indefiniittisten lukusanojen kaltaista. Muutamia esimerkkejä: I *Mâj tânar kondem, sita mo?* 'Tuon näin paljon, riittääkö?' / I *Tânar žâm mâj nalam, tunar žâm tâj.* 'Minä otan näin paljon, sinä noin paljon.' // L *Pal'ton äkšə tənär əš(kə) šon.* 'Takin hinta muodostui sen suuruiseksi.'

Kvantoriaalisilla demonstratiiveilla voidaan ilmaista myös verbin ilmaiseman tekemisen määrää; samoin ne voidaan liittää adjektiiveihin samaan tapaan kuin demonstratiiviset adjektiivit, esim. I *Molan tânar azaplanašəže* 'Miksipä huolehtia näin kovin?' / I *Šinčətše, šinčətše, ax!* – *Mo tuya?* – *Tunar šeme, tunar kelye!* 'Silmäsi, silmäsi, ah! – Millaiset sitten? – Niin mustat, niin syvät!'

Interrogatiivisten ja demonstratiivisten kvanttorien kombinaatiolla voidaan muodostaa myös komparatiivisia rakenteita, esim. I *Mânar küškö küzet, Bolen Bozaš tunar lüôâkšö.* 'Mitä korkeammalle kiipeät, sitä vaarallisempaa on laskeutuminen.'

68. Temporaaaliset demonstratiiviset adverbit ovat käytössä vain I *tu*, L *tə* -vartalosta: I *tunam*, L *tănäm* 'silloin', esim. I *Kunam srok lekteš, tunam Bele kajem.* 'Lähden vasta silloin, kun määräraika koittaa.'

69. I *tâ*, *tu*, L *tî*, *tə* -pronomineista muodostetuissa lokaaliadverbeissa ovat käytössä osittain produktiiviset, osittain epäproduktiiviset sijapäätteet; latiivisten pronominiadverbien suffiksina esiintyy poikkeuksellinen I *-ak(ân)*, L *-ak(en)*, *-äk(en)*, l:ssä tosin vain tavanomaisen *an*-suffiksin rinnalla vaihtoehtoisena. Sitä paitsi niin epäproduktiiviset latiivin kuin elatiivin suffiksit liittyvät *š*-suffiksiseen tulosijavartaloon. Lokaaliadverbit ovat seuraavankaltaiset:

	I	L	
Iness.	<i>tâšte</i>	<i>tišta</i>	'täällä, tässä'
Lat.	<i>tâšan ~ tâšak(ân)</i>	<i>tišäk(en)</i>	'tänne, tähän'
Illat.	<i>tâš(ke)</i>	<i>tiš(ka)</i>	'tänne, tähän'
Elat.	<i>tâšeč</i>	<i>tišec</i>	'täältä, tästä'
	I	L	
Iness.	<i>tušto</i>	<i>təšta</i>	'tuolla, siellä'
Lat.	<i>tušan ~ tušak(ân)</i>	<i>təšäk(en)</i>	'tuonne, sinne'
Illat.	<i>tuš(ko)</i>	<i>təš(ka)</i>	'tuonne, sinne'
Elat.	<i>tušeč</i>	<i>təšec</i>	'tuolta, sieltä'

70. Tapaa ilmaisevat demonstratiivikantaiset adverbit muodostetaan molemmista pronomineista. L:ssä vartaloiden opposio perustuu tässä vokaalien *e* ja *ə* vastakohtaisuuteen:

I	L	
<i>tāye</i>	<i>tenge</i>	'tällä tavoin, täten'
<i>tuye</i>	<i>tənge</i>	'sillä tavoin, siten, niin'

Esim. I *Tāye žušpāk yāna peš sâlnân ōa jandarân muren ker-teš*. 'Näin kauniisti ja kirkkaasti voi vain satakieli laulaa.' Lisä-esimerkkejä mm. 78. §:ssä.

Interrogatiivit ja relatiivit

71. Peruspronominit:

I	L		I	L	
<i>kō</i>	<i>kū</i>	'kuka'	<i>kuōo</i>	<i>kāōā</i>	'kuka, mikä, joka'
<i>mo</i>	<i>ma</i>	'mikä, mitä'			

Kö-pronominia ei taivuteta paikallissijoissa; muilla pronomineilla sitä vastoin on myös paikallissijamuodot, joskin ne esiintyvät melko harvoin. Kaikista pronomineista voi tavata myös monikkomuotoja, jotka ovat seuraavat: I *kō-βlak*, *kōmât*, L *kūβlā*; I *kuōo-βlak*, L *kā-ōāβlā*; I *mo-βlak*, L *maβlā*. Pronomineihin voidaan niin ikään liittää

possessiivisuffikseja; y. 2. p:n suffiksi voi olla I:ssä paitsi tavanomainen *et*-variantti, myös *č*-variantti: *moet* ~ *moč* 'mikä sinun?, mikä sinulla (on)?'.

Pronomininit *kuđo* ja *mo* esiintyvät sekä attribuutteina että nominausekkeina, *kö* sitä vastoin ainoastaan jälkimmäisellä tavalla käytettynä. *Kö* on yleisesti kysyvä; *kuđo*-pronominilla kysytään tunnetun kokonaisuuden osaa.

Muutamia esimerkkejä pronominien interrogatiivisesta ja relatiivisesta käytöstä: I *K ö - β l a k pum kondat?* 'Ketkä tuovat puita?' / I *Čot perâšt? βuet γâč, m o č γâč?* 'Löivätkö kovasti? (Löivätkö) sinua päähän (vai) mihin sinua (löivät)?' / I *Tâšte kum kñiya ulo. M o š t â ž o tiđân neryen βozâmo?* 'Tässä on kolme kirjaa. Missä niistä on kirjoitettu tästä?' / I *K ö óene illet, tuđân óečân kojâšâm poyet.* 'Siltä, kenen kanssa elät, saat vaikutteita.' // L *M a ó a jamân?* 'Mikä teiltä katosi?' / L *M a e š o k užeš?* 'Minä hän (oikein itseään) pitää?' / L *Taŋ k â ó â pörtaštâ alet? K â ó â š k â ž â pārânet?* 'Missä talossa asut? Mihin (noista taloista) haluat mennä?'

Mo-pronominista on kehittynyt monella tavoin käytetty kysymyspartikkeli, esim. I *A m o m me tâšte šoyena, ajôa memnan óek!* 'Mutta mitä me tässä seisomme, mennään meille!' / I *Tâj tolât m o?* 'Tuletko?' // L *Iziž ašket sânnenâ m a?* 'Käydäänkö hiukan kävelyllä?'

72. Kirjakielissä yleisesti käytettyjä adjektiivisia interrogatiiveja ja relatiiveja on kummassakin vain yksi: I *moyaj(e)*, L *maɣaŋ(â)* 'millainen, jollainen'. Pari esimerkkiä sanojen käytöstä: I *M o γ a j šoβâčâm pióaš, aβaj?* 'Millainen liina olisi sidottava, äiti?' / A j, *m o γ a j motor joča!* 'Ai, miten kaunis lapsi!' / I *Memnan ilâš kâžât tuyaj, m o γ a j ožno omešat koŋčen oyâl.* 'Elämämme on nyt sellaista, jollaista ei näkynyt ennen unessakaan.' // L *M a ɣ a ŋ â âťâžâ, teɣeŋa eryaža.* 'Millainen isä, sellainen poika.'

73. Kvantoriaaliset interrogatiivit ja relatiivit:

I	L	
<i>kunar(e)</i>	<i>kânar(â), kânarkâ</i>	'kuinka paljon'
<i>mânar(e)</i>	<i>mañar(â)</i>	'kuinka paljon'
	<i>mazar(â)</i>	'kuinka paljon'

Muutamia esimerkkejä sanojen käytöstä: I *Tâj palet, k u n a r o j y â m tuôo mâlanna konden.* 'Sinä tiedät, miten paljon surua hän on meille aiheuttanut.' / I *A čóóârašte m â n a r koštânâ!* 'Ja miten paljon he ovatkaan kulkeneet metsissä!' // L *M a n a r â čaŋgâ, ak âŋgâiâ.* 'Kuinka paljon jankuta(tkin), hän ei ymmärrä.'

Kuten kvanttorit yleensäkin, esiintyvät myös pronominaaliset kvanttorit usein perusmuotoisina objektin asemassa. Sitä paitsi niistä käytetään myös *n*-loppuisia kollektiivimuotoja, esim. I *Č â l a n a t dějstvijâ m â n a r â n âštâmâm umâltarat.* 'Ne kaikki (= *n*-suffiksiset lukusanat) ilmaisevat, kuinka moni tekemisen suorittaa.'

74. Temporaaliset interrogatiivit ja relatiivit: I *kunam*, L *kânam* 'milloin, jolloin'; muutamia esimerkkejä: I *K u n a m tuôo nimom ok âšte, tunam tuôâm utlarak jöratat.* 'Milloin hän ei tee mitään, silloin häntä enemmän rakastavat.' / I *Mâj jöratem tuyaj žapâm, k u n a m landâš peleôeš.* 'Rakastan sellaista aikaa, jolloin kielot kukkivat.'

75. Lokaaliset interrogatiivit ja relatiivit muodostetaan I *ku*, L *kâ* -vartalosta samoilla suffikseilla kuin lokaaliset demonstratiivit:

	I	L	
Iness.	<i>kušto</i>	<i>kâštâ</i>	'missä, jossa'
Lat.	<i>kušan~kušak(ân)</i>	<i>kâšak(en)</i>	'mihin, johon'
Illat.	<i>kuš(ko)</i>	<i>kâš(kâ)</i>	'mihin, johon'
Elat.	<i>kušeč</i>	<i>kâšec</i>	'mistä, josta'

Pari esimerkkiä relatiivisesta käytöstä: I *Oza k u š k o kolten, tuško kajen.* 'Hän meni sinne, minne isäntä lähetti.' / I *Čóóârašte me tuyaj Berâm mu(â)nna, k u š t o eŋâž joškaryân yâna koješ.* 'Metsäs-

sä löysimme sellaisen paikan, missä vadelmia näkyy aivan punaisenaan.'

76. Tavan interrogatiivit ja relatiivit: I *kuze*, L *kâce* 'miten'. Muutamia esimerkkejä: I *Lukaš k u z e kutâra, tuyak âšta*. 'Lukaš tekee juuri sillä tavalla, miten hän lupaakin.' / I *K u z e nunân ôke ßera tolân, tuôâmat šizân oyâtâl*. 'He eivät huomanneet sitäkään, miten Vera oli tullut heidän luokseen.'

I n d e f i n i i t t i t

77. Suurin osa indefiniittisiä pronomineja, pronominaalisia adjektiiveja ja adverbeja muodostetaan interrogatiiveista prefiksin- tai suffiksinomaisen aineksen avulla. Useissa tapauksissa tämä elementti on niin irrallinen, että se kirjoituksessa liitetään interrogatiiviin yhdysmerkin välityksellä. Joissakin tapauksissa on myös possessiivisuffiksilla tärkeä osuus indefiniittejä muodostettaessa. Seuraavassa esimerkkejä erilaisista muodostustavoista:

I	L	
<i>iktaž(e)</i>	<i>iktäžə</i>	'joku, jokin'
<i>iktaž-kö</i>	-	'joku, jotkut'
<i>iktaž-mo</i>	<i>iktä-ma</i>	'jokin, jotakin'
<i>iktaž-moyaŋ(e)</i>	<i>iktä-maŋaŋ(â)</i>	'jonkinlainen'
<i>iktaž-mâŋar(e)</i>	<i>iktä-maŋar(â)</i>	'jonkin verran, joitakin'
<i>iktaž-kuze</i>	<i>iktä-ŋâce</i>	'jollakin tapaa'
<i>ikmo</i>	-	'jokin'
<i>ikmâŋar</i>	<i>ikmaŋar(â)</i>	'jonkin verran'
<i>kö-ŋânat</i>	<i>kü-ŋaŋät</i>	'joku'
<i>kuôo-ŋânat</i>	-	'joku, jompikumpi'
<i>mo-ŋânat</i>	<i>ma-ŋaŋät</i>	'jokin, jotakin'

<i>mâñar(e)-yânat</i>	<i>mañar-yañät</i>	'jonkin verran'
<i>kuško-yânat</i>	<i>kâškâ-yañät</i>	'johonkin (illat.)'
<i>kunam-yânat</i>	<i>kânam-yañät</i>	'jolloinkin'

<i>ala-kö</i>	<i>täyü</i>	'joku'
<i>ala-mo</i>	<i>tama</i>	'jokin, jotakin'
<i>ala-moyaŋ(e)</i>	<i>tamaŋar(â)</i>	'jonkinlainen'
<i>ala-kušan</i>	<i>taŋâšak</i>	'johonkin (lat.)'
<i>ala-kunam</i>	<i>taŋânam</i>	'jolloinkin'

L	L	L	
<i>kü-ärñät</i>	-	<i>kü-šon</i>	'joku'
<i>kâóâ-ärñät</i>	<i>kâóâžâ</i>	-	'joku, jompikumpi'
<i>kâšec-ärñät</i>	<i>kâóâ-kâšec</i>	<i>kâšec-šon</i>	'jostakin'
<i>kânam-ärñät</i>	<i>kâóâ-kânam</i>	<i>kânam-šon</i>	'jolloinkin'
<i>kânar-ärñät</i>	-	-	'jonkin verran'

I	L	
<i>kerek-kö</i>	<i>kerek-kü</i>	'vaikka kuka, kuka tahansa'
<i>kerek-mo</i>	<i>kerek-ma</i>	'vaikka mikä, mikä tahansa'
<i>kerek-mâñar(e)</i>	<i>kerek-mañar(â)</i>	'vaikka kuinka paljon'
<i>kerek-kušto</i>	<i>kerek-kâštâ</i>	'vaikka missä, missä tahansa'
<i>kerek-kunam</i>	<i>kerek-kânam</i>	'vaikka koska, koska tahansa'

<i>keč-kö</i>	<i>χot-kü</i>	'vaikka kuka, kuka tahansa'
<i>keč-kuóo</i>	<i>χot-kâóâ</i>	'kuka, kumpi tahansa'
<i>keč-moyaŋ</i>	<i>χot-maŋar(â)</i>	'millainen tahansa'
<i>keč-kunar</i>	<i>χot-kânar</i>	'kuinka paljon tahansa'
<i>keč-kušan</i>	<i>χot-kâšak</i>	'mihin tahansa (lat.)'

Monet suffiksaaliset ja prefiksaaliset ainekset liittyvät useimpiin, jotkut jopa kaikkiin interrogatiiveihin. Muutamissa sarjoissa on kuitenkin myös aukkoja; esim. L:n *kâóâ*-sarja on huomattavan aukollinen.

Mutta yhdysperäisten indefiniittien määrä on huomattavasti suu-
rempi kuin näistä taulukoista voi päätellä. Niinpä joissakin tapauk-
sissa yhdysperäisiin indefiniitteihin voidaan liittää vielä jokin indefi-
niittiaines. Esim. L *ta, tä* -prefiksisiin muotoihin on mahdollista liit-
tää vielä *γāñät-* tai *āñät-*liite; viimeksi mainittua käytetään niin suf-
fiksaalisesti kuin prefiksaalisestikin, esim.

L	L	L	
<i>tama-γāñät</i>	<i>tama-āñät</i>	<i>āñät-tama</i>	'jokin; tietymä- töntä, mikä'
<i>tamañar-γāñät</i>	<i>tamañar-āñät</i>	<i>āñät-tamañar(ā)</i>	'jonkin verran; tietymätöntä, paljonko'

Muutamissa tapauksissa taas 80. §:ssä esille tuleva indefiniitti-
pronomini liittyy interrogatiiviin ja muodostaa indefiniitin, esim. I
južyunam, L *juž(γā)nam* 'jolloinkin, toisella kertaa'. Aivan tuntema-
ton ei myöskään ole interrogatiivin ja demonstratiivin yhtymä, esim.
L *kāōā-tiōā* 'joku, jokin'.

Yksittäisiä pronominaalisia indefiniitti-ilmauksia voidaan muodos-
taa vielä muillakin tavoin. Joissakin tapauksissa indefiniittistävä ai-
nes liittyy muuhun kuin interrogatiiviin, esim. I *iktaž-semān* 'jollakin
tapaa', L *iktā-āäre* 'jossakin, joissakin paikoin'.

78. Kaikki yhdysperäiset indefiniitit taipuvat periaatteessa
samoin kuin niiden sisältämät interrogatiivit. Taulukoissa esitetyistä
synonymisistä käännöksistä huolimatta sanojen käyttötavoissa voi
olla eroja. Niinpä interrogatiivin I *kuōo*, L *kāōā* sisältävät indefinii-
tit viittaavat yleensä jonkin joukon osaan. Joissakin harvoissa indefi-
niiteissä voi postpositio sijoittua interrogatiivisen ja indefiniittistä-
vän osan väliin. Muutamia esimerkkejä yhdysperäisten indefiniittien
käytöstä:

I *A tāj iktaž-moya j yazetām nalat mo?* 'Tuleeko sinulle
jokin sanomalehti?' / I *Pižān ončena - me al'e nuno, kuōāž o-
γānat seņāman!* 'Otellaan, me tai he, jompienkumpien on voitet-
tava!' / I *Kerek-kōlanat šočmo kundem šerye.* 'Kenelle ta-
hansa on synnyinseutu kallis.' / I *Tuōo kōōēč γānat* "Kuze

egzamenda?" *manân jóóēš*. 'Hän kyselee joltakulta: "Miten on tutkin-
tonne laita?" // *L T ä γ ü ž ə t a m a γ i š ā n p o p a*. 'Joku puhuu josta-
kin.' / *L Mažā tenge šošām kečān eđemām t a γ ā š k ā ū ž e š, t a -*
m a m - ä n ä t s o o k k a č ā l a k t ā ? 'Mikä tällä tavoin kevätpäivänä ih-
mistä jonnekin vetää, panee aina jotakin etsimään?' / *L T ä γ ü -*
ä n ä t t a m a γ a n - ä n ä t k o r n ā d o n ā k e n d ā t a m a m - ä n ä t
m o n . M o m ā ž ā γ a c t a m a n a r ā m - ä n ä t t ä γ ū l ā n - ä n ä t p u e n
d ā t a m a n a r ā m - ä n ä t š k a l ā n ž a k o b e n . 'Joku kulki muuatta tie-
tā pitkin ja löysi jotain. Löytämästään hän antoi jollekin jonkin ver-
ran ja jonkin verran jätti itselleen.'

Kvantoriaaliset indefiniitit, sellaiset kuin *ala-mānar* ja *ikmānar*,
oik. 'jonkin verran', saavat lukusanoihin liittyessään merkityksen
'noin', esim. *I T ā γ e r a k ā n k e č e m u č k o p a š a z e a l a - m ā n a r š ū d ō*
p u d ā m n ō l t a. 'Tällä tavoin päivän mittaan työläinen nostaa suunnil-
leen sata puutaa.' Samassa merkityksessä käytetään usein myös *ik-*
taž(e)-sanaa, esim. *I i k t a ž k u m m i n u t γ ā č* 'noin kolmen minuutin
kuluttua'.

79. Kielteiset indefiniitit muodostetaan liittämällä interrogatiiv-
veihin prefiksi *ni-l*¹, esim.

I	L	
<i>niγō</i>	<i>niγū</i>	'(ei) kukaan'
<i>niγudō</i>	<i>niγādōā</i>	'(ei) kukaan, (ei) kumpikaan'
<i>nimoyaj(e)</i>	<i>nimayar(ā)</i>	'(ei) minkäänlainen'
<i>nimānar(e)</i>	<i>nimarar(ā)</i>	'(ei) yhtään'
<i>niγunam</i>	<i>niγānam</i>	'(ei) milloinkaan'
<i>niγuš(ko)</i>	<i>niγāš(kā)</i>	'(ei) mihinkään (illat.)'
<i>niγuze</i>	<i>niγāce</i>	'(ei) millään tavalla'

Kielteiset indefiniitit taipuvat samoin kuin niihin sisältyvät in-
terrogatiivit. Kielteiset indefiniitit esiintyvät konteksteissa, jotka

¹ Monissa murteissa ja myös monilla kirjakielen puhujilla kielteinen
etuliite ääntyy *nī-*.

sisältävät kieltoverbin tai esim. kielteisen partisiiipin; muutamia esimerkkejä: I *Nim o óeč it lüt!* 'Älä pelkää mitään!' / I *Tuóo nim o titaktáme ɣaj kojân šoya.* 'Hän seisoo näyttäen aivan (oik. mihinkään) syyttömän näköiseltä.' / I *Šinčéda Bet: nim ônarat lüškaš ok jörö.* 'Tehan tiedätte: yhtään ei saa hälistä.' // L *Niɣânamat kniyâm kâčôôâmô koyorak-βläžät lâôaš-siräš tâmeŋät.* 'Milloinkaan kirjaan tarttumattomat aikuisetkin oppivat lukemaan ja kirjoittamaan.' / L *χalâkâm nim aχaŋ silaat saŋgen ak kert.* 'Kansaa ei mikään voima voi voittaa.'

80. Yhdysperäisten indefiniittien lisäksi mari tuntee myös joukon yhdistämättömiä indefiniittipronomineja. Tällaisia ovat ainakin seuraavat:

I	L	
<i>Bes(e)</i>	<i>Bes(a)</i>	'toinen, muu'
<i>čâla</i>	<i>cilä</i>	'kaikki'
<i>ik(te), iktât</i>	<i>ik(ta), iktät</i>	'eräs'
<i>iktat</i>	<i>iktät</i>	'(ei) kukaan'
<i>južo</i>	<i>juž</i>	'toinen, muutama'
<i>kažne</i>	<i>kažôaj</i>	'jokainen'
<i>molo</i>	<i>molo</i>	'toinen, muu'

Sanat taipuvat normaalisti nominien tavoin; kaikista ei kuitenkaan muodosteta monikkomuotoja. Muutamia esimerkkejä näiden pronomien käytöstä: I *Juž ôšt óeč uβerat uke.* 'Muutamilta (sotilailta) ei ole (tullut) mitään viestiä.' / I *Kažnâlan ške šočšo šerye šol.* 'Jokaisellehan on oma lapsi kallis.' / I *Molâžâm erlaš koðem.* 'Muun jätän huomiseksi.' / I *mâj óečem molo* 'muut paitsi minä' / I *Tâj óečet Besâm mâj niyömat om nal.* 'Ketään muuta kuin sinä minä en ota (milloinkaan puolisoiksi).' / I *Iktat tolân oyâl.* 'Ketään ei tullut.' / I *čâla jeŋat, čâla kalâkat ikte-Besâžlan joltaš lijže.* 'Kaikki ihmiset, kaikki kansat tulkoot tovereiksi toisilleen.' / I *kažne kečân* // L *kažôaj kečân* 'joka päivä' / L *so iktam popaš* 'puhua aina yhtä ja samaa' / L *Cilä päletät, jale šongemät.* 'Jos opit kaiken tietämään, pian vanhenet.'

Kvanttorit

Perusluvut

81. Lukusanoilla 1 - 9 on kaksi erilaista muotosarjaa: lyhyempiä muotoja käytetään attributiivisesti, pitempiä yleensä muissa asemissa. Perusluvut 1 - 10 ovat seuraavat:

	I			L	
1	<i>ik</i>	<i>ikte ~ iktât¹</i>	<i>ik</i>	<i>iktâ(t)</i>	
2	<i>kok</i>	<i>kokât ~ koktât</i>	<i>kok</i>	<i>koktâ(t)</i>	
3	<i>kum</i>	<i>kumât</i>	<i>kâm</i>	<i>kâmât</i>	
4	<i>nâl</i>	<i>nâlât</i>	<i>nəl</i>	<i>nəlât</i>	
5	<i>βiċ</i>	<i>βizât</i>	<i>βæc</i>	<i>βæzæt</i>	
6	<i>kut</i>	<i>kuôât</i>	<i>kut</i>	<i>kuôât</i>	
7	<i>šâm</i>	<i>šâmât</i>	<i>šəm</i>	<i>šəmat</i>	
8	<i>kandaš</i>	<i>kandaše</i>	<i>kändäkš</i>	<i>kändäkša</i>	
9	<i>indeš</i>	<i>indeše</i>	<i>əndekš</i>	<i>əndekša</i>	
10	<i>lu</i>	<i>lu</i>	<i>lu</i>	<i>lu</i>	

Lukusanat 11 - 19 muodostetaan yhdistämällä lukuja 1 - 9 merkitsevät sanat at '-kin, sekä' -liitepartikkelin avulla lukusanaan *lu* 'kymmenen'. 'Viittätoista' merkitsevä lukusana I *lučko*, L *luckâ* on muodostettu toisella tavalla: I *lučko*, L *luckâ* < *lu* 'kymmenen' + I *βiċ*, L *βæc* 'viisi' + *ke* 'kanssa'. Lukusanat 11 - 19 ovat seuraavat:

	I	L
11	<i>latik(te), latiktât</i>	<i>luatik(tə), luatiktæt</i>
12	<i>latkok(ât), latkoktât</i>	<i>luatkok(tâ), luatkoktât</i>
13	<i>latkum(ât)</i>	<i>luatkâm(ât)</i>
14	<i>latnâl(ât)</i>	<i>luatnəl(æt)</i>
15	<i>latβiċ, latβizât; lučko</i>	<i>luatβæc, luatβæzæt; luckâ</i>

¹ Suositukset eri muotojen käytöstä kirjakielissä ovat viime vuosikymmeninäkin jonkin verran vaihdelleet.

16	<i>latkut, latkuôât</i>	<i>luatkut, luatkuôât</i>
17	<i>latšâm(ât)</i>	<i>luatšâm(æt)</i>
18	<i>latkandaš(e)</i>	<i>luatkändäkš(ə)</i>
19	<i>latindeš(e)</i>	<i>luatandekš(ə)</i>

Kymmenluvut 20 – 90 muodostetaan liittämällä 2 – 9 merkitseviin lukusanoihin sana *lu* 'kymmenen'; liitettäessä tapahtuu joitakin morfofonologisia muutoksia:

	I	L
10	<i>lu</i>	<i>lu</i>
20	<i>kolo</i>	<i>kokiâ</i>
30	<i>kumlo</i>	<i>kâmlâ</i>
40	<i>nâlle</i>	<i>nəllə</i>
50	<i>βitle</i>	<i>βəclə</i>
60	<i>kutlo</i>	<i>kutlu</i>
70	<i>šâmlu</i>	<i>šəmlu</i>
80	<i>kandašlu</i>	<i>kändäkšlu</i>
90	<i>indešlu</i>	<i>əndekšlu</i>

'Sata' ja 'tuhat' kuuluvat seuraavasti:

	I	L
100	<i>šüôö</i>	<i>šüôə</i>
1000	<i>tüžem</i>	<i>təžem</i>

Muutamia esimerkkejä yhdistettyjen lukusanojen muodostamisesta:

27	<i>kolo šâm(ât)</i>	<i>kokiâ šəm(æt)</i>
108	<i>šüôö kandaš(e)</i>	<i>šüôə kändäkš(ə)</i>
124	<i>šüôö kolo nêl(ât)</i>	<i>šüôə kokiâ nəl(æt)</i>
1983	<i>tüžem indeššüôö</i> <i>kandašlu kum(ât)</i>	<i>təžem əndekššüôə</i> <i>kändäkšlu kâm(ât)</i>

82. Lukusanoja sijoissa taivutettaessa käytetään pitempiä varianttoja, esim.

	I	L
Nom.	<i>kumât</i> 'kolme'	<i>kâmât</i> 'kolme'
Gen.	<i>kumâtân</i>	<i>kâmâtân</i>
Akk.	<i>kumâtâm</i>	<i>kâmâtâm</i>
Dat.	<i>kumâtlan</i>	<i>kâmâtlan</i>
Lat.	<i>kumâteš</i>	<i>kâmâteš</i>
Illat.	<i>kumâtâš(ko)</i>	<i>kâmâtâš(kâ)</i>
Iness.	<i>kumâtâšto</i>	<i>kâmâtâštâ</i>
Komp.	<i>kumâtla</i>	<i>kâmâtla</i>

Lukusanoihin ei voida liittää monikon suffikseja; vain jokin sellainen myöhäinen laina kuin *mil'ion* 'miljoona' tuntee substantiivissa käytössä myös monikon: *I Mil'ion-blak sôjâštô orlanat*. 'Miljoonat kärsivät sodassa.'

Possessiivisuffiksi voi liittyä peruslukuihinkin: *I Kok meranâm poktet yan, iktâžamat kučen ot kert*. 'Jos ajat takaa kahta jänistä, yhtäkään et voi saada kiinni.'

Nomini, johon perusluku liittyy, on yleensä yksikkömuodossa. Lukusana on tavallisimmin attributiivisessa muodossa pääsanansa edessä; mikäli se on pääsanansa jäljessä, siitä käytetään pitempää muotoa. Esimerkkejä lukusanojen käytöstä: *I Iktumâna kum iγâm luktân*. 'Yksi pöllö hautoi kolme poikasta.' / *I Bičγana Bizât kolo Bizât liješ*. 'Viisi kertaa viisi on kaksikymmentä-viisi.' / *I Ibanân jočaže nêlât*. 'Ivanilla on neljä lasta.' // *L Kok γănâ kôktâ - nêlât*. 'Kaksi kertaa kaksi on neljä.' / *L Kôktâm Bazeše umnožet yan, lu lieš*. 'Jos kerrot kaksi viidellä, tulee kymmenen.'

Järjestysluvut

83. Järjestysluvut muodostetaan attributiivisista lukusanoista -lukusanassa 'viisi' on kuitenkin vartalon konsonanttina *z* - *I mše, mšo, mšô* -suffiksin, *L mšâ, mšâ, šâ, šâ* -suffiksin avulla; suffiksi *lii-*

tetään yhdistetyissä lukusanoissa vain viimeiseen sanaan. Esimerkkejä järjestysluvuista:

	I	L
1.	<i>ikâmše</i>	<i>ikša</i>
2.	<i>kokâmšo</i>	<i>kokša</i>
3.	<i>kumšo</i>	<i>kâmša</i>
4.	<i>nâlâmše</i>	<i>nələmša</i>
5.	<i>βizâmše</i>	<i>βəzəmša</i>
6.	<i>kuóâmšo</i>	<i>kuóâmša</i>
7.	<i>šâmše</i>	<i>šəmša</i>
8.	<i>kandašâmše</i>	<i>kändäkšəmša</i>
9.	<i>indešâmše</i>	<i>əndekšəmša</i>
10.	<i>lu(ə)mšo¹</i>	<i>luša</i>
20.	<i>kolâmšo</i>	<i>kolāša</i>
30.	<i>kumlâmšo</i>	<i>kəmlāša</i>
100.	<i>šüóâmšö</i>	<i>šüóəša</i>
1000.	<i>tüžemše</i>	<i>təžəmša</i>
1983.	<i>tüžem indeššüö</i>	<i>təžəm əndekššüóə</i>
	<i>kandašlu kumšo</i>	<i>kändäkšlu kâmša</i>

Kuten nähdään, sulautuu järjestysluvun tunnuksen *-m* aina *m*:ään loppuvan lukusanan loppuäänteeseen, ks. 'kolmea', 'seitsemää' ja 'tuhatta' merkitseviä järjestyslukuja. Mutta vaikka jätettäisiin nämä lukusanat huomiottakin, on todettava, että L:ssä järjestysluvun suffiksilla on myös *ša*, *ša* -asu. Tätä suffiksin varianttia käytetään paitsi 'ensimmäistä' ja 'toista' merkitseviä sanoja muodostettaessa myös tasakymmeniä ja 'sataa' merkitsevissä järjestysluvuissa.

Järjestysluku 'ensimmäinen' voi kuulua myös I *perβəj*, L *perβəj*; järjestyslukuna 'toinen' voidaan joskus käyttää myös sanaa I *βes(e)*, L *βes(ə)*. Marin kieliopeissa on tietoja, että ennen kirjakielten syntyä

¹ Redusoitunut vokaali kuuluu uusimpien ortografisten ohjeiden mukaan kirjoitusasuun; se ei kuitenkaan etenkään nopeassa puheessa äänny. Aikaisemmin sana myös kirjoitettiin ilman redusoitunutta vokaalia, ks. esim. Марийско-русский словарь, 301.

marissa käytettiin järjestyslukuja vain seitsemään saakka.

Järjestyslukuja taivutetaan ja käytetään kuten adjektiiveja. Kun järjestysluku ilmaistaan numerolla, liitetään siihen kummassakin kirjakielessä tunnuksiksi pelkästään -šV, esim. I 8-še = *kandašâmše* 'kahdeksas', L 4-šə = *nələmšə* 'neljäs'.

Murtoluvut

84. Marissa on erilliset sanat käsitteille 'puoli': I *pele*, L *pelə*; 'neljännes': I *čârâk*, L *cerpet*; 'kahdeksasosa': I *ošmuška*, L *osmuška*; näistä kaksi viimeksi mainittua ovat tietenkin lainoja venäjältä.

Muuten I:ssä käytetään murtolukuina järjestyslukuja, joiden edessä on perusluku, esim. *ik kokâmšo* '1/2', *ik kandašâmše* '1/8', *βič kuôâmšo* '5/6'. Toisaalta ilmaukseen voidaan liittää myös *užāš* 'osa' -sana, jolloin osien määrää ilmaiseva perusluku voi jäädä poisikin, esim. I *Kurâmân nəlâmše užāšāže, ala pelāže yân?* 'Elämän neljäsosa, vaiko kenties puolet?'

L:ssä järjestysluvusta muodostettuun murtolukurakenteeseen liitetään usein sana *čast* 'osa', esim. *ik kokšâ čast* '1/2', *ik šəmšə čast* '1/7'. Yleisemmin L:ssä käytetään murtolukuina kuitenkin *aš*, *äš* -johdettimia muotoja, esim. *ik koktaš* '1/2', *ik šəmatāš* '1/7'.

Murtoluku liitetään I:ssä kokonaislukuun *at*-liitepartikkelin avulla, esim. *iktat pele* '1 1/2' / *žap nəlâtat pele*. 'Kello on puoli viisi.' / *Luj koβaštâm lu tengeat peleš užalen koltâšâm*. 'Myin näädännahat kymmenellä ja puolella ruplalla.'

L:ssä on joissakin yhdisteissä käytössä liitepartikkeli *-ak*, *-äk*, joka liitetään molempiin yhdysosiin, esim. L *iktäk-peläk* '1 1/2', mutta useimmiten L:ssä käytetään venäläismallista, venäläisiä lainoja sisältävää ilmaustyyppiä, esim. L *kâm celaj ôä šəmlu βəc sotâj* '3 ja 75/100'.

Kollektiiviset kvanttorit

85. Ns. kollektiivisia lukusanoja muodostetaan monilla eri suf-
fikseilla. Käytössä hyvin yleisiä ovat instruktiivisesti käytetyllä *n*-
suffiksilla (= genetiivin pääte) perusluvun pitemmästä vartalosta
muodostetut kollektiivinumeraalit. Näitä käytetään mm. kvantoriaali-
lauseissa tyyppiä 'joitakin on jokin määrä', esim. I *Ončəč nuno k u-*
m ə t ə n ɣəna ulət əl'e ɣən, əndəže n ə l ə t ə n lijəč. 'Jos kohta hei-
tā olikin aluksi vain kolme, nyt heitä oli neljä.' / I *Memnan jal ɣəč*
čəlaže in de šə n lijana. 'Meitä on meidän kylästä kaikkiaan yhdek-
sän.' // L *Ciləže šə m ə t ə n ələna.* 'Meitä on kaikkiaan seitsemän.'

Näin käytettyihin lukusanoihin voidaan liittää mm. 'noin'-merki-
tyksinen partikkeli: I *Nuno i k t a ž k o l ə n ulət.* 'Heitä on noin
kaksikymmentä.'

n-suffiksia muotoja voidaan kuitenkin käyttää myös ilmoitta-
massa tai vahvistamassa määräisen subjektin tarkoitteiden lukumää-
rää; usein - joskaan ei aina - muotoon liittyy vielä liitepartikeli I *-at*,
L *-at, -ät*. Esim. I *Me k u m ə t ə n lišəl joltaš uləna.* 'Me kolme
olemme läheisiä ystäviä.' / I *Tuóən Bič erylə Biz ə t ə n a t tazan*
kuškənat. 'Hänen viisi poikaansa kasvoivat kaikki viisi terveinä.' // L
K o k t ə n ūpə-ŭpə kečəltənat. 'He (= lukkari ja pappi) kävivät mo-
lemmat toinen toisensa tukkaan.'

86. *n*-suffiksilla muodostetaan kollektiivinumeraalet perus-
luvun lyhyemmästä vartalosta. Suffiksiin liittyy aina monikollinen
possessiivisuffiksi sekä sijapäätte. 'Kaksi'-sanana taivutuksessa varta-
lon *k* muuttuu vokaalien välisessä asemassa *ɣ*:ksi. Seuraavassa esi-
merkkinä 'kaksi'-sanana akkusatiivi- ja 'kolme'-sanana genetiivitaivu-
tus:

I	L	
<i>koyəŋnam</i>	<i>koyəŋnam</i>	'meidät molemmat'
<i>koyəŋdam</i>	<i>koyəŋdam</i>	'teidät molemmat'
<i>koyəŋəštəm</i>	<i>koyəŋəštəm</i>	'heidät molemmat'

<i>kumâñnan</i>	<i>kâmâñnan</i>	'meidän kolmen'
<i>kumâñdan</i>	<i>kâmâñdan</i>	'teidän kolmen'
<i>kumâññâtân</i>	<i>kâmâññâtân</i>	'heidän kolmen'

Sama *ñ*-suffixiksi esiintyy myös niissä I:n datiiivisissa 3. p:n poss.-suffixin sisältävissä muodoissa, joissa datiiivin suffixiksi on viimeisenä, esim. I *koyâññâtân* 'heille molemmille'. 1. ja 2. p:n poss.suffixisillisisä muodoissa datiiivin päätte kuitenkin edeltää poss.suffixisia, ja tämä järjestys voi olla myös 3. p:n poss.suffixin sisältävissä muodoissa. Näistä kirjakielisistä datiiivimuodoista *-ñ* on kadonnut¹; muistuma siitä on kuitenkin jäljellä datiiivin suffixin liudentuneessa *-l'*:ssä. Esimerkkinä 'kaksi'-sanän datiiivimuodot:

I	L	
<i>koyâl'anna</i>	<i>koyâl'anna</i>	'meille molemmille'
<i>koyâl'anda</i>	<i>koyâl'anda</i>	'teille molemmille'
<i>koyâl'anât</i>	<i>koyâl'anâtâ</i>	'heille molemmille'

Näin siis tässä pykälässä esitetyt possessiivisuffixisilliset muodot ovat kaasusten käytön suhteen eräänlaisessa komplementaarisessa distributiiossa edellisessä kohdassa esitettyjen muotojen kanssa.

Pari esimerkkiä poss.suffixisillisten taivutusmuotojen käytöstä: I *Kumâññâtânat šüjâtât joškar ɣalstuk - pioner ulât*. 'Kaikkien kolmen kaulassa on punainen kravatti - he ovat pioneereja.' / I *Kumâl'annna kok šinel'na ulo*. 'Meillä on meille kolmelle kaksi päällystakkia.' // L *Məñ puenäm koyâl'anâtâ kok mənâ ɣacən*. 'Minä annoin heille molemmille kaksi munaa.'

87. Kollektiivinumeraaleja muodostetaan edelleen *ñek*-suffixisilla. 'Yksi'-sanasta muodostettu johdos perustuu pitempään vartaloon: I *iktâñek* 'yksistään', muista lukusanoista kantana on useimmiten lyhyempi vartalo, huomattava on kuitenkin 'viisi'-sanassa esiintyvä *z*: I L *koyâñek* 'molemmat', I *kumâñek*, L *kâmâñek* 'kaikki kolme', I

¹ Esim. itäisimmistä murteista on kuitenkin merkitty *ñ*:n säilymistä tällöinkin, esim. *kumâñlanât* 'heille kolmelle'.

nâîâñek, *L nâîâñek* 'kaikki neljä', *I Bizâñek*, *L Bâzâñek* 'kaikki viisi'. Joskus kirjallisuudesta voi kuitenkin tavata muitakin kuin 'yhdestä' muodostetun pitempään vartaloon perustuvan *ñek*-muodon; esim. *I latkokâtrñek* 'kaikki 12'.

Muoto liittyy subjektina tai objektina olevaan sanaan. Toisinaan sitä käytetään semmoisenaan edustamassa subjektia tai objektia. Objektinakaan ollessaan se ei saa akkusatiivin päätettä; sitä vastoin *I at*, *L at*, *ât* -liitepartikkeli siihen usein liittyy. Erikoista on, että samaa sanaa voi olla määrittämässä samanaikaisesti sekä *n*-kollektiivinumeraali että *ñek*-kollektiivinumeraali; tämä viittaa siihen, että niiden välillä on ilmauksellista eroa. Muutamia esimerkkejä *ñek*-muodon käytöstä: *I Oðopân šočšâžo Bizâtân Bizâñek rat ôene kijat*. 'Oðopin viisi lasta makaavat kaikki viisi järjestyksessä.' / *I Upšâžo Bizâñek a t kayaz ôene pûtârâmö ulât*. 'Hänen lakkinsa ovat kaikki viisi paperiin käärityt.' / *I Bôôâr ôeč jâôal-Blakâm naîâm ôa uškal joleš nâîâñek a t piôân šândâšâm*. 'Otin Bôôârilta virtsua ja sidoin kaikki neljä lehmän jalkaan.' // *L Koyâñek ikânâštok pu*. 'Anna molemmat yhdellä kertaa.'

Harvinainen on seuraava ilmaus, missä *ñek*-muotoon liittyy *γâč*-postpositio: *I Bič oknaže Bizâñek šulen. Bizâñek še γâčat keče puren*. 'Viisi ikkunaa olivat kaikki viisi sulaneet. Kaikista viidestä paistoi päivä sisään.'

Indefiniittiset kvanttorit

88. Ns. epämääräisiksi lukusanoiksi mainitaan marin kieliopissa esim. seuraavat: *I šuko*, *L šukâ* 'paljon', *I šayal*, *L šäχâl* 'vähän', *I jatâr* 'hyvän joukon, melko paljon'. Näitä sanoja voidaan käyttää joko jaollisten sanojen yhteydessä, jolloin ne ilmaisevat lukua, tai jaottomien sanojen yhteydessä, jolloin ne ilmaisevat määrää. Sanoja käytetään attribuutteina, appositioina, mutta myös lauseen pääjäsenenä; ne taipuvat yleensä kuten perusluvut. Muutamia esimerkkejä: *I Ožno tumo šuko ulmaš*. 'Ennen oli tammia paljon.' / *I Marij koklašte --*

muro-blak motkâč šuko ulât. 'Marien keskuudessa - - on varsin paljon lauluja.' // *I Tiôe šomak šukâžâm örâktarâš.* 'Tämä puhe ihmetytti monia.' // *I A Romanân - šuko γâč tūḡalân šaγalâš Bo-len.* 'Mutta Romanin (prikaati) on lukuisasta alkaneena vähentynyt vähäiseksi.' // *L šukâ sanžâ jažom šukâ statân užeš.* 'Monet silmät näkevät kauneuden monella (eri) tavalla.'

Objektin paikan lauseessa täyttävä indefiniittinen kvanttori voi olla paitsi akkusatiivissa myös - ja näin useimmiten - perusmuodossa, esim. *I šuko šonet γân, šaγal kučet.* 'Jos toivot paljon, saat kiinni vähän.' // *L šukâm šanet γaḡ, purâm at už.* 'Jos toivot paljon, et näe hyvää (= et päädy hyvään tulokseen).'

Näillä kvanttoreilla voidaan ilmaista paitsi olioiden tai aineen myös verbillä ilmaistun tekemisen määrää, esim. *I šuko malet - šaγal ileť.* 'Jos nukut paljon, elät vähän.' // *L šuko alâš* 'elää kauan'.

Epämääraisillä kvanttoreilla on samoin kuin perusluvuilla myös suffiksilliset kollektiivimuodot, esim. *I Me šukân ulâna.* 'Meitä on paljon.' // *L šukânžâm tenge manât.* 'Monet sanovat näin.'

Monet niistä sanoista, jotka sisältämänsä pronominiteetin vuoksi voidaan lukea lähinnä indefiniittipronomineihin, ovat samalla myös lukua tai määrää ilmaisevia kvanttoreita, ks. 67. § ja 73. §.

VERBIEN TAIVUTUS JA TAIVUTUSMUOTOJEN KÄYTTÖ

89. Verbit jakaantuvat taivutukseltaan kahteen eri konjugaatioon, joita nykyisin kieliopissa kutsutaan ensimmäiseksi ja toiseksi konjugaatiksi. Tieteellisessä kirjallisuudessa ensimmäisestä konjugaatista on yleisesti käytetty myös nimitystä *am-*, toisesta taas *em-*konjugatio; nimitykset perustuvat konjugaatioden erilaisiin ind. prees. y. l. p:n päätteisiin. Lukuun ottamatta yksitavuisia (K)V-vartalaisia verbejä, joiden eräistä erityispiirteistä tuonnempana, konjugaatioden välinen oppositio näkyy useimmiten erilaisten vartalo-tyyppien käytönä; eräissä muodoissa käytetään eri konjugatioissa myös jonkin verran toisistaan poikkeavia persoonapäätteitä.

Useimmiten eri konjugaatioden muodot eroavat toisistaan seuraavasti:

I:n eli *am*-konjugaatian muodossa esiintyy konsonanttiloppuinen vartalo,

II:n eli *em*-konjugaatian vastaava muoto päättyy redusoituneeseen vokaaliin, joka - sananloppuisessa asemassa - I:ssä muuttuu 6. §:ssä esitetyn säännön mukaisesti *e:ksi*, *o:ksi* tai *ö:ksi*.

Tämä vastakohtaisuus ilmenee mm. kielteisten liittomuotojen pääverbissä, desideratiivissa, useimmissa imperatiivin muodoissa sekä kaikissa infiniittisissä muodoissa¹ lukuun ottamatta ns. perusinfinitiiviä sekä myönteistä instruktiivista gerundia; niin ikään se on tunnusomainen L:n 2. preteritin kielto- tai kieltomuodoille, jotka rakentuvat kielteisen

¹ Kuitenkin myös sellaisista *em*-konjugaatian verbeistä, joiden vartalon viimeisenä konsonanttina on vokaalien välinen *j*, esiintyi I:ssä 1970-luvulle vallinneen ortografisen käytännön mukaisesti *am*-konju-

gerundin pohjalle. Seuraavassa rinnakkain esimerkit *am-* ja *em-*konjugaatioon kuuluvan verbin desideratiivista, imperatiivista, aktiivisesta partisiipista sekä aikaisemman tekemisen gerundista:

I	L		I	L	
<i>puram</i>	<i>pâram</i>	'puren':	- <i>purem</i>	<i>pârem</i>	'menen sisään':
<i>purnem</i>	<i>pârnem</i>	'haluan purra'	- <i>purânem</i>	<i>pârânem</i>	'haluan mennä s.'
<i>pur</i>	<i>pâr</i>	'pure'	- <i>puro</i>	<i>pârâ</i>	'mene s.'
<i>puršo</i>	<i>pâršâ</i>	'pureva'	- <i>purâšo</i>	<i>pârâšâ</i>	's. menevä'
<i>purmeke</i>	<i>pârmâkâ</i>	'purtuaan'	- <i>purâmeke</i>	<i>pârâmâkâ</i>	'mentyään s.'

Toisaalta monissa muodoissa, joissa *am-*konjugaation verbeillä esiintyy redusoituneeseen vokaaliin päättyvä vartalo, *em-*konjugaation verbeille onkin kehittynyt pääteaineksen konsonantin edelle täysvokaali *e*; tässä kieliopissa omaksutun kannan mukaisesti täysvokaalit - ja siten myös tämä *e* - katsotaan päätteeseen kuuluviksi. Tämän vastakohtaisuuden avulla erotetaan eri konjugaatioiden muodot mm. osittain ind:n preesensissä, ns. myönteisessä instruktiivisessa gerundissa ja siihen perustuvassa 2. preteritissä, esim.

I	L		I	L	
<i>purâna</i>	<i>pârâna</i>	'puremme'	- <i>purena</i>	<i>pârenä</i>	'menemme s.'
<i>purân</i>	<i>pârân</i>	'purren'	- <i>puren</i>	<i>pâren</i>	'mennän s.'
<i>purânam</i>	<i>pârânam</i>	'purin'	- <i>purenam</i>	<i>pârenäm</i>	'menin s.'

Kummin konjugaation perusinfinitiivin ja m. 3. p:n imperatiivin muodot ovat puolestaan täysin samanlaiset:

gaation mukaisia konsonanttivartaloisia muotoja, vrt. esim.

<i>kajem</i>	'menen'	-	<i>lijam</i>	'olen'
<i>kaj</i>	'mene'	-	<i>lij</i>	'ole'
<i>kajše</i>	'menevä'	-	<i>lijše</i>	'oleva'
<i>kajšaš</i>	'mentävä'	-	<i>lijšaš</i>	'oltava'

Nykyisten ortografisten sääntöjen mukaan *kajem-*tyyppisten verbien taivutusmuodot eivät eroa muiden II konjugaation verbien muodoista, esim. *kaje* 'mene' - *kajše* 'menevä' - *kajšaš* 'mentävä'.

Tämän kieliopin esimerkeissä on sekä vanhemman että uudemman ortografisen käytännön mukaisia muotoja.

I	L		I	L	
<i>puraš</i>	<i>pâraš</i>	'purra'	- <i>puraš</i>	<i>pâraš</i>	'mennä s.'
<i>purâšt</i>	<i>pârâštâ</i>	'purkoot'	- <i>purâšt</i>	<i>pârâštâ</i>	'menkööt s.'

Yksitavuisissa (K)V-vartaloisissa verbeissä konjugaatioiden välinen eronteko jää suffiksaalisten ainesten varaan. Mikäli suffiksi on konsonanttialkuinen, se L:ssä aina ja usein I:nkin ääntämyksessä liitetään suoraan vartalon vokaaliin; samoin menetellään, jos suffiksaalinen aines alkaa täysvokaalilla *a*, *ä* tai *e*.

Sitä vastoin niissä muodoissa, joissa pitempivartaloisten verbien taivutuksessa konjugaatiot erotetaan toisistaan vain opposition konsonanttivartalo - (redusoituneeseen vokaaliin päättyvä) vokaalivartalo avulla, ei L:ssä tehdä eri konjugaation mukaan taipuvien (K)V-vartaloisten verbien välillä lainkaan eroa, esim.

L <i>liäm</i>	'olen':	-	L <i>puem</i>	'annan':
<i>linem</i>	'haluan olla'	-	<i>punem</i>	'haluan antaa'
<i>li</i>	'ole'	-	<i>pu</i>	'anna'
<i>lišö</i>	'oleva'	-	<i>pušâ</i>	'antava'

Sama suhde vallitsee usein myös I:n ääntämyksessä. Mutta kirjoituksessa asiat ovat tässä kirjakielessä jonkin verran toisin. Ilmeisesti halu mahdollisimman monessa tapauksessa erottaa eri konjugaatioiden vastaavat muodot toisistaan on aiheuttanut sen käytännön, jonka mukaan pitempivartaloisten verbien taivutuksessa esiintyvä, suffiksiainesta edeltävä redusoitunut vokaali on yleistetty myös *em*-konjugaatioon kuuluvien (K)V-verbien taivutukseen; tällöin on itse asiassa nojaututtu eräiden itäisimpien murteiden ääntämykseen.

Tämän ortografisen käytännön avulla voidaan I:ssä useimmista (K)V-verbien taivutusmuodoista nähdä, mitä konjugaatiota verbi edustaa, esim.

<i>šuam</i>	'saavun':	-	<i>šuem</i>	'heitän':
<i>šunem</i>	'tahdon saapua'	-	<i>šûnem</i>	'tahdon heittää'
<i>šušo</i>	'saapuva'	-	<i>šûšö</i>	'heittävä'

Useimmissa niittymarin murteissa on kuitenkin redusoitunut vokaali toisen vokaalin vieressä ollut perinteisesti mahdoton. Niinpä myös *šuem*-verbin muodot on yleisesti äännetty redusoituneen vokaa-

lin kuulumatta; tässä kieliopissa on tällaiset vokaalit merkitty yleensä sulkeisiin, esim. yllä esitetyt muodot siis *šu(â)nem*, *šu(â)šo* -tyyppisesti. Ortografian mukainen ääntämys on tässäkin kohden nykyisin yleistymässä.

Eräissä muodoissa ei kuitenkaan tämän tyyppisillä eri konjugation verbeillä ole kirjoituksessakaan eroja, esim.

<i>šu</i>	'saavu'	-	<i>šu</i>	'heitä'
<i>om šu</i>	'en saavu'	-	<i>om šu</i>	'en heitä'

Finiittimuodot

90. Kummassakin marin kirjakielessä tunnetaan produktiivisina moduksina indikatiivin lisäksi imperatiivi ja desideratiivi; konditionaalimuotoina käytetään eräitä indikatiivisia liittomuotoja. Lisäksi erikoisesti L:ssä tavataan joistakin verbeistä myös erityisellä konditionaalin suffiksilla muodostettuja konditionaalimuotoja.

Perustempuksia on indikatiivissa kolme: preesensin lisäksi kaksi preteritiä, joskin näistä toinen on alkuaan yhdysperäinen. Sitä paitsi on käytössä vielä useita perifrastisia menneen ajan tempusmuotoja.

Kieltomuodot muodostetaan yleensä kieltoverbin avulla. Kuitenkin L:n 2. preteritin taivutuksessa käytetään kieltosuffiksia.

91. Persoonapäätteet eivät ole kaikissa muodoissa samanlaisia. Karakteristisina äänteinä tai äännekombinaatioina esiintyvät yleensä eri persoonien persoonapäätteissä I:ssä seuraavat: y. 1. p:ssa *m*, y. 2. p:ssa *t* tai *č*, m. 1. p:ssa *nā*, m. 2. p:ssa *ta*, *da*; y. 3. p:n muodot ovat yleisimmin suffiksittomia, m. 3. p:ssa esiintyy monikollisuutta osoittava *t* tai *č*; preesensin kolmansissa persoonissa esiintyy muunlaisia suffikseja. L:ssä on erityisesti huomattava m. 3. p:ssa esiintyvät täysin poikkeukselliset variantit 1. preteritissä. Kun imperatiivimuodoissa ja desideratiivin kolmansissa persoonissa käytettävät päätteet jä-

tetään eri taulukkoon, voidaan persoonapäätteistä koota seuraava yhdistelmä:

	I	L
y. 1. p.	-m, -am, -em	-m, -am, -äm, -em
y. 2. p.	-t, -č, -at, -et	-t, -c, -at, -ät, -et
y. 3. p.	Ø, -a, -eš	Ø, -a, -ä, -eš
m. 1. p.	-na, -ena	-na, -nä, -enä
m. 2. p.	-ta, -da, -eda	-ta, -tä, -da, -dä, -eä
m. 3. p.	-t, -č, -at	-t, -c, -at, -ät, -eä, -ep

Imperatiivissa ja desideratiivin kolmansissa persoonissa käytetään seuraavia päätteaineksia:

	I	L
y. 2. p.	Ø; (kieltoverbissä) -t, -č	Ø; (kieltoverbissä) -t, -c
y. 3. p.	-še, -šo, -šö, -že, -žö, -žö, -ž	-šä, -ša, -žä, -žä
m. 2. p.	-sa, -za; (kieltoverbissä) -da, -ta	-ta, -tä, -da, -dä -da, -dä
m. 3. p.	-št	-štä, -šta, -ep

Kun päätteet esitetään näin, lähdetään koko ajan siitä, että päätteiden konsonanttiaimesta edeltävä redusoitunut vokaali kuuluu joko vartaloon tai on - esiintyessään I:n (K)V-verbien taivutuksessa - luonteeltaan ortografinen. Sitä vastoin suffiksin konsonanttiaimesta edeltävä a-, ä- tai e-vokaali on katsottava suffiksiin kuuluvaksi: se esiintyy myös suffiksin liittyessä (K)V-vartaloihin verbeihin ja on aina myös äännettävä. Desideratiivin muodoissa, esim. *tolnem, tolnet, tolneže* jne., kuuluu -e- kuitenkin selvästi moduksen tunnuksen, ei persoonapäätteeseen.

Niissä suffikseissa - m. 2. p:n sekä imperatiivin y. 3. p:n päätteissä - , joissa on sekä soinnillisella että soinnittomalla konsonantilla alkavia variantteja, soinniton tulee kyseeseen vain, milloin suffiksi liittyy soinnittomaan konsonanttiin päättyvään konsonanttivartaloon; vartalon n:ään liittyvä päte alkaa nimenomaan soinnillisella klusiililla.

Indikaatiivi

92. Taivutusmalleja itäkirjakielen preesensin sekä 1. ja 2. preteritin muodostuksesta:

I konjugaatio			II konjugaatio	
	<i>puraš</i>	<i>tolaš</i>	<i>puraš</i>	<i>kolaš</i>
	'purra'	'tulla'	'mennä sisään'	'kuolla'
preesens				
y. 1. p.	<i>puram</i>	<i>tolam</i>	<i>purem</i>	<i>kolem</i>
y. 2. p.	<i>purat</i>	<i>tolat</i>	<i>puret</i>	<i>kolet</i>
y. 3. p.	<i>pureš</i>	<i>toleš</i>	<i>pura</i>	<i>kola</i>
m. 1. p.	<i>purâna</i>	<i>tolâna</i>	<i>purena</i>	<i>kolena</i>
m. 2. p.	<i>purâda</i>	<i>tolâda</i>	<i>pureda</i>	<i>kolenda</i>
m. 3. p.	<i>purât</i>	<i>tolât</i>	<i>purat</i>	<i>kolat</i>
1. preteriti				
y. 1. p.	<i>purâm</i>	<i>tolâm</i>	<i>purâšâm</i>	<i>kolâšâm</i>
y. 2. p.	<i>purâč</i>	<i>tolâč</i>	<i>purâšâč</i>	<i>kolâšâč</i>
y. 3. p.	<i>puro</i>	<i>tol'o</i>	<i>purâš</i>	<i>kolâš</i>
m. 1. p.	<i>purna</i>	<i>tolna</i>	<i>purâšna</i>	<i>kolâšna</i>
m. 2. p.	<i>purâda</i>	<i>tolâda</i>	<i>purâšta</i>	<i>kolâšta</i>
m. 3. p.	<i>purâč</i>	<i>tolâč</i>	<i>purâšt</i>	<i>kolâšt</i>
2. preteriti				
y. 1. p.	<i>purânam</i>	<i>tolânam</i>	<i>purenam</i>	<i>kolenam</i>
y. 2. p.	<i>purânat</i>	<i>tolânat</i>	<i>purenat</i>	<i>kolenat</i>
y. 3. p.	<i>purân</i>	<i>tolân</i>	<i>puren</i>	<i>kolen</i>
m. 1. p.	<i>purâнна</i>	<i>tolâнна</i>	<i>pureнна</i>	<i>kolenna</i>
m. 2. p.	<i>purânda</i>	<i>tolânda</i>	<i>purenda</i>	<i>kolenda</i>
m. 3. p.	<i>purânât</i>	<i>tolânât</i>	<i>purenât</i>	<i>kolenât</i>

Ulaš 'olla' -verbin taivutuksessa on eräitä erikoisuuksia:

	preesens	1. preteriti	2. preteriti
y. 1. p.	<i>ulam</i>	<i>âl'âm</i>	<i>ulânam</i> ¹
y. 2. p.	<i>ulat</i>	<i>âl'âč</i>	<i>ulânat</i>
y. 3. p.	<i>uleš</i>	<i>âle</i>	<i>ulmaš(ân)</i>
m. 1. p.	<i>ulâna</i>	<i>âl'na</i>	<i>ulâнна</i>
m. 2. p.	<i>ulâda</i>	<i>âl'da</i>	<i>ulânda</i>
m. 3. p.	<i>ulât</i>	<i>âl'âč</i>	<i>ulânât</i>

Preesensissä ei ole mitään tempustunnusta. Mutta myöskään 1. preteritissä ei useimmilla I konjugation verbeillä näytä olevan jälkeäkään minkäänlaisesta tunnuksesta. Esim. m. 1. ja m. 2. persoonan preteritimuodot eroavat vastaavista preesensmuodoista vain sikäli, että preesensin vokaalivartaloa (*purâ-*) vastaa preteritissä konsonantivartalo (*pur-*). Jos I konjugation verbin vartalon loppukonsonantti on kuitenkin *l* tai *n*, se muuttuu liudentuneeksi preteritin vokaalivartaloissa muodoissa ja I:n *ulaš* 'olla' -verbin taivutuksessa myös konsonantin edellä: liudennusoppositio onkin yleismarilaisena fonologisesti relevantti vain pareissa *n - ŋ* ja *l - l'*. Mm. liudentuneen konsonantin sisältävät muodot viittaavat selvästi siihen, että 1. preteriti on muodostettu alun perin *ĵ*-tunnuksen avulla. Ennen katoamistaan se on vaikuttanut paitsi liudentumiskyysiin vartalokonsonantteihin myös ilmeisesti sekä y. 2. p:n että m. 3. p:n suffikseihin muuttamalla niissä epäilemättä alun perin esiintyneen *t:n* č:ksi.

II konjugation verbeillä esiintyy 1. preteritissä tunnuksena *š*; myös tässä konjugaatiossa esiintyy y. 2. p:n päätteenä ilmeisesti ensimmäisen konjugation vaikutuksesta *-č*.

2. preteriti on muodostunut instruktiivisen *n*-gerundin pohjalle. Gerundimuoto sellaisenaan toimii y. 3. p:n muotona. Muiden persoonien muodot ovat itse asiassa gerundimuodon ja *ulaš* 'olla' -verbin

¹ Tavallisesti kuitenkin 2. preteritissä käytetään *lijaš* 'olla, tulla' -verbin muotoja:

y. 1. p.	<i>liĵânam</i>	m. 1. p.	<i>liĵâнна</i>
y. 2. p.	<i>liĵânat</i>	m. 2. p.	<i>liĵânda</i>
y. 3. p.	<i>liĵân</i>	m. 3. p.	<i>liĵânât</i>

preesensmuotojen yhteensulautumia. Monissa murteissa etenkin monikossa esiintyy 2. preteritissä vieläkin liittomuotoja tyyppiä *purân ulâna* 'olemme purreet', *purân ulâda* 'olette purreet'. 2. preteritin muotojen synty selittää myös sen, miksi persoonapäätteet ovat samat kuin I konjugaation preesenstaivutuksessa.

Ulaš-verbin taivutuksessa on lisäksi eräitä erikoisuuksia: 1. preteritissä vaihtuu vartalon *u*-vokaali *â*:ksi ja 2. preteritin y. 3. p:n muodoksi on vakiintunut **ulân*-gerundimuodon asemesta verbaalinen nominijohdos *ulmaš* 'oleminen'.

Lisäksi on huomattava, että preesensin y. 3. p:n eksistentiaalisena muotona 'on olemassa, on (jossakin)' käytetään muotoa *ulo*.

93. Perifrastiset menneen ajan tempukset muodostetaan liittämällä preesensin tai 2. preteritin taivutusmuotoihin *â'le*- tai *ulmaš*-preteritimuoto.

Esimerkkejä itäkirjakielen perifrastisista menneen ajan tempusmuodoista:

I konjugaatio		II konjugaatio
tolaš 'tulla'		kolaš 'kuolla'
1. liittoimperfekti		
y. 1. p.	tolam â'le	kolem â'le
y. 2. p.	tolat â'le	kolet â'le
y. 3. p.	toleš â'le	kola â'le
m. 1. p.	tolâna â'le	kolena â'le
m. 2. p.	tolâda â'le	koleda â'le
m. 3. p.	tolât â'le	kolat â'le
2. liittoimperfekti		
y. 1. p.	tolam ulmaš	kolem ulmaš
y. 2. p.	tolat ulmaš	kolet ulmaš
y. 3. p.	toleš ulmaš	kola ulmaš
m. 1. p.	tolâna ulmaš	kolena ulmaš
m. 2. p.	tolâda ulmaš	koleda ulmaš
m. 3. p.	tolât ulmaš	kolat ulmaš

1. liittoperfekti

y. 1. p.	<i>tolânam âl'e</i>	<i>kolenam âl'e</i>
y. 2. p.	<i>tolânat âl'e</i>	<i>kolenat âl'e</i>
y. 3. p.	<i>tolân âl'e</i>	<i>kolen âl'e</i>
m. 1. p.	<i>tolâнна âl'e ~</i> <i>tolân ulâna âl'e</i>	<i>kolenna âl'e ~</i> <i>kolen ulâna âl'e</i>
m. 2. p.	<i>tolânda âl'e ~</i> <i>tolân ulâda âl'e</i>	<i>kolenda âl'e ~</i> <i>kolen ulâda âl'e</i>
m. 3. p.	<i>tolânât âl'e ~</i> <i>tolân ulât âl'e</i>	<i>kolenât âl'e ~</i> <i>kolen ulât âl'e</i>

2. liittoperfekti

y. 1. p.	<i>tolânam ulmaš</i>	<i>kolenam ulmaš</i>
y. 2. p.	<i>tolânat ulmaš</i>	<i>kolenat ulmaš</i>
y. 3. p.	<i>tolân ulmaš</i>	<i>kolen ulmaš</i>
m. 1. p.	<i>tolâнна ulmaš</i>	<i>kolenna ulmaš</i>
m. 2. p.	<i>tolânda ulmaš</i>	<i>kolenda ulmaš</i>
m. 3. p.	<i>tolânât ulmaš</i>	<i>kolenât ulmaš</i>

94. Taivutusmalleja L:n preesensin sekä 1. ja 2. preteritin muodostuksesta:

I konjugaatio		II konjugaatio
<i>tolaš 'tulla'</i>		<i>kolaš 'kuolla'</i>
preesens		
y. 1. p.	<i>tolam</i>	<i>kolem</i>
y. 2. p.	<i>tolat</i>	<i>kolet</i>
y. 3. p.	<i>toleš</i>	<i>kola</i>
m. 1. p.	<i>tolâna</i>	<i>kolenä</i>
m. 2. p.	<i>tolâda</i>	<i>koleđa</i>
m. 3. p.	<i>tolât</i>	<i>kolat</i>
1. preteriti		
y. 1. p.	<i>tol'âm</i>	<i>kolâšâm</i>
y. 2. p.	<i>tol'âc</i>	<i>kolâšâc</i>
y. 3. p.	<i>tol'â</i>	<i>kolâš</i>

m. 1. p.	<i>tolna</i>	<i>kolâšna</i>
m. 2. p.	<i>tolôa</i>	<i>kolâšta</i>
m. 3. p.	<i>tol'eβa</i>	<i>koleβa</i>
2. preteriti		
y. 1. p.	<i>tolânam</i>	<i>kolenäm</i>
y. 2. p.	<i>tolânat</i>	<i>kolenät</i>
y. 3. p.	<i>tolân</i>	<i>kolen</i>
m. 1. p.	<i>tolâнна</i>	<i>kolennä</i>
m. 2. p.	<i>tolânda</i>	<i>kolendä</i>
m. 3. p.	<i>tolânât</i>	<i>kolenât</i>

L *âlaš* 'olla' -verbin taivutus vastaavissa muodoissa:

	preesens	1. preteriti	2. preteriti
y. 1. p.	<i>âlam</i>	<i>âl'âm</i>	<i>âlânam</i>
y. 2. p.	<i>âlat</i>	<i>âl'âc</i>	<i>âlânat</i>
y. 3. p.	<i>âleš</i>	<i>âl'â</i>	<i>âlân</i>
m. 1. p.	<i>âlâna</i>	<i>âlna</i>	<i>âlâнна</i>
m. 2. p.	<i>âlâôa</i>	<i>âlôa</i>	<i>âlânda</i>
m. 3. p.	<i>âlât</i>	<i>âl'eβa</i>	<i>âlânât</i>

Lukuun ottamatta eräitä morfofonologisia ilmiöitä - vokaalisointua ja redusoituneen vokaalin säilymistä sananloppuisessakin asemassa - preesens- ja preteritimuotojen muodostus on L:ssä hyvin samankaltaista kuin I:ssä. Yksi olennainen ero kuitenkin on: 1. preteritin m. 3. p:ssa esiintyy poikkeuksellinen persoonapäätte *-eβa*. Lisäksi on huomattava, että L:ssä 'olla'-verbin persoonataivutuksessa ei ole sellaisia poikkeuksellisia muotoja kuin I:ssä. Eksistentiaalinen *ulâ* 'on olemassa, on (jossakin)' -muoto tunnetaan L:ssäkin.

95. Perifrastisten menneen ajan muotojen muodostusperiaatteet ovat I:n kaltaiset L:ssäkin. Koska L *âlaš* 'olla' -verbin 2. preteritin taivutukseen kuitenkin kuuluu säännönmukainen *âlân*-muoto, käytetään tätä niin 2. liittoimperfektissä kuin myös 2. liittoperfektissä. Taivutusmalleja L:n perifrastisista aikamuodoista:

I konjugaatio		II konjugaatio
<i>tolaš</i> 'tulla'		<i>kolaš</i> 'kuolla'
1. liittoimperfekti		
y. 1. p.	<i>tolam</i> <i>âl'â</i>	<i>kolem</i> <i>âl'â</i>
y. 2. p.	<i>tolat</i> <i>âl'â</i>	<i>kolet</i> <i>âl'â</i>
y. 3. p.	<i>toleš</i> <i>âl'â</i>	<i>kola</i> <i>âl'â</i>
m. 1. p.	<i>tolâna</i> <i>âl'â</i> jne.	<i>kolenä</i> <i>âl'â</i> jne.
2. liittoimperfekti		
y. 1. p.	<i>tolam</i> <i>âlân</i>	<i>kolem</i> <i>âlân</i>
y. 2. p.	<i>tolat</i> <i>âlân</i>	<i>kolet</i> <i>âlân</i>
y. 3. p.	<i>toleš</i> <i>âlân</i>	<i>kola</i> <i>âlân</i>
m. 1. p.	<i>tolâna</i> <i>âlân</i> jne.	<i>kolenä</i> <i>âlân</i> jne.
1. liittoperfekti		
y. 1. p.	<i>tolânam</i> <i>âl'â</i>	<i>kolenäm</i> <i>âl'â</i>
y. 2. p.	<i>tolânat</i> <i>âl'â</i>	<i>kolenät</i> <i>âl'â</i>
y. 3. p.	<i>tolân</i> <i>âl'â</i>	<i>kolen</i> <i>âl'â</i>
m. 1. p.	<i>tolâнна</i> <i>âl'â</i> jne.	<i>kolennä</i> <i>âl'â</i> jne.
2. liittoperfekti		
y. 1. p.	<i>tolânam</i> <i>âlân</i>	<i>kolenäm</i> <i>âlân</i>
y. 2. p.	<i>tolânat</i> <i>âlân</i>	<i>kolenät</i> <i>âlân</i>
y. 3. p.	<i>tolân</i> <i>âlân</i>	<i>kolen</i> <i>âlân</i>
m. 1. p.	<i>tolâнна</i> <i>âlân</i> jne.	<i>kolennä</i> <i>âlân</i> jne.

96. Kieltomuodoissa esiintyy I:ssä säännöllisesti taipuva kieltoverbi. Pääverbi ei taivu persoonissa; siitä käytetään preesensissä ja 1. preteritissä pelkkää vartaloa. Esimerkkejä I:n kielteisestä taivutuksesta:

I konjugaatio		II konjugaatio
<i>tolaš</i> 'tulla'		<i>kolaš</i> 'kuolla'
preesens		
y. 1. p.	<i>om tol</i>	<i>om kolo</i>
y. 2. p.	<i>ot tol</i>	<i>ot kolo</i>
y. 3. p.	<i>ok~oyeš tol</i>	<i>ok~oyeš kolo</i>

m. 1. p.	<i>ona ~ oḡâna tol</i>	<i>ona ~ oḡâna kolo</i>
m. 2. p.	<i>oḡa ~ oḡâḡa tol</i>	<i>oḡa ~ oḡâḡa kolo</i>
m. 3. p.	<i>oḡât tol</i>	<i>oḡât kolo</i>

1. preteriti

y. 1. p.	<i>šâm tol</i>	<i>šâm kolo</i>
y. 2. p.	<i>šâč tol</i>	<i>šâč kolo</i>
y. 3. p.	<i>âš tol</i>	<i>âš kolo</i>
m. 1. p.	<i>âšna tol</i>	<i>âšna kolo</i>
m. 2. p.	<i>âšta tol</i>	<i>âšta kolo</i>
m. 3. p.	<i>âšt tol</i>	<i>âšt kolo</i>

2. preteriti

y. 1. p.	<i>tolân omâl</i>	<i>kolen omâl</i>
y. 2. p.	<i>tolân otâl</i>	<i>kolen otâl</i>
y. 3. p.	<i>tolân oḡâl</i>	<i>kolen oḡâl</i>
m. 1. p.	<i>tolân onal</i>	<i>kolen onal</i>
m. 2. p.	<i>tolân oḡal</i>	<i>kolen oḡal</i>
m. 3. p.	<i>tolân oḡâtâl</i>	<i>kolen oḡâtâl</i>

Ulaš 'olla' -verbistä muodostetaan I:ssä kieltomuodot vain preesensissä:

y. 1. p.	<i>omâl</i>	m. 1. p.	<i>onal ~ oḡânal ~ oḡâna ul</i>
y. 2. p.	<i>otâl</i>	m. 2. p.	<i>oḡal ~ oḡâḡal ~ oḡâḡa ul</i>
y. 3. p.	<i>oḡâl</i>	m. 3. p.	<i>oḡâtâl ~ oḡât ul</i>

Preteritissä käytetään *lijaš* 'olla' -verbin kieltomuotoja.

Ilman pääverbiä esiintyvällä kieltoverbillä on preesensissä vähän edellä esitetystä poikkeava taivutus:

y. 1. p.	<i>oḡâm</i>	m. 1. p.	<i>oḡâna</i>
y. 2. p.	<i>oḡât</i>	m. 2. p.	<i>oḡâḡa</i>
y. 3. p.	<i>oḡeš</i>	m. 3. p.	<i>oḡât</i>

Nämä muodot ovat tyypillisiä mm. kielteisille vastauksille.

Lisäksi käytetään itsenäisenä, usein eksistentiaalisena kielto-sanana *uke* 'ei ole (olemassa)' -sanaa.

Preesensissä ja ja 2. preteritissä käytetään siis *o*-vartaloista kieltoverbiä; 2. preteritin muodoissa on persoonissa taipuva osa itse asiassa *ulaš* 'olla' -verbin preesensin kieltomuoto, esim. *omâl* < *om ul*. Ensimmäisessä preteritissä käytettyyn *â*-vartalaiseen kieltoverbiin liittyy aina *š*-preteritintunnus. Y. 1. ja 2. p:sta tämän verbin vartalonvokaali on kirjakielisistä muodoista kokonaan kadonnut; murteissa on myös sellaisia muotoja, joissa se on säilyneenä.

97. Perifrastiset kielteiset tempusmuodot muodostetaan saman periaatteen mukaan kuin myönteisetkin: kielteisen taivutusmuodon perään liitetään I:ssä vain *âl'e* tai *ulmaš*:

I konjugaatio		II konjugaatio	
tolaš 'tulla'		kolaš 'kuolla'	
1. liittoimperfekti			
y. 1. p.	om tol âl'e		om kolo âl'e
y. 2. p.	ot tol âl'e		ot kolo âl'e
y. 3. p.	ok tol âl'e		ok kolo âl'e
m. 1. p.	ona tol âl'e jne.		ona kolo âl'e jne.
2. liittoimperfekti			
y. 1. p.	om tol ulmaš		om kolo ulmaš
y. 2. p.	ot tol ulmaš		ot kolo ulmaš
y. 3. p.	ok tol ulmaš		ok kolo ulmaš
m. 1. p.	ona tol ulmaš jne.		ona kolo ulmaš jne.
1. liittoperfekti			
y. 1. p.	tolân omâl âl'e		kolen omâl âl'e
y. 2. p.	tolân otâl âl'e		kolen otâl âl'e
y. 3. p.	tolân oġâl âl'e		kolen oġâl âl'e
m. 1. p.	tolân onal âl'e jne.		kolen onal âl'e jne.
2. liittoperfekti			
y. 1. p.	tolân omâl ulmaš		kolen omâl ulmaš
y. 2. p.	tolân otâl ulmaš		kolen otâl ulmaš
y. 3. p.	tolân oġâl ulmaš		kolen oġâl ulmaš
m. 1. p.	tolân onal ulmaš jne.		kolen onal ulmaš jne.

98. Länsimarissa käytetään osaksi kieltoverbin, osaksi kielteisen suffiksin avulla muodostettuja kieltomuotoja:

I konjugaatio		II konjugaatio
<i>tolaš 'tulla'</i>		<i>kolaš 'kuolla'</i>
preesens		
y. 1. p.	<i>am tol</i>	<i>am kolâ</i>
y. 2. p.	<i>at tol</i>	<i>at kolâ</i>
y. 3. p.	<i>ak tol</i>	<i>ak kolâ</i>
m. 1. p.	<i>ana tol</i>	<i>ana kolâ</i>
m. 2. p.	<i>aóa tol</i>	<i>aóa kolâ</i>
m. 3. p.	<i>ak tolep</i>	<i>ak kolep</i>
1. preteriti		
y. 1. p.	<i>šam tol</i>	<i>šam kolâ</i>
y. 2. p.	<i>šac tol</i>	<i>šac kolâ</i>
y. 3. p.	<i>aš tol</i>	<i>aš kolâ</i>
m. 1. p.	<i>šanä tol</i>	<i>šanä kolâ</i>
m. 2. p.	<i>šóä tol</i>	<i>šóä kolâ</i>
m. 3. p.	<i>aš tolep</i>	<i>aš kolep</i>
2. preteriti		
y. 1. p.	<i>toltelam</i>	<i>kolâóelam</i>
y. 2. p.	<i>toltelat</i>	<i>kolâóelat</i>
y. 3. p.	<i>tolte</i>	<i>kolâóe</i>
m. 1. p.	<i>toltelna</i>	<i>kolâóelna</i>
m. 2. p.	<i>toltelóa</i>	<i>kolâóelóa</i>
m. 3. p.	<i>toltelât</i>	<i>kolâóelât</i>

L:ssä käytetään *ôlaš 'olla'* -verbistä myös preteritimuotoja:

	preesens	1. preteriti	2. preteriti
y. 1. p.	<i>am ôl</i>	<i>šam ôl</i>	<i>ôltelam</i>
y. 2. p.	<i>at ôl</i>	<i>šac ôl</i>	<i>ôltelat</i>
y. 3. p.	<i>ak ôl~ayôl</i>	<i>aš ôl</i>	<i>ôlte</i>
m. 1. p.	<i>ana ôl</i>	<i>šanä ôl</i>	<i>ôltelna</i>
m. 2. p.	<i>aóa ôl</i>	<i>šóä ôl</i>	<i>ôltelóa</i>
m. 3. p.	<i>ak ôlep~ayôlep</i>	<i>aš ôlep</i>	<i>ôltelât</i>

Ilman pääverbiä käytettävän kieltoverbin preesenstaivutus:

y. 1. p.	<i>aŷâm</i>	m. 1. p.	<i>ana</i>
y. 2. p.	<i>aŷât</i>	m. 2. p.	<i>ađa</i>
y. 3. p.	<i>aŷeš</i>	m. 3. p.	<i>aŷep</i>

Myös L:ssä tunnetaan lisäksi kieltosana *uke* 'ei ole (olemassa)'.

Preesensissä ja 1. preteritissä on L:n kieltomuotojen muodostus siis periaatteessa samanlainen kuin I:ssäkin lukuun ottamatta m. 3. p:aa, jossa pääverbistä esiintyy vartalon asemesta *ep*-loppuinen muoto ja kieltoverbistä y. 3. p:n kaltainen muoto. Koska tämän kielteisen muodon persoona on tunnistettavissa juuri tuon *ep*-aineksen avulla, on tätä ainesta pidettävä poikkeuksellisenä pääverbiin liittyneenä persoonapäätteenä.

2. preteriti muodostuu kielteisen *te*, *de* -suffiksisen gerundin pohjalle. Gerundi sellaisenaan on y. 3. p:n muotona. Muiden persoonien muodot ovat itse asiassa tämän gerundimuodon ja *êlaš* 'olla' -verbin preesensmuotojen yhteensulautumia, esim. *toltelam* < **tolte êlam*. Yhdistyminen on näissä muodoissa verraten myöhäistä, koska muodot eivät ole mukautuneet L:n vokaalisointusääntöjen mukaisiksi; e:n jälkeenhän tulisi L:ssä olla vain etuvokaaleja.¹

99. L:n perifrastiset kieltomuodot ovat normaaliin tapaan muodostettuja: myönteisen muodon perään liitetään vain *êl'ê* tai *êlê*:

I konjugaatio

tolaš 'tulla'

II konjugaatio

kolaš 'kuolla'

1. liittoimperfekti

y. 1. p.	<i>am tol êl'ê</i>	<i>am kolê êl'ê</i>
y. 2. p.	<i>at tol êl'ê</i>	<i>at kolê êl'ê</i>
y. 3. p.	<i>ak tol êl'ê</i>	<i>ak kolê êl'ê</i>
m. 1. p.	<i>ana tol êl'ê jne.</i>	<i>ana kolê êl'ê jne.</i>

¹ On olemassa myös murteita, joissa näiden muotojen suffiksit ovat etuvokaalisia, ks. esim. Иванов, 86. Epäilemättä osa länsimareista käyttää kirjakieltäkin puhuessaan tällaisia muotoja.

2. liittoimperfekti

y. 1. p.	<i>am tol âlân</i>	<i>am kolâ âlân</i>
y. 2. p.	<i>at tol âlân</i>	<i>at kolâ âlân</i>
y. 3. p.	<i>ak tol âlân</i>	<i>ak kolâ âlân</i>
m. 1. p.	<i>ana tol âlân jne.</i>	<i>ana kolâ âlân jne.</i>

1. liittoperfekti

y. 1. p.	<i>toltelam âl'â</i>	<i>kolâðelam âl'â</i>
y. 2. p.	<i>toltelat âl'â</i>	<i>kolâðelat âl'â</i>
y. 3. p.	<i>tolte âl'â</i>	<i>kolâðe âl'â</i>
m. 1. p.	<i>toltelna âl'â jne.</i>	<i>kolâðelna âl'â jne.</i>

2. liittoperfekti

y. 1. p.	<i>toltelam âlân</i>	<i>kolâðelam âlân</i>
y. 2. p.	<i>toltelat âlân</i>	<i>kolâðelat âlân</i>
y. 3. p.	<i>tolte âlân</i>	<i>kolâðe âlân</i>
m. 1. p.	<i>toltelna âlân jne.</i>	<i>kolâðelna âlân jne.</i>

100. Preesens on varsinaisesti menemättömän ajan tempus; sillä ilmaistaan myös futuuria. Esimerkkejä preesensin käytöstä: I *Tačce pajrem Bet. Čâlanat pajremâm âštata: jü(â)t, kočkât, murat.* 'Tänäänhän on juhla. Kaikki juhlivat: juovat, syövät, laulavat.' / I *Kâšaže ulo gân, pirâžat ulo.* 'Jos on jäljet, niin on susikin.' / I *Nu, Bate, mâjâðak koštân tola m ik arñam.* 'No vaimo, minä tulen taas kuljettuani viikon.' // L *Mä kâmatân kolâm ângaren šənzənä. Tišta šukâ karša ulâ.* 'Me kolmisin istumme onkimassa. Täällä on (vedessä) paljon rytöjä.' / L *Iryðâm mən sâðâš roβotajaš keje m.* 'Huomenna menen puutarhaan töihin.' / L *Kušmâket, kü liät, tən eče at pâla.* 'Et vielä tiedä, mikä sinusta tulee (isoksi) kasvettua-si.' Sekä I *ulo*, L *ulâ* -sanalla että I L *uke* -sanalla on myös adjektiivista ja substantiivista käyttöä, esim. I *ulo Bižóene* 'kaikin voimin (= olemassa olevin voimin)' / I *ule m yððâm* 'minun ollessani' // L *ulâštâ əlâš* 'elää varakkaana' / L *ulâ yac ukem âštâš kuštâl-yâ, uke yac ulâm âštâš nêla.* 'Varakkuudesta on helppo tehdä köyhyys, köyhyydestä on vaikea tehdä varakkuus.'

1. preteriti on tapahtumisen tai tekemisen välittömän havainnoinnin tempus. Se esiintyy ennen kaikkea suorassa kerronnassa näkijän ja kokijan aikamuotona. 2. preteriti taas on enemmän epäsuoran kerronnan, päättelyn ja välillisen havainnoinnin tempus. Esimerkkejä näistä tempuksista: I *Ik ɣana šəlān kuržašat tōčāšna ōa āšna kert: čōōāraš malen koltāmāna ɣōōām mījen kučāšt*. 'Kerran yritimme paetakin, mutta emme kenneet: metsässä nukkuessamme ottivat (meidät) kiinni.' / I *Kalāk šalan āšt. Uremāšte niyōat uke*. 'Kansa hajaantui. Kadulla ei ole ketään.' / I *Ulo Elnet tūr šāplan āš*. 'Koko Elnetin ranta hiljeni.' / I *Pušenge-blak užaryenāt. Kepež tolān*. 'Puut ovat vihertyneet. Kesä on tullut.' / I *Tāj kušēč tolāt? - māj šōōān jo ōām. - Māj uškalām čōōāraš nāngajenām, pu(ā)m ruenām*. 'Mistä tulet? kysyin vihaisena. - Minä vein (tai: olen vienyt) lehmän metsään, hakkasin (tai: olen hakannut) puita.' // L *Imrižā trūk šayal koltāš. Izeryin imri bujyač jāžyen balāš. Kām jakšar saltak tolmākat, Izeryin tārβānāde klen. Tāōam solāš nāngēβā ōa lazaretāš pārtēβā. Jatmašeš doktor kelesāš: "Šušāržā piš nēla, βūr šukā jo ɣen*. 'Hevonen pysähtyi äkkiä. Izeryin irtosi hevosen selästä ja putosi hevosen pään yli. Kolmen punasotilaan tullessa (oik. tultua) Izeryin makasi liikkumatta. He veivät hänet kylään ja sairaalaan. Kyselyihin lääkäri vastasi: "Hänen haavansa on hyvin paha, verta on juossut paljon."

101. 1. liittoimperfekti ilmaisee yleensä menneeseen aikaan kuuluvaa jatkuvaa tai toistuvaa rajoittamatonta tekemistä. Liittoimperfektillä ilmaistaan usein myös samanaikaisuutta jonkin toisen menneen ajan tekemisen kanssa. Tällä muodolla osoitetaan yleensä välitöntä havaintoa, esimerkkejä: I *Tuōān kapka ončālnāzo eksāde imre-blak šoyat āl'e*. 'Hänen porttinsa edessä seisoi aina hevosia.' / I *Māj tače tuōān ōek mijāšām. Tuōo ala-moyaj poemām luōēš āl'e*. 'Menin tänään hänen luokseen. Hän oli lukemassa jonkinlaista runoelmaa.' // L *Tāōa marā ɣalākām piš koyon jārata āl'ā*. 'Hän rakasti marin kansaa kovasti.'

2. liittoimperfekti eroaa ensimmäisestä siinä suhteessa, että sen avulla esitetty tapahtuma perustuu tavalla tai toisella välillisempään tietoon kuin ensimmäisen liittoimperfektin avulla välitetty sanoma, esim. I *Mükšâm mu(â)nam - - óa joltaš-blakâm ūžaš tol'âm, marie. Mükš-blak kutko-blak óen kuč'e óalâ t ulmaš.* 'Löysin mehiläisiä - - ja tulin kutsumaan kavereita (niitä katsomaan), hän sanoi. Mehiläiset (näet) olivat taistelemassa muurahaisten kanssa.' // L *Ik nerkâ ßalnâ pičälân edemßlâm jâóâm so užât âlân.* 'Muutaman mäen päällä nähtiin aina yöllä miehiä pyssyt mukanaan (kerrottiin legendassa).'

1. liittoperfektin ilmaisema tekeminen tapahtuu yleensä ennen toista menneen ajan tapahtumaa; 1. liittoperfekti on tavallisesti käytössä välitöntä havaintoa kerrottaessa, esim. I *Rapke pistol'etâm γâna luktân šukten âl'e, tuóân ūmbak nele kapan jeŋ tolân kerâlte.* 'Rapke oli tuskin ehtinyt vetää pistoolin esiin, (kun) hänen päälleen syöksyi painava mies.' / I *Ik izaže Bojna óeč ončâč tâšte pašam âšt'en âl'e. Kâzâtše armijâš kajen ôâr.* 'Yksi hänen veljensä oli työskennellyt täällä ennen sotaa. Nyt hän on varmaankin mennyt armeijaan.' // L *Mâñ ikänä teŋeñ šajam kolânam âl'â.* 'Olen kuulut kerran tällaisen jutun.'

2. liittoperfekti eroaa ensimmäisestä siinä suhteessa, että sen avulla esitetty tekeminen perustuu välilliseen tietoon. Esim. I *Tunam mâj šinčēnat omâi: tióe školâšto ožno Gogol' tunemân ulmaš.* 'Silloin en (vielä) tiennyt, että tässä koulussa oli aikoinaan opiskellut Gogol.' / I *Ilenât ulmaš kuyâzaž óen kußaže.* 'Elipä kerran ukko ja akka.' // L *Ätâmlânža čača papažâ puen âlân.* 'Isälleni oli (omenapuun) antanut isoäiti (kertoi ukko).'

Liittomuotojen käyttöä konditionaalisten suhteiden ilmaisemiseen käsitellään myöhemmin (ks. 103. §).

K o n d i t i o n a a l i

102. L:ssä tunnetaan konditionaalinen suffiksi *-yeca*, jota käytetään yleensä ehtoa ilmaisevissa sivulauseissa. Nykyisin sen kirjakielinen käyttö on hyvin rajallista, sillä se esiintyy jokseenkin pelkästään *âl-* 'ole-' -vartaloon liittyneenä. Näin muodostunut *âlyeca*-muoto on käytössä joko sellaisenaan predikaattina tai -useimmiten -finiitti-muotoon liittyvänä apuverbinä. Esimerkkejä: *L Məŋən kiðem-jalem âlyeca, kâmda mir mâčkâ kaštân kerôâm âlyeca, tənəm mən mam əstem âl'â?* 'Mitä minä silloin tekisin, jos minulla olisi raajat ja voisin kulkea pitkin laajaa maailmaa?' / *L Ti əðar aγâl âlyeca, Andrej solaškâžat ak ke âl'â.* 'Ellei tätä tyttöä olisi, Andrei ei kulkisi kylässä.' / *L Tâmdân tɛxɛŋ pandôda lieš âlyeca, mam əstedâ âl'â?* 'Jos teillä olisi tällainen (taika)sauva, mitä tekisitte?'

Joissakin murteissa tämä suffiksi voi liittyä muihinkin verbeihin ja esiintyä muissakin kuin y. 3. p:n muodoissa. Esimerkkinä tästä seuraava L:n kirjakieliseen tekstiinkin päässyt ilmaus: *L Mən pələm: kertkecaðâ srazê Soβetskiĭ Sojuzâm nelneðâ.* 'Minä tiedän: jos voisitte, nielisitte heti Neuvostoliiton.' Ainakin murteissa esiintyy myös seuraavantyyppisiä kieltomuotoja: *nəna ak sirəyəcɛp* 'he eivät kirjoittaisi'.

103. Yleensä konditionaalinen suhde osoitetaan kuitenkin niin I:ssä kuin L:ssä liittoimperfektien ja liittoperfektien avulla. Jää siis kontekstin varaan, onko tällaiset ilmaukset tulkittava indikatiivisesti vai konditionaalisesti. Esim. lause *I Mâjat tâγak ilem âl'e* voi tarkoittaa 'Minäkin elin tällä tavoin' tai 'Minäkin eläisin tällä tavoin'.

Muotoja, joissa pääverbi on preesensissä, käytetään useimmiten ilmaisemaan futuuris-presentuaalisia suhteita, mutta joskus näilläkin ilmaistaan tekemistä, jonka olisi pitänyt tapahtua ennen myöhäisempää tekemistä tai menneisyyteen kuuluvana ajankohtana. Esimerkkejä: *Ačaj, ala šôrəm poðâlat âl'e?* - *Čăčuk peleštâš.* 'Isäseni, ehkä ryypäisit maitoa? Čăčuk ehdotti.' / *I Joškar užyam urɣen*

puet âl'e γân, māj tâjâm kolmeškem¹ om mondo âl'e. 'Jos ompelisit punaisen turkin, muistaisin sinut (en unohtaisi sinua) kuolemaani saakka.' / I *Tuóo Pôtâr óene törak normâm temen toleš âl'e γân, plan tengečak temân šueš âl'e.* 'Jos hän olisi täyttänyt normin Pôtârin tavoin, hanke olisi valmistunut jo eilen.' / I *Tolân ok tũkalte γân, ala-kušken malena ulmaš, - kuβa jolâm pióân ojla.* 'Ellei hän olisi tullut ja koputtanut, olisimme nukkuneet ties kuinka kauan, puhuu eukko jalkineitaan sitoen.' // L *Kenβacša-šem pälem âlyeca, tũšákam šären pišten âl'â.* 'Jos olisin tien-nyt putoavani, olisin levittänyt pieluksen (alleni).' / L *Jaratet γań, siret âlân.* 'Jos rakastaisit, kirjoittaisit.'

Niissä tapauksissa, joissa pääverbi on preteritissä, on myös konditionaalinen muoto menneeseen aikaan viittaava.

Konditionaalin preteritistä on aina kyse niissä tapauksissa, joissa liittomuodon pääverbi on menneen ajan tempuksessa, esim. I *Samol'ot oγâl γân, mājân eryâm pâten âl'e.* 'Ellei olisi lentokonetta, minun poikani olisi tuhoutunut.' / I *Aβam ok čare γân, tâmartsek māj kolena mat ulmaš ôâr.* 'Ellei äitini olisi estänyt, olisin tähän mennessä jo varmaankin kuollut.' // L *Kekβlân jalmâštam tâmeńâš lieš âlyeca, mań tayânamok tâmeń nälänäm âl'â.* 'Jos lintujen kielen voisi oppia, minä joskus (jo kauan sitten) olisin oppinut sen.'

On huomattava, että *âl'e* 'olisi' voi liittyä myös nominaaliseen predikaattiin, esim. I *Da, oηa j âl'e, tâγaj čâlt čânâm Bozâmo γa-zetâm luóaš.* 'Niin, olisi mielenkiintoista lukea tällaista, vain totta kirjoittavaa sanomalehteä.' Esimerkki vastaavantyyppisestä kielteisestä lauseesta: I *Kâzât kelye βüóâš puren, jũštâl lekašat ut oγâl âl'e.* 'Nyt ei olisi hassumpaa mennä syvälle veteen uimaan.'

Konditionaalisen merkityksen ilmaukseen tuovia apuverbejä voi liittyä myös desideratiiviin (ks. 108. §), imperatiiviin (ks. 111. §), samoin myös predikaatteina käytettyihin infiniittimuotoihin (ks. esim. 114. ja 115. §).

¹ Vrt. 123. §:ssä esitettyihin muotoihin.

Desideratiivi

104. Desideratiivin tunnus on *-ne*. Desideratiivissa esiintyy sekä preesenstaivutus että preesensmuotojen perustalle syntynyt perifrastinen imperfektitaivutus.

I:n myönteinen taivutus:

I konjugaatio

tolaš 'tulla'

II konjugaatio

kolaš 'kuolla'

preesens

y. 1. p. *tolnem*

kolânem

y. 2. p. *tolnet*

kolânet

y. 3. p. *tolneže*

kolâneže

m. 1. p. *tolnena*

kolânena

m. 2. p. *tolneóa*

kolâneóa

m. 3. p. *tolnešt*

kolânešt

1. liittoimperfekti

y. 1. p. *tolnem âl'e*

kolânem âl'e

y. 2. p. *tolnet âl'e*

kolânet âl'e

y. 3. p. *tolneže âl'e*

kolâneže âl'e

m. 1. p. *tolnena âl'e jne.*

kolânena âl'e jne.

2. liittoimperfekti

y. 1. p. *tolnem ulmaš*

kolânem ulmaš

y. 2. p. *tolnet ulmaš*

kolânet ulmaš

y. 3. p. *tolneže ulmaš*

kolâneže ulmaš

m. 1. p. *tolnena ulmaš jne.*

kolânena ulmaš jne.

105. L:n myönteinen taivutus:

preesens

y. 1. p. *tolnem*

kolânem

y. 2. p. *tolnet*

kolânet

y. 3. p. *tolneža*

kolâneža

m. 1. p. *tolnenä*

kolânenä

m. 2. p. *tolneóä*

kolâneóä

m. 3. p. *tolnešta*

kolânešta

1. liittoimperfekti

y. 1. p.	<i>tolnem âl'â</i>	<i>kolânem âl'â</i>
y. 2. p.	<i>tolnet âl'â</i>	<i>kolânet âl'â</i>
y. 3. p.	<i>tolneža âl'â</i>	<i>kolâneža âl'â</i>
m. 1. p.	<i>tolnenä âl'â jne.</i>	<i>kolânenä âl'â jne.</i>

2. liittoimperfekti

y. 1. p.	<i>tolnem âlân</i>	<i>kolânem âlân</i>
y. 2. p.	<i>tolnet âlân</i>	<i>kolânet âlân</i>
y. 3. p.	<i>tolneža âlân</i>	<i>kolâneža âlân</i>
m. 1. p.	<i>tolnenä âlân jne.</i>	<i>kolânenä âlân jne.</i>

106. I:n kielteinen taivutus:

preesens

y. 1. p.	<i>ânem tol</i>	<i>ânem kolo</i>
y. 2. p.	<i>ânet tol</i>	<i>ânet kolo</i>
y. 3. p.	<i>ânež tol</i>	<i>ânež kolo</i>
m. 1. p.	<i>ânena tol</i>	<i>ânena kolo</i>
m. 2. p.	<i>âneóa tol</i>	<i>âneóa kolo</i>
m. 3. p.	<i>ânešt tol</i>	<i>ânešt kolo</i>

1. liittoimperfekti

y. 1. p.	<i>ânem tol âl'e</i>	<i>ânem kolo âl'e</i>
y. 2. p.	<i>ânet tol âl'e</i>	<i>ânet kolo âl'e</i>
y. 3. p.	<i>ânež tol âl'e</i>	<i>ânež kolo âl'e</i>
m. 1. p.	<i>ânena tol âl'e jne.</i>	<i>ânena kolo âl'e jne.</i>

2. liittoimperfekti

y. 1. p.	<i>ânem tol ulmaš</i>	<i>ânem kolo ulmaš</i>
y. 2. p.	<i>ânet tol ulmaš</i>	<i>ânet kolo ulmaš</i>
y. 3. p.	<i>ânež tol ulmaš</i>	<i>ânež kolo ulmaš</i>
m. 1. p.	<i>ânena tol ulmaš jne.</i>	<i>ânena kolo ulmaš jne.</i>

107. L:n kielteinen taivutus:

preesens

y. 1. p.	<i>anem tol</i>	<i>anem kolâ</i>
y. 2. p.	<i>anet tol</i>	<i>anet kolâ</i>
y. 3. p.	<i>anežə tol</i>	<i>anežə kolâ</i>
m. 1. p.	<i>anenä tol</i>	<i>anenä kolâ</i>
m. 2. p.	<i>anedä tol</i>	<i>anedä kolâ</i>
m. 3. p.	<i>anešta tolep</i>	<i>anešta kolep</i>

1. liittoimperfekti

y. 1. p.	<i>anem tol âl'â</i>	<i>anem kolâ âl'â</i>
y. 2. p.	<i>anet tol âl'â</i>	<i>anet kolâ âl'â</i>
y. 3. p.	<i>anežə tol âl'â</i>	<i>anežə kolâ âl'â</i>
m. 1. p.	<i>anenä tol âl'â jne.</i>	<i>anenä kolâ âl'â jne.</i>

2. liittoimperfekti

y. 1. p.	<i>anem tol âlân</i>	<i>anem kolâ âlân</i>
y. 2. p.	<i>anet tol âlân</i>	<i>anet kolâ âlân</i>
y. 3. p.	<i>anežə tol âlân</i>	<i>anežə kolâ âlân</i>
m. 1. p.	<i>anenä tol âlân jne.</i>	<i>anenä kolâ âlân jne.</i>

108. Desideratiivin preesensmuodolla ilmaistaan yleensä halua vielä tekemättömän teon tekemiseen; sen merkitys on 'haluta tehdä jtk.' Desideratiivi on täten samalla luonteeltaan futurinen. Esimerkkejä: I *Klubâško kalâk poŷânen, Moskβam kolâ stnežə*. 'Klubille on kerääntynyt kansaa, se haluaa kuunnella (radiolähettimestä) Moskovaa.' // L *Təf mam m annet?* 'Mitä sinä haluat sanoa?' / L *Mä pä l a n e n ä, kü tədä, kâšec âleš*. 'Me haluamme tietää, kuka hän on, mistä hän on.'

Ainakin L:ssä - samoin eräissä muissakin murteissa - desideratiivin preesensiä voidaan kuitenkin käyttää myös konditionaalisesti. Esim. seuraavassa sitaatissa desideratiivin subjekti on eloton, eikä sillä voi siis olla tahtoa: L *βot l i n e ž ə ə l a m ä š t ə c ä š*. 'Kas se (= että pääsisi opiskelemaan) olisi elämässä onni.'

Liittoimperfektit useimmiten ilmaisevat jonkun halunneen tehdä menneessä ajassa jotakin. 1. liittoimperfektiä käytetään yleensä pu-

huttaessa välittömämpään havaintoon perustuvasta tekemishalusta, 2. liittoimperfektiä välilliseen tietoon tai päättelyyn perustuvasta asiasta. Esimerkkejä: I *Mâjâm kučânēze âl'e, mâj lektân kuržâm*. 'Hän tahtoi ottaa minut kiinni, (mutta) minä juoksin pois.' // L *Tânâñâl'am, anžalnem âl'â*. 'Minä liikahtin, halusin katsoa (piilopaikastani).' / L *Mâmnâm šineštok âl'â Bet, mâmnâm šlâš caceβa*. 'Hehan halusivat lyödä meidät, yrittivät lyödä meidät.' / L *Kol'a mañam užnežâ âl'ân, no užânžâ kertte*. 'Kolja (kuuleman mukaan) koetti nähdä minut, muttei voinut nähdä.'

Toisaalta perifrastisilla muodoilla saattaa olla myös konditionaalinen merkitys. Näissä tapauksissa myös perifrastisia muotoja voidaan käyttää futuurisesti nykyhetkeenkin katsoen, esim. I *Mom kalasânet? - Praβl'eniž êlenâš purtâmo šotâšto ojlânem âl'e*. 'Mitä haluat sanoa? - Haluaisin puhua päästämisestä (kolhoosin) hallituksen jäseneksi.' // L *Cerkâ uke âlyeca, sulâk aštâšâžât, ârât, iziš pâraxâneštâ âl'â*. 'Ellei olisi kirkkoa, synnin tekemistäkin nähtävästi jonkin verran lopetettaisiin.'

Länsimarissa saattaa harvinaisena tavata konstruktion, jossa desideratiiviseen muotoon liittyvä apuverbikin on muodoltaan desideratiivi; nämä liittomuodot lienevät merkitykseltään desideratiiviskonditionaalisia, esim. L *Mañ inem âlnežâ*. 'Minä tahtoisin uida.'

Imperatiivi

109. Imperatiivilla ei ole lainkaan erityistä tunnusta.

1:n myönteiset muodot:

y. 2. p.	tol	kolo
y. 3. p.	tolžo	kolâžo
m. 2. p.	tolza	kolâza
m. 3. p.	tolâšt	kolâšt

L:n myönteiset muodot:

y. 2. p.	<i>tol</i>	<i>kolâ</i>
y. 3. p.	<i>tolžâ</i>	<i>kolâžâ</i>
m. 2. p.	<i>tolâ</i>	<i>kolâôa</i>
m. 3. p.	<i>tolâštâ</i>	<i>kolâštâ</i>

110. I:n kieltomuodot:

y. 2. p.	<i>it tol</i>	<i>it kolo</i>
y. 3. p.	<i>ânže tol</i>	<i>ânže kolo</i>
m. 2. p.	<i>iôa tol</i>	<i>iôa kolo</i>
m. 3. p.	<i>ânâšt tol</i>	<i>ânâšt kolo</i>

L:n kieltomuodot:

y. 2. p.	<i>it tol</i>	<i>it kolâ</i>
y. 3. p.	<i>ânža tol</i>	<i>ânža kolâ</i>
m. 2. p.	<i>iôa tol</i>	<i>iôa kolâ</i>
m. 3. p.	<i>ânžašta tolep</i>	<i>ânžašta kolep</i>

Imperatiivissa käytetään siis pelkästään 2. ja 3. persoonan muotoja. Myönteisissä muodoissa y. 2. p:n imperatiivimuotona käytetään pelkkää verbinvartaloa; muissa persoonissa liitetään persoonapäätteet tähän vartaloon. Kielteisessä taivutuksessa kieltoverbi on 2. persoonassa poikkeuksellisesti *î*-vartaloinen; 3. persoonassa vartalon ja persoonapäätteen välillä oleva *n* on nähtävästi desideratiivin vaikutusta. M. 2. p:n persoonapäätte on I:ssä poikkeuksellinen; tämä päätte ei ole kuitenkaan käytössä kieltoverbissä.

111. Y. 2. p:n imperatiivimuodolla ilmaistaan suorassa esityksessä jollekin annettu käsky, kehoitus tai lupa, esim. I *KudâBečâš leksa!* 'Menkää pihalle!' / I *ânđe mâj kajem, kočaj?* – *K a j, k a j, eryem.* 'Menenkö (= saanko mennä) nyt, isoisä? – Mene, mene, poikani.' // L *Tišec lâk!* 'Lähde täältä!' / L *Šu liôâ!* 'Pysykää terveinä!'

Käskyä voidaan lieventää lukuisilla liitepartikkeleilla; tällaisia ovat I:ssä mm. *-ja, -jan, -at*, L:ssä mm. *-ma, -mä; -aj, äj; -jä; -ok*; esimerkkejä: I *T o l – ja, puren ončo!* 'Tulehan sisään ja katso!' / I *P u –*

ja n, oňčalam. 'Annahan, minä katson.' // *L Kelesə ó ä j, maňar čäs kəzət.* 'Sanokaahan, paljonko kello nyt on.' / *L K ə č e m ä ó ä, k ə č e m ä ó ä!* 'Pitäkää kiinni, pitäkää kiinni!' / *L T o l m a ó a - j ä!* 'Tulkaahan nyt!' Kuten huomataan, *ma, mä* -liitepartikkeli sijoittuu vartalon ja persoonapäätteen väliin. Viimeinen esimerkki osoittaa, että liitepartikkeleita voi olla samanaikaisesti useitakin.

Yksikön ja monikon 3. p:n imperatiivimuodolla ilmaistaan päälauseessa toivomusta tai myönnytystä, esim. *I Kočmet ə n ž e š u!* 'Älköön sinun tulko nälkä!' // *L B ə k š k ŷ ə c ə n k ə n a m B ə r j o γ a, i ž a maňan parňa γ ə c ə n j o γ ə ž ə.* 'Milloin myllynkivestä vuotaa veri, vasta silloin minun sormestani vuotakoon.'

Seuraavantyypisissä lauseissa imperatiivin käyttö on lähellä indikatiivin käyttöä: *I Keč-mom ə š t ə z a (ə š t ə ž e), kajemak!* 'Tehkää (tehköön) mitä tahansa, minä menen!'

Imperatiivia käytetään sellaisessa finaalisessa sivulauseessa, jossa on eri subjekti kuin päälauseessa, esim. *I Tuđo pele j ŷ k ə n, Lukaš ə n ž e k o l maňan, m ə l a n e m o j l a.* 'Hän puhuu minulle puoliääneen, jottei Lukaš kuulisi.' / *I M ŷ k š o ŋ č a l ž e maňan, š u đ o č e B e r ə n p e - l e d e š.* 'Jotta mehiläiset huomaisivat, nurmi kukkii kauniisti.' // *L J a l - n a ə n ž ə n ö r ə maňan, p e r e y e n r ə k a š k e t n ə.* 'Astelimme varovasti, jotteivät jalkamme kastuisi.'

Imperatiivimuotoon voi liittyä myös apuverbi, I:ssä *ə l'e*, L:ssä *əl-nežə*; apuverbi lieventää käskyä tai toivomusta, esimerkkejä: *I Trak-tor γ ə n a k a j ž e ə l'e - t u n a m k u r a l a m ə l'e.* 'Kunpa traktori vain lähtisi käyntiin, silloin kyntäisin.' / *I T ə j k a l a s ə š ə č: i j a n a l ž e ə l'e t i d e a z a m!* 'Sinä sanoit: piru ottakoon (= kunpa piru ottaisi) tämän lapsen.' // *L M a e d e m B a r a ə l a t? K e l e s ə j ə l n e ž ə!* 'Miltainen ihminen oikein olet? Kertoisit!'

112. Marin kielessä on melkoinen joukko imperatiivisia partikkeleita, joiden avulla muodostetaan erityyppisiä imperatiivisia lauseita. Mm. m. l. p:n imperatiivi ilmaistaan aina niiden avulla. Partikkeleita voidaan käyttää eri tavoin. Ne saattavat ensinnäkin toimia

yksinään imperatiivisena predikaattina, esim. I *A jó a memnan óeke!* 'Mennään meille!' // *L K a t imńiem!* 'Anna hevoseni!'

Partikkelit voivat myös liittyä indikaatiivisiin verbimuotoihin ja muuttaa lauseen imperatiiviseksi, esim. I *Mêj kajem, a tuóo tek Boz a.* 'Minä menen, mutta hän kirjoittakoon.' // *L Ā lóä t a ŋ-g ä l a n ä jüäš!* 'Aletaanpas juoda!'

Imperatiivisia partikkeleita käytetään kuitenkin myös imperatiivimuotojen yhteydessä, esim. I *Tuóo tek Boz â ž o!* 'Hän kirjoittakoon!' / I *A jó a ka j ž e, it kučo!* 'Menköön, älä pidättele!'

Infiniittimuodot

113. Kummankin kirjakielen kieliopit tuntevat kaksi infinitiiviä, neljä partisiippiä sekä viisi gerundia. Infinitiiveistä ensimmäistä, ns. perusinfinitiiviä, käytetään kirjakielten sanakirjoissa hakumuotona. On vahinko, että tämä muoto on esim. infiniittisistä muodoista ainoa, josta ei näy, kumpaan konjugaatioon verbi kuuluu. Toinen, ns. nesessiivinen infinitiivi, muodostetaan eri suffikseilla itä- ja länsikirjakielessä; L:n suffiksi on mahdollisesti tšuvassilaista laina-ainesta.

Neljä partisiippiä, aktiivinen, passiivinen, futuurinen sekä näiden kielteisenä muotona toimiva kielteinen partisiippi, muodostavat periaatteessa ehyen järjestelmän. Käytännössä kuitenkin niin passiivisella kuin futuurisella partisiipilla on runsaasti mm. infinitiivinomaista käyttöä. Lisäksi monet partisiippisuffikseilla muodostetut muodot ovat leksikaalistuneet; raja verbin infiniittisen sekä verbistä johdetun nominin välillä on erittäin liukuva.

Kirjakielten kielioppien mainitsemista viidestä gerundista kaksi on instruktiivista: toinen on myönteinen, toinen kielteinen. Myönteisen gerundin tunnus on alkuperäinen instruktiivisuffiksi - geneettisesti varmaankin identtinen genetiivin päätteen kanssa -, kielteisen taas karitiivisuffiksi; molemmat liitetään suoraan verbin vartaloon. Koko kielialueella käytössä oleva 2. preteriti on syntynyt myönteisen

gerundin, L:ssä käytetyt 2. preteritin kieltomuodot kielteisen gerundin pohjalta (ks. 92., 93. ja 98. §). Erikoista on, että eräissä tapauksissa myönteisenä gerundina käytetään pelkkää verbin konsonanttivartaloa.

Muut gerundisuffiksit ovat ensisijaisesti temporaalismerkityksisiä: *meke*-gerundi ilmaisee aikaisempaa, *meš(ke)*-gerundi myöhäisempää ja *šêla*-gerundi samanaikaista tekemistä kuin pääverbi. Nämä gerundisuffiksit ovat syntyneet sijapäätteiden tai -nimenomaan *me-ke*-suffiksi - postpositioiden liittyttyä partisiippiisuffiksiin.

Kirjakieltenkin teksteissä esiintyy myös eräitä muita muotoja, joita käytetään täysin samoin kuin temporaalisia gerundeja. Mainitsen näistä pari gerundeja käsittelevän luvun lopussa.

Infinitiivit

114. Perusinfinitiivin tunnus on I:ssä *-aš*, L:ssä *-aš*, *-äš*; tästä infinitiivistä ei voi nähdä, kumpaan konjugaatioon verbi kuuluu:

I L *tolaš* 'tulla'

kolaš 'kuolla'

Infinitiivin käyttö on hyvin monipuolista. Siihen liittyvä y. 2. p:n tai y. 3. p:n poss.suffiksi voi monissa funktioissa olla määräistävässä tehtävässä. Toisaalta poss.suffiksilla ilmaistaan monissa tapauksissa myös infinitiivin agentti; tällöin tulevat tietenkin kaikki poss.suffiksit kyseeseen. Seuraavassa tarkastelussa kiinnitetään erikseen huomiota vain viimeksi mainittuun poss.suffiksien käyttöön. Infinitiiviä käytetään seuraavasti:

a) Se esiintyy subjektina eräiden yksipersonaisten, yleensä nessesivisten verbien ollessa predikaattina. Infinitiivin mahdollinen agentti ilmaistaan joko datiivilla tai infinitiiviin liittyvällä poss.suffiksilla taikka samanaikaisesti molemmilla. Esim. I *Mêlanna šuko tunemašna küleş. ~ Šuko tunemašna küleş. ~ Mêlanna šuko tunemašna küleş.* 'Meidän täytyy opiskella paljon.' // L *Tədalən proto-koləm siräš Bärešteš.* 'Hänen täytyy kirjoittaa pöytäkirja.'

b) Se esiintyy subjektina predikatiivilauseissa; mahdollinen agentti ilmaistaan datiivilla tai poss.suffiksilla. Esim. I *KoBašte n̄âk t ašâž e ânde tâjân pašat*. 'Nahan nylkeminen on nyt sinun työsi.' / I *Mo, maneš, keč aš e t saje*? 'Onko sinun hyvä riippua, hän sanoo.' // L *âôar nälâš kâzatok mälännä eče Irâ*. 'Nyt on vielä aikaista meidän ottaa vaimo.'

c) Se esiintyy hyvin usein liikeverbien, samoin monien modaali-verbien komplementtimääritteenä. Intransitiivisen päälauseen subjekti ilmaisee myös infinitiivin agentin, esim. I *Tuóo t o l a š lije*. 'Hän lupasi tulla.' // L *Kapka pač a š it lâk!* 'Älä mene avaamaan porttia!' / L *Mañ l â ô a š jaratem*. 'Pidän lukemisesta.'

Mikäli tämäntyyppisissä lauseissa predikaattiin liittyy nomini-objekti, se ilmaisee infinitiivin agentin, esim. I *Abaj, mâjâmat parenge šân da š nangaJet?* 'Äiti, viethän minutkin istuttamaan perunoita?' / I *Tuóo mâjâm kinžal kuč a l t a š a t tunâkten*. 'Hän opetti minut tarttumaan tikariinkin.'

On kuitenkin eräitä verbejä, joiden ollessa predikaattina infinitiiviin liittyvä poss.suff. voi ilmaista tämän agentin, esim. I *Mâj tunâkten imñe oñč a š e t*. 'Minä opetan sinut hoitamaan hevosia.' // L *A to pašâ a š t â š e t âptartem*. 'Mutta muuten häiritseen sinua tehdessäsi työtä.'

Vihdoin mm. käskemistä, lupaamista, auttamista ja opettamista merkitseviin verbeihin liittyvän infinitiivin agentti voidaan ilmaista myös datiivilla, esim. I *Mâlanem imñâm k â č k a š šüôâš*. 'Hän käski minun valjastaa hevosen.' / I *Mâlanem somâl â š t a š poļšo!* 'Auta minua toimittamaan asia.'

d) Se voi muodostaa myös monenlaisia finaalityyppisiä rakenteita, jotka liittyvät höllemmin tai kiinteämmin päälauseeseen. Finaalisuutta voidaan joissakin tapauksissa vahvistaa erillisen *manân* 'jotta' -sanavälillä, erikoisesti I:ssä myös infinitiiviin liittyvällä datiivin päätteellä. Joissakin rakenteissa pääverbin subjekti on tajuttavissa infinitiivin agentiksi, esim. I *Nuno, niyunam o j â r l a š o γ â l manân, Baš-Baš mutâm puenât*. 'He antoivat toinen toiselleen sanansa, et-

teivät eroaisi milloinkaan.' // L *Kapka pač aš iktät uke*. 'Ei ole ketään porttia avaamaan.'

Rakenteissa, joissa infinitiivillä ja pääverbillä on eri tekijä, infinitiivin agentti on toisinaan mahdollista ilmaista possessiivisuffiksilla, joskus myös datiivilla, esim. I *Šürjö muškašta ~ muškašlanda sajšoβânâm pâštenam âl'e*. 'Jotta voitte pestä kasvonne, olen pannut (esiin) hyvän saippuan.' / I *Tolânâm, mâjâm palašta*. 'Olen tullut, jotta opitte tuntemaan minut.' // L *Kñiyâm lâ-ô ašet kandenâm*. 'Olen tuonut kirjan luettavaksesi.' / L *Pač kapkam mälâm p âraš*. 'Avaan portti minun astua sisään.'

e) Lähinnä eräiden abstraktisanojen yhteydessä esiintyvä infinitiivi voidaan joskus käsittää attribuutiksi, esim. I *Uržam ü ô aš žap šu(â)n*. 'On tullut aika kylvää ruis.'

f) Infinitiivi esiintyy myös predikaattina. Tällöin se on usein persoonattomassa käytössä. Erillinen agentti on kuitenkin mahdollista ilmaista datiivilla. Esimerkkejä: I *A mom kuyun šonaš âž e?* 'Mutta miksi miettiä niin pitkään?' / I *Čânâm o jlaš γân, tendan Berč sârenna*. 'Jos (on tarpeen) sanoa totuus, suutuimme teidän tähtenne.' / I *Molan moktanaš o γ âl mälanna!* 'Miksipä emme voisi kehua!' // L *Sook anzâkâla ke äš!* 'On mentävä aina eteenpäin!' / L *Stöl BəlBəl cic, kñiyâm niyâš pišt äš*. 'Pöydän päällys on täynnä, ei ole mihin panna kirja.'

Predikaattina olevaan infinitiiviin voi liittyä myös apuverbi I *âl'e*, L *âlnežâ*. Se antaa konditionaalisen merkityksen, esim. I *Eχ, kâžât kol kučaš ka jaš âl'e*. 'Voi, nyt pitäisi mennä kalaan.' / I *Li jaš âl'e mälanem iziš rBezârak*. 'Olisinpa (tai minun pitäisi olla) vähän nuorempi.' // L *Eχ, tosâm B o jašet âlnež e*. 'Voi, pitäisi hankkia ystäväitä.'

115. Nesessiivisenä infinitiivinä eri kirjakielet käyttävät eri muotoja; I:n muodon tunnus on *-man*, L:n *-mâla*, *-mälä*:

I	<i>tolman</i>	'on tultava'	<i>kolâman</i>	'on kuoltava'
L	<i>tolmâla</i>	'on tultava'	<i>kolâmâla</i>	'on kuoltava'

man-infinitiivi esiintyy nesessiivisenä predikaattina; sen agentti ilmaistaan yleensä datiivilla, esim. I *Ramanlan ere kontorâsto šîr-čêltman*. 'Ramanin on istuttava aina konttorissa.' / I *Ilâš deč po-čêš kotman oγâl*. 'Elämästä ei pidä jäädä jälkeen.' Kuitenkin esim. *lijaš* 'olla, tulla' -verbiin voi liittyä myös nominatiivmuotoinen agentti, esim. I *Üôâr~Üôârlan motor lijm an*. 'Tytön tulee olla kauris.' / I *Imrê~imrêlan Bijan lijm an tiê Bozâm kurâk ümbak šup-šan küzêktaš*. 'Hevosien on oltava voimakas, jotta se vetäisi tämän kuorman mäen päälle.'

Infinitiiviin voivat liittyä apuverbinä *liješ* 'tulee' taikka preteritimuodot *âl'e* tai *ulmaš*. *Liješ* vahvistaa ilmauksen futuurista luonnetta. Infinitiivi + apuverbin preteriti -rakenteella taas ilmaistaan tekeminen, jonka piti menneisyydessä tapahtua, mutta joka jäi tapahtumatta, toisaalta myös tulevaisuuden tekeminen, jonka toteutuminen on välttämättömyydestä huolimatta epävarmaa. Esimerkkejä: I *Tiê pûja kaja, ueš pûja lâman liješ*. 'Tämä pato sortuu, tulee olemaan pakko padota uudelleen.' / I *Bosstarlijâm iziš Bararak âštâm an âl'e, Seryej ôkâna*. 'Kapina piti (tai: olisi pitänyt) tehdä vähän myöhemmin, Seryei katuu.' / I *Araka čarkam en ončêlnâso jerlan pu(â)man ulmaš*. 'Näköjään viinipikari oli annettava kaikkein etummaiselle ihmiselle.' / I *Tače tiê pašam pâtaram an âl'e*. 'Tämä työ olisi saatettava valmiiksi tänään.'

mêla, mälä -infinitiivi tunnetaan kyllä eräissä muissakin kuin varsinaisissa länsimurteissa, mutta kirjakielisenä se kuuluu lähinnä L:ään. Myös tämä nesessiivis-futuurinen infinitiivi esiintyy yksinomaan predikaattina; infinitiivin mahdollinen agentti ilmaistaan datiivilla. Esimerkkejä: L *Mêlâm kängəžəm tištə limälä*. 'Minun on oltava kesällä täällä.' / L *Kindəm Beremâštə poyen näl mälä*. 'Vilja on korjattava ajoissa.' / L *Aχ, kacelä ninə γəc šal mälä?* 'Voi, miten piiloutua heiltä?'

Tähänkin infinitiiviin voi liittyä apuverbejä kuten *man*-infinitiiviin, esim. L *Minän nârβlâm əštə mälä lieš*. 'On tehtävä miinakenttiä.'

Seuraava esimerkki on itäkirjakielestä; sen kirjoittaja käyttää nähtävästi murteensa mukaista, tässä kirjakielessä harvinaista *mâla*-infinitiiviä: I *ânde kumâšto častâš loγalmâla âl'e, no očâni, tače loγalaš perna*. 'Ylihuomenna olisi vasta pitänyt joutua joukko-osastoon, mutta näköjään joutuukin (jo) tänään.'

Partisiipit

116. Aktiivisen partisiipin tunnus on I *-še, -šo, -šö, L -šâ, -šə*:

I *tolšo* 'tuleva, tullut' *kolâšo* 'kuoleva, kuollut'

L *tolšâ* 'tuleva, tulut' *kolâšâ* 'kuoleva, kuollut'

Partisiippiä käytetään seuraavasti:

a) Se esiintyy attribuuttina, esim. I *Omsa peraltâše jeŋže* 'Ovea hakkaava mies' // L *Jäŋgəm jêlatarâšâ jažo šamakβlä mæŋəm susuemôeβə*. 'Sydäntä lämmittävät (tai: lämmittäneet) kauniit sanat ilahduttivat minua.'

b) Se esiintyy predikaatiivina, esim. I *čëmodanâm mušâžo mâj lijânam*. 'Minusta tuli kadonneen matkalaukun löytänyt.' / I *Jeŋ čam anâše ulâda ulmaš*. 'Te olitte vierasta säälivä.'

c) Osittain substantiivistuneena partisiippi voi esiintyä kaikissa substantiiville ominaisissa lauseasemissa, esim. I *Tâyaj mut ojlâšâ m kolânda*. 'Te olette kuulleet tällaista (puhetta) puhuvia.' // L *Imri anžâšâβlä imrim kackät*. 'Hevosten hoitajat valjastavat hevosen.'

d) *Lijaš* 'olla, tulla' -verbin + partisiipin yhtymällä ilmaistaan myös 'olla tekevinään' -tyyppinen rakenne, esim. I *Olâna škalanže ške kalsâše liješ*. 'Oljana puhuu kuin itseksen.'

117. Passiivisen partisiipin tunnus on I *-me, -mo, -mö, L -mâ, -mə*:

I *tolmo* 'tultu, tulema' *kolâmo* 'kuoltu, kuolema'

L *tolmâ* 'tultu, tulema' *kolâmâ* 'kuoltu, kuolema'

me-suffiksisilla muodoilla on sekä partisiippista että infinitiivistä käyttöä. Partisiipin agentti ilmaistaan yleensä nominatiivilla tai genetiivillä. Passiivista partisiippia käytetään seuraavasti:

a) Se esiintyy attribuuttina. Esim. I *Šopkešte šistân čüŋgâ m ö rožo ulo*. 'Haavassa on tikan hakkaama kolo.' // L *Bara ätäže anža koyo eryažan kândâ m â tâyarâm*. 'Sitten isä katsoo vanhimman poikansa tuomaa paitaa.' Varsin usein attribuutin pääsana on partisiippiin muunlaisessa kuin loogisessa patiensusuhteessa. Niinpä attribuuttina voi esiintyä myös intransitiiviverbi, ja transitiivinen partisiippi voi puolestaan saada erillisen objektin; lisäksi partisiippi voi ilmaista paitsi päättynyttä myös päättymätöntä tekemistä. Esimerkkejä: I *memnan to l m o korno* 'tie, jota pitkin tulimme' / I *Marij šoŋâm o pušengâlan tura mlände ülâk Bolen oyâl*. 'Sen puun kohdalta, missä mies seisoi, maa ei vajonnut.' / I *Jâlandan Buŋ ru a l m e Berže*. 'Jolandan pään hakkaamispaikka.' // L *Ti kornâ keä kuyižä ə l ə m ə alaškâ*. 'Tämä tie johtaa kaupunkiin, jossa kuningas elää.' / L *Tədəže seŋək amasa pa č m â jukâm koleš*. 'Hän kuulee eteisen oven avaamisen äänen.'

b) Se esiintyy passiivisena predikatiivina. Predikatiivirakenteeseen kuuluu - myönteistä preesensin y. 3. p:aa lukuun ottamatta - normaaliin tapaan persoonissa taipuva apuverbi. Esimerkkejä: I *Čerlâm emlaš šoŋaltâ m e ula t*. 'Sinut on pantu sairautta parantamaan.' / I *Təj kalâkân mon d â m o ula t*. 'Olet kansan unohtama.' / I *Təj mon d â m o ot â l*. 'Et ole unohdettu.' // L *Kamaka šun ŋəc ə š t ə m ə*. 'Uuni on tehty savesta.' / L *Bəčərəška Saxoβān lišəl tən-βläže šü ó ə m ə ə l ə n â t*. 'Illanviettoon oli kutsuttu Saxoβin läheiset ystävät.'

c) Se esiintyy joskus predikatiivisena appositiona, esim. I *Pušenge ru(â) m o tušto kija*. 'Puu makaa tuolla kaadettuna.' // L *Tədəm tireš pit m ə m kândâš*. 'Hän toi sen rekeen sidottuna.'

d) Se esiintyy passiivisena predikaattina. Kun b-kohdan rakenteissa partisiipin patiens on lauseen subjektina, se tässä rakenteessa on partisiipin objektina, esim. I *Omsam po č m o*. 'Ovi on avattu.' / I *Oknaške oš šoβāčâm sak â m e*. 'Ikkunaan on ripustettu valkea verho.' // L *Müländəm k â r a l m â*. 'Maa on kynnetty.'

e) Se esiintyy - yleensä koko lailla substantiivistuneena - subjektina sekä objektina, esim. I *Kuḅaḅān šāmakš kuḅaltām ā-žām uḅo*. 'Hän näki eukon riisuvan šāmakš-päähineen.' // L *Roḅot-nāḱām kandām em ḅat pureš aḃel*. 'Sekään, että olen tuonut rengin, ei ole hyväksi.' Etenkin puhekielessä saattaa objektina olevan muodon agenttikin olla akkusatiivissa, esim. L *Tāḥam kemetām uḅām*. 'Näin sinun menevän.'

Ilmauksessa 'haluta tehdä jotakin' käytetään *me*-muotoa y. 3. p:ssa olevan *šuaš* 'saapua' -verbin subjektina; tässä konstruktiossa partisiippi ilmaisee aloittamatonta tekemistä, esim. I *Olaške māḃān ka ḃām em šueš*. // L *ḡalaškā kem em šoeš*. 'Minua haluttaa mennä kaupunkiin.'

f) Se esiintyy myös - niin ikään substantiivistuneena - eräinä komplementaarisina ja irrallisina adverbiaaleina sekä useiden postpositiorakenteiden pääsanana, esim. I *Čeḅer šošo tolmālan pūtān tūna kuana*. 'Koko maailma iloitsee kauniin kevään tulosta.' // L *Kriḃām lāt mālaka ješ*. 'Näyttää siltä, että kirjoja luetaan.' / L *Ti šajaḃlām kolāšt māt pašteḱ tādā ceḅeryn keā*. 'Kuunneltuaan näitä typeryyksiä hän punastuu.'

118. Futuurisen partisiipin tunnus on I -šaš, L -šašlāḱ, -šāšlāḱ:
 I *tolšaš* 'on tuleva, on tultava' *kolāšaš* 'on kuoleva, on kuoltava'
 L *tolšašlāḱ* 'on tuleva, on tultava' *kolāšašlāḱ* 'on kuoleva, on kuoltava'

Pitempi suffiksi tunnetaan myös eräissä muissa kuin varsinaisissa länsimurteissa; toisaalta lyhyempikään variantti ei ole tuntematon lännessäkään.

Partisiipin merkitys on futuuris-nesessiivinen, ja sillä on sekä partisiippista että infinitiivistä käyttöä. Partisiippia käytetään seuraavasti:

a) Se esiintyy attribuuttina. Se voi olla joko aktiivinen tai passiivinen: I *tolšaš una* 'vieras, joka on tuleva, jonka on tultava', I *āštāšaš paša* 'työ, joka on tehtävä'. Muodolla voi olla genetiivi-

tai nominatiivimuotoinen agentti. Esim. I *Tuóo mājān nālšāš ūóâr*. // L *Təðə mənən nālšāšlâk əðərem*. 'Hän on minun naitava tyttö.' / L *Perði kəčälənnə kəšāšlâk kornənam*. 'Aluksi etsimme tietämme, jota meidän oli kuljettava.'

b) Se esiintyy lauseen predikaattina. Tällöin sen käyttö on kah-
talaista. Se muodostaa ensinnäkin persoonissa taipuvan *ulaš* 'olla'
-verbin kanssa eräänlaisen liittopredikaatin. Esim. I *Me tutlan čəla
semənat polšəšaš uləna*. 'Meidän on autettava häntä kaikin
keinoin.' / I *Məj oləške kajəšaš oməl, Boris təške tolšaš*.
'Ei minun pidä mennä kaupunkiin, vaan Boriksen on tultava tänne.' //
L *βədəš mə šərtəm pətə rəšəšlâk ələnə*. 'Illalla meidän on
saatava langat valmiiksi.' Seuraavanlainen esimerkki, missä partisiip-
piin liittyy predikatiivi, osoittaa, että partisiippia ei tässä raken-
teessa voi tulkita predikatiiviksi: I *Tenijse šəšo mājān iləšəstem en
pijalan lijəšaš*. 'Tämänvuotinen kevät on (pakostakin) oleva onnelli-
sin minun elämässäni.'

Toisaalta kuitenkin futuurista partisiippia voidaan predikaattina
käyttää myös yksipersonaisesti. Tällöin sen mahdollisesti saama
agentti on datiivissa; predikaattiin voi liittyä myös persoonissa tai-
pumaton temporaalis- tai konditionaalimerkityksinen apuverbi I *ə'le*,
ulmaš, L *ə'lə*, *ələn*. Esimerkkejä: I *Təyajsaj šənəš dəne šəŋəlan las-
kan malen koltəšaš Bele, šüməštəžə ala-mo tuyaj lüŋəmə yaj
jəšan čučəš tūŋəlməm šižəš*. 'Sellaiseen hyvään ajatukseen vanhus
voisi vain rauhallisesti nukahtaa; hänen sydämessään alkaa (kui-
tenkin) tuntua jollakin tavoin raskaalta.' / I *Erləšəm erənak mə-
lanna Jul βekəla lektən kajəšaš ə'le*. 'Huomisaamuna meidän
piti lähteä Volgan suuntaan.' // L *Atən əβən erylə lišəš aγəl,
kuku iγə lišəš ə'lə*. 'Ei olisi pitänyt syntyä isän, äidin pojaksi, oli-
si pitänyt syntyä käenpojaksi.'

c) Se esiintyy subjektina. Yleisempi on infinitiivinen käyttö. Täl-
löin predikaattina on useimmiten eksistentiaalinen *ulo* 'on olemassa'
tai *uke* 'ei ole olemassa', harvemmin muu verbi. Mahdollinen agentti
voidaan ilmaista periaatteessa kahdella tavalla: joko (genetiivillä +)
possessiivisuffiksilla - etenkin murteissa myös nominatiivilla - tai

datiivilla. Esimerkkejä: I *Tuóân óeč mājân o jâ r l â š a š e m uke*. 'Hänestä en tule eroamaan.' / I *Uóâramašlan kečâbal kočkâšâm šoltaš k a j â š a š uke: tušto kočmo Ber ulo*. 'Naisten ei ole mentävä keittämään päivällistä: siellä on ruokapaikka.' // L *χalaš k e š ä š l â k e m ulâ*. 'Minun on mentävä kaupunkiin.'

Partisiippi voi esiintyä kuitenkin myös partisiippisena subjektina, esim. I *K a j â š a š â ž e kajže!* // L *K e š ä š l â k š â keža!* 'Menköön se, jonka on mentävä!'

d) Se esiintyy objektina. Agentti ilmaistaan (genetiivillä +) poss.-suffiksilla, etenkin murteissa myös nominatiivilla. Esimerkkejä: I *Mam šonet, keremet? Marijâm s e ŋ â š a š â m mo?* 'Mitä mietit, keremet? Sitäkö, että mies on voitettava?' // L *Mam ašt a š â š l â k n a m škeok pälenâ*. 'Tiedämme itsekkin, mitä meidän on tehtävä.' / L *Mari taóân k e š ä š a ž a m ko'âm*. 'Kuulin, että hän tulee lähtemään.'

e) Se esiintyy yleisesti postpositiorakenteiden pääsanana; samoin se voi joskus esiintyä sinänsä adverbiaalina. Finaalinen adverbiaali voi saada datiivin päätte. Mahdollisesti esiintyvä agentti ilmaistaan (genetiivillä +) poss.suffiksilla, joskus myös nominatiivilla. Esimerkkejä: I *Memnan ~ me paša â š t â š a š yodâm tünö modân košt-šaš ona ul*. 'Silloin kun meidän on tehtävä työtä, meidän ei tule kulkea ulkona leikkimässä.' / I *Taza li j š a š l a n jüstâlâna*. 'Uimme, jotta tulisimme terveiksi.'

119. Kielteisen partisiipin tunnus on I *-ôâme, -ôâmo, -ôâmö, -tâme, -tâmo, -tâmö*, L *-ôâmâ, -ôama, -tâmâ, -tama*:

I *tolôâmo* 'tulematon' *kolôôâmo* 'kuulematon'

L *toltâmâ* 'tulematon' *kolôôâmâ* 'kuulematon'

Tätä partisiippiä käytetään ilmeisesti kaikkien myönteisten partisiippien kielteisenä vastineena. Se voi olla merkitykseltään sekä aktiivinen että passiivinen ja osoittaa niin päättynyttä kuin päättymätöntä tekemistä, esim. I *luttâmo křiya* voi merkitä 'kirja, jota ei lueta' tai 'kirja, jota ei ole luettu' ja I *luttâmo jerj* 'ihminen, joka ei

lue' tai 'ihminen, joka ei ole lukenut'. Partisiippia käytetään seuraavasti:

a) Se esiintyy attribuuttina. Edellä esitettyjen ilmausten lisäksi seuraava esimerkkipari: I *Tuóo keče Boljêdâm u ž ô â m o jeŋ*. 'Hän on ihminen, joka ei näe (tai: ei ole nähnyt) auringon valoa.' // L *K a r š t â ô â m â Buješ načkê saβâcâm ak kêčep*. 'Kivistämättömään päähän eivät sido märkää liinaa.'

b) Se esiintyy predikaatiivina; predikaatiivirakenteeseen kuuluu -preesensin y. 3. p:aa lukuun ottamatta - persoonissa taipuva apuverbi. Esim. I *Mo tâj oksa u ž ô â m o ulat mo?* 'Oletko rahaa näkemätön?' / I *Tuóo ške knayam š i ŋ ċ â ô â m e âl'e*. 'Hän itse oli lukutaidoton.' // L *Məŋ pāšām ĵaratem, pāšām əštəôəmə âlam, kêce?* 'Minä pidän työstä, tokkopa olen työtä tekemätön?' / L *Ti pāšâ ečeät əštəôəmə koôâ*. 'Tämä työ jäi vieläkin tekemättä.'

c) Se esiintyy infinitiivistyneenä lauseen subjektina tai objektina. Näissä tapauksissa sillä voi olla myös genetiivillä tai poss.suffiksilla ilmaistu agentti. Esimerkkejä: I *Očij ôene ik yanat mutlanan kerttâm âžâm tuóo peš kuyu pialôâmâlan šotlen*. 'Sitä, ettei ollut kertaakaan voinut puhua Očin kanssa, hän piti pahana epäonnena.' / I *Mom erla memnan âštâôâmmâm ške palena*. 'Itse tiedämme, mitä emme huomenna tee.' / I *A tače kuralôâmâžekuze?* 'Mutta miksi tänään ei ole kynnetty?' // L *A tayačê kêraltâm ôažê kêce?* 'Mutta miksi ette ole tänään kyntäneet?'

d) Se esiintyy partisiippisena subjektina, objektina tai adverbiaalina, esim. I *Šâlâm u ž ô â m â l a n šoóat šâl*. 'Lihaa näkemättömälle ovat keuhkotkin lihaa.' // L *Ārākâ ĵûtəməžə kəŋəl čongešten keät*. 'Viinaa juomattomat (kurkien joukosta) lähtevät lentoon.'

Gerundit

120. Myönteisen instruktiivisen gerundin suffiksi on I L -en, -n. Eräistä I konjugaation verbeistä, joiden konsonanttivartalo on vähin-

tään kaksitavuinen, voidaan joskus käyttää tänä gerundimuotona pelkkää vartaloa, ts. samaa muotoa, joka esiintyy näiden verbien kieltotaivutuksessa ja toimii y. 2. p:n imperatiivimuotona. Taivutus-esimerkkejä:

I L *tolân* 'tullen, tultuaan' *kolen* 'kuollen, kuoltuaan'

I *ošem ~ ošemân* 'vaaleten, vaalettuaan', verbistä *ošemaš*

L *ošem ~ ošemân* 'vaaleten, vaalettuaan', verbistä *ošemäš*

Gerundia käytetään seuraavasti:

a) Se esiintyy eräiden verbien komplementtimäärkkeinä: I *Tuđo muren mošta*. 'Hän osaa laulaa.' // L *Təđə in ak mâtšə ôl'ô*. 'Hän ei osannut uida.' / L *Təđə plš m âren kerdəš*. 'Hän voi laulaa kovasti.'

b) Tavallisimmin se esiintyy kuitenkin irrallisena adverbiaalina; sen kiinteys pääverbiin voi vaihdella suuresti. Sillä ilmaistaan hyvin monenlaisia semanttisia suhteita. Se voi ilmaista tapaa, keinoa, syytä tai ehtoa; kaikissa tapauksissa ei semanttisesti näytä olevan selvää määritesuhdetta lainkaan.

Gerundilla ilmaistu tekeminen voi ensinnäkin olla samanaikaista pääverbillä ilmaistun tekemisen kanssa. Gerundilla ja pääverbillä on useimmiten sama, subjektin osoittama tekijä; esimerkkejä tällaisista tapauksista: I *Tuđo kuržân toleš*. 'Hän tulee juosten.' / I *Seryej k âlmen pomâžalteš*. 'Sergei herää viluun (oik. palellen).' / I *Jer serâšte, Büt ümbakâla Bažak ta jnen, kuyô nolyo-blak šoyat*. 'Järven rannalla, vettä kohti vinosti taipuneina (oik. taipuen), seisoo suuria vuorijalavia.' // L *Âkâm tâyârâm âryen šanzâ*. 'Sisareni istuu paitaa ommellen.' / L *əlen-əlen šongemät*. 'Hiljalleen' elellen (=eläen eläen) vanhenet.'

Mutta yleisiä ovat myös ne rakenteet, joissa gerundin tekijää ei subjekti ilmaise. Gerundin tekijä voi jäädä erikseen ilmaisematta, mutta on myös konteksteja, joissa gerundilla on erillinen, ilmi pantu agentti. Se on aina nominatiivimuotoinen. Gerundiin voi eri funktioissa liittyä poss.suffiksikin, mutta se on luonteeltaan determinatiivinen eikä ilmaise agenttia. Esimerkkejä: I *Tuđân oraltâžâm oň-č'en, šüm koršta ôl'e*. 'Hänen rakennustaan katsellessa sydäntä sär-

ki.' / I *Ik üdâržö loyar p u a l kolen*. 'Muuan tyttö kuoli kurkkupöhöön (oik. kurkku ajettuen).' / I *Tače tuško šongâžo, iziže olâmbal t e m â n poyânenât*. 'Tänään sinne kerääntyi vanhoja ja nuoria penkki täyteen (= penkki täyttyen).' // L *Ĭădâm š a š k e n, ü a k Ĭac*. 'Vettä kirnuamalla ei tule voita.' / L *Tidâm š a n z e n ž a, tiš tolašat a k k e l â l â n*. 'Tämän tietäen ei olisi pitänyt tänne tullakaan.'

Mutta instruktiivinen gerundi esiintyy monesti myös pääverbiin nähden aikaisempaa tekemistä ilmaisevana adverbiaalina, esim. I *Ti-ôâm p a l e n n a l â n, Maksi möngö toleš*. 'Saatuahan kuulla tästä Maksi tulee kotiin.' / I *Möngö t o l â n ž o m o m â š t e m â l e ?* 'Mitäpä tekisin kotiin palattuani?' // L *Tădă păšăm a š t e n t o l e š*. 'Hän tulee tehtyään työn.' Toistaan seuraavia tekemisiä ilmoittavia verbejä voi olla peräkkäin useita: I *Tudô kuržân t o l â n p u r e n l e k t â n k a j â š*. 'Hän tuli juosten, pistäytyi sisällä ja meni (= juosten tullen - sisään menen - ulos tullen - poistui).' Monesti on vasta kontekstista mahdollista päätellä, onko kyse aikaisemmasta vai samanaikaisesta tekemisestä.

c) Joissakin tapauksissa, ilmaistessaan pikemmin tekemisestä aiheutunutta tilaa kuin itse tekemistä, se on apposition luonteinen, esim. I *Ala-moyaj aždeme, kužu šinel'am ċ i j e n, kartuzâm komôâk u p š a l â n, jalâš purâš*. 'Jokin ihminen, pukeutuneena pitkään päällystakkiin, lippalakki takaraivolla (lakin takaraivolle pannen), tuli kylään.' / I *Jorlo pašaze armiĵâš ċumâryâšt. Šūkšân ċ i j e n, p e l e š u ž e n, sajân ċ i j â š e, ċ o t k o ċ š o o š o - Ĭ l a k Ĭ a š t a r e š š o y a l ' â ċ*. 'Köyhiä työläisiä kokooontui armeijaan. Kurjasti puettuina, puolinälkiintyneinä (he) asettuivat hyvin puettuja, hyvin syöneitä valkoisia vastaan.'

d) Niissä tapauksissa, joissa *n*-gerundi esiintyy pääsanansa edellä käyvänä adjektiiviattribuuttina, on kyse leksikaalistumista, esim. I: *p ô r ô â n m a r d e ž* 'pyörretuuli', *p i ô â n j o l â n* 'jalkineet jalassa', *š u ž e n i j* 'nälkävuosi'.

e) Se esiintyy muodostamassa ns. aspektuaalista konverbirakenetta¹. Siinä syntaktisena pääverbinä on tekemiselle aspektuaalisen

¹ Nimitys peräisin Bartensilta, ks. Bartens, 147.

sävyntä antava verbi; gerundimuoto ilmoittaa rakenteen semanttisen merkityksen. Aspektuaalisesti käytetään varsin useita verbejä. Aspektuaalisessa konverbirakenteessa ne menettävät joko kokonaan tai ainakin osaksi leksikaalisen merkityksensä. Eräissä tutkimuksissa on mainittu jopa n. 40 tällaista verbiä; lueteltakoon verbit I:n asussa leksikaalisine merkityksineen, vaikka luettelo ei varmaankaan ole tyhjentävä: *Bolaš* 'pudota', *Boltaš* 'pudottaa', *Bozaš* 'laskeutua', *ertaraš* 'kuluttaa aikaa', *ertaš* 'kulua, mennä ohi', *ilaš* 'elää', *kajaš* 'mennä', *kijaš* 'maata', *kođaš* (I konj.) 'jäädä', *kođaš* (II konj.) 'jättää', *koltaš* 'lähettää', *koštaš* 'kulkea', *kuóaltaš* 'heittää', *kâškaš* 'heittää', *lektaš* 'tulla esiin', *luktaš* 'tuoda esiin', *mijaš* 'mennä, tulla', *nalaš* 'ottaa', *orčaš* 'katsoa', *optaš* 'latoa', *puaš* 'antaa', *pâštaš* 'panna', *pâtaraš* 'lopettaa', *pâtaš* 'loppua', *puraš* 'mennä sisään', *purtaš* 'viedä sisään', *sitaraš* 'tyyydyttää', *šinčaš* (I konj.) 'istuutua', *šinčaš* (II konj.) 'istua', *šoyalaš* 'nousta seisomaan', *šoyaltaš* 'asettaa seisomaan', *šoyaš* 'seistä', *šuaš* (I konj.) 'saapua', *šuaš* (II konj.) 'heittää', *šuktaš* 'saattaa perille', *šândaš* 'asettaa', *temaš* (I konj.) 'täytyä', *temaš* (II konj.) 'täyttää', *tolaš* 'tulla'. - Muutama esimerkki:

Kajaš-verbillä ilmaistaan momentaanista, tuloksellista tekemistä, esim. I *L ü ó â n k a j â š â m*. 'Pelästyin.' // L *CeBer saóâm täyâ užân, täyân sənzâ jâ m e n k e n, jâ m e n k e n*. 'Kauniin puutarhan pässi näki, pässin silmät sokenivat, sokenivat.'

Šoyaš-verbillä ilmaistaan tekemisen jatkuvuutta, staattisuutta, esim. I *Ilâš ere tâyak iktör tânâs enjer ya j o y e n š o y e n o y â l*. // L *âlâmâš sook tenge iktör târ Bâtlâ j o y e n š a l y â ô e*. 'Elämä ei aina virrannut niin tasaisesti kuin tyyni joki.'

Sekä *lektaš*- että *puaš*-verbillä ilmaistaan tekemisen loppuun saattamista; ne esiintyvät molemmat seuraavassa: I *Ške šonâmaše-tâm čâla Bozen pu, me šâmlen lektâna*. 'Kirjoita kaikki ajatuksesi, me tutkimme ne.'

121. Kielteisen instruktiivisen gerundin suffiksi on I L -ôe, -te:

I	<i>tolôe</i>	'tulematta'	<i>kolâôe</i>	'kuolematta'
L	<i>tolte</i>	'tulematta'	<i>kolâôe</i>	'kuolematta'

Gerundia käytetään seuraavasti:

a) Se esiintyy samojen verbaalista komplementtia vaativien verbien komplementtimääritteenä kuin *n*-gerundikin, esim. I *Tâške tol-ôe ot kert.* // L *Tiškə tol te at kert.* 'Et voi olla tulematta tänne.' / L *Tiškə tol te ak li.* 'Tänne tulematta ei voi olla.'

b) Se esiintyy tapahtumatta jäävää tekemistä ilmaisevana adverbiaalina. Tällaisen gerundin tekijän ilmaisee usein subjekti; geneerisenä gerundin tekijä voi jäädä ilmaisematta. Tämäkin gerundi voi saada myös erillisen agentin kuten *n*-gerundikin. Erona *n*-gerundiin on kuitenkin se, että erillinen agentti voi olla paitsi nominatiivimyös genetiivimuotoinen. Gerundiin joskus liittyvä y. 3. p:n poss.-suffiksi on determinatiivisessa käytössä.

Gerundi voi ilmaista tapaa, keinoa, tilaa ym. Varsin usein etenkin kielteiseen - toisinaan myönteiseenkin - pääverbiin liittyvä gerundi ilmaisee ehtoa; usein on monenlainen semanttinen tulkinta mahdollinen.

Gerundi ja sen pääverbi voivat olla samanaikaissuhteessa, esim. I *Tâjân mutetâm no jâ ôe kolâštaš liješ.* 'Sinun puhettasi voi kuunnella väsymättä.' / I *Jût-keče malâ ôe, škemâm čamanâ ôe poğâmo oksa.* 'Raha, joka on kerätty öin ja päivin nukkumatta, itseä säästämättä.' // L *Pušângəβlä tärβănə ôe šalyat.* 'Puut seisovat liikahtamatta.' / L *Mämnäm altalâ ôe žə, popβlän məškərəštə βet ak tem.* 'Pappien mahathan eivät täyty, ilman että he pettävät (tai: jos he eivät petä) meitä (oik. meitä pettämättä).'

Toisinaan gerundin tapahtumattomaksi ilmaiseva tekeminen on ajateltava pääverbin tekemistä edeltävään aikaan kuuluvaksi. Esim. I *Sonarze-βlak kočte-jü ôe βiyak čodôraške kajăšt.* 'Metsästäjät menivät metsään suoraan syömättä ja juomatta.' / I *Surt oza küštâ ôe, murăštămat oyât muralte.* 'Talon isännän käskemättä (= ennen kuin isäntä on käskenyt tai ellei isäntä ole käskenyt) eivät laula laulujaankaan.' / I *Memnan tolôe, te pašam iôa tûŋal.* // L *Mămăn tol te, tă păšăm iôă tângăl.* 'Älkää aloittako työtä meidän tulematta (= ennen kuin tulemme tai ellemme tule).'

Monissa tapauksissa gerundin tulkinta ehtoa ilmaisevaksi on ainoastaan mahdollisuus, esim. I *Tuđo ulóe mo, molo kö?* 'Ellei hän ole (asian ratkaisijana), kuka muu?' / I *Tune móe že, Klaβijān kojāšā-žām umālen nalaš ūnar ok site.* 'Oppimatta (= ellei ole oppinut) järki ei riitä ymmärtämään Klaβin käyttäytymistä.' // L *Ške aštəðe, nima pāšāāt ak liält.* 'Mikään työ ei valmistu, ellei itse sitä tee.'

c) Seuraavanlaisissa kontekstissa gerundi on ilmeisesti katsottava predikatiiviseksi adverbiaaliksi: I *Nur kuralóe kódeš.* // L *Nār kāraltə kódeš.* 'Niitty jää kyntämättä.'

122. Aikaisemman tekemisen gerundin suffiksi on I *-meke*, L *-mākā, -makə*:

I	<i>tolmeke</i>	'tultua'	<i>kolāmeke</i>	'kuoltua'
L	<i>tolmākā</i>	'tultua'	<i>kolāmākā</i>	'kuoltua'

Gerundia käytetään adverbiaalina, joka ilmaisee, minkä jälkeen pääverbin tekeminen tapahtuu. Sen tekijän ilmaisee usein subjekti. Mutta sillä voi olla myös erillinen agentti, joka ilmaistaan joko nominatiivilla, genetiivillä tai gerundiin liittyvällä possessiivisuffiksilla; esimerkkejä: I *Pašažām pātārə meke, tuđo tāške tolšaš.* 'Lopettuaan työnsä hänen on tultava tänne.' / I *Tuđān ka jā mekše, me tul Bokten jatār kutārāšna.* 'Hänen mentyään me juttelimme hyvän aikaa tulen äärellä.' // L *Poran cārənə makə, təðə anzākā aške-đan.* 'Myrskyn tauottua hän asteli eteenpäin.'

123. Myöhemmän tekemisen gerundin suffiksi on I *-meš(ke)*, L *-meš(kə)*:

I	<i>tolmeš(ke)</i>	'tulemiseen mennessä, tu-	<i>kolāmeš(ke)</i>	'kuolemiseen mennessä, kuo-
L	<i>tolmeš(kə)</i>	'lemisen ase- mesta'	<i>kolāmeš(kə)</i>	'lemisen ase- mesta'

Suffiksin pitempää ja lyhyempää varianttia käytetään synonyymisesti. Lyhyempi variantti on täysin latiivimuodon kaltainen. Pitempi eroaa nominien latiivimuodosta sikäli, että siinä on alkuperäi-

sen sijasuffiksin edellä aina täysvokaali *e*; se määrää muodon loppuvokaaliksi I:ssä aina *-e:n*, L:ssä *-ə:n*.

Gerundin tekijän ilmaisee usein subjekti. Gerundilla voi kuitenkin olla myös erillinen agentti, joka ilmaistaan nominatiivilla, genetiivillä tai gerundiin liittyvällä poss.suffiksilla. Gerundi esiintyy adverbialina seuraavilla tavoin käytettynä:

a) Se ilmaisee ajallisen rajan, mitä ennen pääverbin tekeminen tapahtuu, esim. I *Noʔak m i j â m e š k â n a kolen oγâl*. 'Noʔak ei ollut kuollut ennen meidän saapumistamme.' // L *ʔaðeš, rəmälŷen k e m e š k ə, təðə pazər ɣəc sārnen toleš*. 'Illalla, ennen hämärän tuloa, hän tulee takaisin torilta.'

b) Se ilmaisee rajan, mihin asti pääverbin toiminta tai tila kestää, esim. I *Kolχoz p o č â l t m e š k a k, imŕe ðeč posna ilaš loγal'e*. 'Hän joutui elämään ilman hevosta kolhoosin perustamiseen (oik. avautumiseen) saakka.' // I *Tuðən imŕâže, lumâš lo γ a l m e š, ʔuɣâm saka*. 'Hänen hevosensa kurottaa päättään niin kauan, kunnes se ulottuu lumeen.' // L *Školâm tâmeŕ p ə t ä r ə m e š k e m ə l ə n e m*. 'Tahdon elää, kunnes olen päättänyt koulun.'

Seuraavassa lauseessa on kaksi *meške*-gerundia. Niistä edellinen lienee käsitettävä a-kohdan mukaisesti, jälkimmäinen on selvästi tähän kohtaan kuuluva: L *Šol'aemʔlâ ʔaðâ l i m e š k ə ʔüt ðono maðeʔə n ö r ə m e š k ə*. 'Veljeni olivat iltaan mennessä leikkineet vedellä, kunnes olivat (aivan) kastuneet.'

c) Sen avulla muodostetaan 'sen sijaan että' -rakenne, esim. I *Tâɣe tulâk ikšâʔe l i j â n l l â m e š k e, mükšiye lijšaš âl'e*. '(Minun) olisi pitänyt syntyä mehiläispojaksi, sen sijaan että näin elän orpona.' // L *Təðən laštəkšâm k a č m e š k ə, luči šužen šənzem*. 'Istun mieluummin nälkäisenä kuin syön hänen kannikkaansa.'

124. Samanaikaisen tekemisen gerundin suffiksi on I *-šâla*, L *-šâla*, *-šələ*:

I L *tolšâla* 'tullessa' *kolššâla* 'kuollessa'

Gerundia käytetään pääverbin kanssa samanaikaista tekemistä ilmaisevana temporaalisena adverbialina. Se on usein samatekijäinen

subjektin kanssa. Tällöin siihen voi liittyä subjektin mukainen possessiivisuffiksi, mutta se voi olla myös suffiksiton. Sillä voi olla kuitenkin myös erillinen agentti. Kielioppien mukaan agenttia edustaa tällöinkin aina gerundiin liittyvä possessiivisuffiksi. Ainakin murteissa agenttina voi olla myös genetiivimuoto. L:ssä ja osassa itäisempiäkin murteita poss.suffiksi on odotuksenmukaisesti gerundin suffiksin jäljessä, mutta I:ssä, samoin kuin monissa murteissa, poss.suffiksi tunkeutuu oudosti suffiksin keskelle, *la*-aineksen eteen. Esimerkkejä: I *Južâšt, pasu ȳâč tolšâla, Bīkak purenât*. 'Muutamat menivät suoraan sisään pellolta tullessaan.' / I *Olaš kajšâžla, tuóo memnan óeke purâšaš*. 'Kaupunkiin mennessään hänen on käytävä meillä.' / I *Büóâštö jüštâlšâžla, kíóâse šeryašâže küēš tüknen*. 'Kädessä oleva sormus osui kiveen hänen uidessaan vedessä.' // L *Kaťam maň užâm. Tolšâlaem užâm*. 'Katjan näin. Näin hänet tullessani.' / L - - *pōkenāškā šacšālāžā tādā popalta*. '- - hän sanoo istuutuessaan tuolille.'

Kuten sanottu, ainakin murteissa agenttina voi olla myös genetiivi. Seuraavassa itämurteisessa esimerkissä on myös poss.suffiksi gerundin suffiksin jäljessä: *Ibanân Bolâšâlažâ šeryašâžâm jen luktân naleš*. 'Ivanin laskeutuessa vieras ottaa hänen sormuksensa.'

125. Muita gerundin kaltaisia muotoja.

Aivan samalla tavoin kuin *šâla*-gerundia käytetään myös verbi-muotoja, joiden suffiksi on I *-mâla*, L *-mâla*, *-mälä*. Tämä suffiksi on syntynyt *la*-päätteen yhtyessä passiivisen partisiipin tunnukseen. L:n *nesessiivisen* infinitiivin tunnus on täysin samanasuinen. Mikäli viimeksi mainittu on tšuvassilaista alkuperää, olisivat muodot kuitenkin geneettisesti erisyntyisiä.

Samoin kuin *šâla*-suffiksissa voi poss.suffiksi myös *mâla*-suffiksissa tunkeutua *la*-aineksen edelle; poss.suffiksi edustaa tämänkin muodon agenttia, kuten on näkyvissä toisesta siteeraamastani esimerkistä. Esimerkkejä muodon käytöstä: I *Pašam âštâma la, aždēmân uš-akâlžak, kumâlžak bestükemeš*. 'Työtä tehdessä ihmisen ymmärrys ja mieliala muuttuu.' / I *Er ȳotsek jol ūmbalne šoȳâlt-*

m e m l a, j o l e m š u m o. 'Jalkani ovat väsyneet seisoessani aamusta saakka jalkojeni päällä.' // *L J â m â ó â l m â l a k o l â š.* 'Hän kuoli rukoillessaan.'

mâla-suffiksiset gerundit puuttuvat kirjakielten kieliopista lähinnä siksi, että niitä ei käytetä kaikissa murteissa. Murteellisiksi on leimattu myös I *šân*-loppuiset muodot; tämä suffiksi on muodostunut partisiipin *še-* ja instruktiivin *n*-suffiksin sulautumasta. Tämäkin pääverbin kanssa samanaikaista tekemistä ilmaiseva muoto esiintyy myös joidenkin kaunokirjailijoiden kirjakielisissä teksteissä, esim. I *Izi (â)râze p u r â š â n a k k â č k â r â l e.* 'Pienokainen parkaisi tullessaan sisään.' / I *â t â ž e k a p k a m p o č š â n a k p e l e š t â š - -.* 'Vaimo virkkoi porttia avatessaan - -.'

JOHTAMINEN

126. Suurin osa marin sanoista on erilaisia johdoksia. Monet osoittaa kuitenkin johdoksiksi vain historiallinen tarkastelu; niille ei ole omasta kielestä osoitettavissa kantasanoja. Tällaisia ovat mm. I -l'e, -l'o, -l'ö, L -l'ê, -l'ê -loppuiset eläimennimet, esim. I *kupšül'ö*, L *kâpšêl'ê* 'närhi'.

Niissäkin tapauksissa, joissa johdoksen kantasana on yhä kielessä, saattaa johdos olla siinä määrin leksikaalistunut, ettei luontevaa yhteyttä kannan ja johdoksen välillä enää ole. Näin on etenkin monien harvinaisten johdosten laita. Esim. sana L *kukšândi* 'laiha' on ilmeisesti johdettu L *kukšê* 'kuiva' -sanasta. Johdos on kuitenkin suorastaan uniikki: johdinta -*ndi* ei esiintyne muissa sanoissa.¹

Seuraavassa johdinten tarkastelussa ei ole otettu huomioon tällaisia muotoja; luettelosta puuttuvat myös harvinaiset johtimet. Niin ikään siihen ei ole otettu eräitä epämääräisiä johtimia, joiden avulla tuotetuilla muodoilla ei yleisesti ole selkeää kieliopillista muuntajatai semanttista modifioijayhteyttä kantasanaansa. Esiteltävistä johtimista kuitenkin vain osa kuuluu produktiivisiin.

Monet johto-opin kuvausongelmat tulevat vastaan periaatteellisesti samanlaisina muissakin suomalais-ugrilaisissa kielissä. Marissa on kuitenkin myös joitakin erityisprobleemeja, joita aiheuttavat tämän kielen erittäin kiinteät kosketukset turkkilais-tataarilaisiin kieliin. Näistä kielistä on lainattu suuri määrä niin kantasanoja kuin niiden turkkilaisperäisiä johdoksia; toisaalta tšuvassiin ja tataariin on myös marista lainattu vastaavalla tavalla sanastoa.

¹ Галкин 1966, 60.

Marissa monia tšuvassilais- ja tataarilaisperäisiä johtimia on alettu liittää niin omaperäiseen sanastoon kuin lainasanoihin. Ja näin raja niiden muotojen välillä, jotka on lainattu suoraan johdoksina tai jotka on muodostettu omassa kielessä, on saattanut tyystin kadota. Tähän ensisijaisesti diakronisen tutkimuksen problematiikkaan ei tässä sanottavasti kajota. Joissakin tapauksissa, joissa vierasperäinen johdin näyttää olevan käytössä vain lainasanoissa, on tästä kuitenkin huomautus.

Eräissä tapauksissa mariin on saattanut myös lainautua johdin, jonka asuinen - vaikkakin ehkä merkitykseltään ja käytöltään erilainen - on jo ennestään kielessä olemassa. Eri alkuperää olevat johtimet voivat vaikuttaa toistensa käyttöön tai jopa sulautua osittain tai kokonaan yhteen. Näin esim. niissä verbin johdoksissa, jotka tässä esitetään yhtenä *l*-johdosryhmänä, voi olla niin omaperäisellä *l*-johtimella kuin turkkilais-tataarilaisella *l*-johtimella muodostettuja verbejä.

127. Johtimen ja kannan välinen morfeeminraja pyritään tässä hahmottamaan samoin kuin taivutusmuodoissakin. Toisin sanoen vartalon ja johtimen konsonanttiaineksen välinen vokaali luetaan kuuluvaksi johtimeen vain silloin, kun se on täysvokaali. Tässä asemassa esiintyvä redusoitunut vokaali voi siis edustaa joko vokaalivartalaisen sanan redusoitunutta loppuvokaalia, joka *l*:ssä esiintyy sanan loppuun jouduttuaan painottomana *-e:nä*, *-o:na* tai *-ö:nä* (ks. 6. §), tai sitten puhdasta sidevokaalia, esim. *I köryâsö* 'sisällä oleva' (: *köryö* 'sisus'), *I jalâse* 'kyläläinen' (: *jal* 'kylä').

Nomininjohtimet, jotka ovat tyyppiä *-K*, liittyvät säännöllisesti konsonanttiloppuiseen kantaan redusoituneen vokaalin välityksellä. Sitä vastoin konsonanttialkuinen johdin tyyppiä *-KV(K)* liittyy useimmissa tapauksissa suoraan vartalon konsonanttiin. Monesti kuitenkin tämän tyypin johdinten liittymisessä esiintyy vaihtelua, vrt. esim. *I jalâse* 'kyläläinen' (: *I jal* 'kylä') ja *I ülälsö* 'alhaalla oleva' (: *I üläl* 'alapuoli, ala-').

Verbinjohtimista taas konsonanttityhtymällä alkavat johtimet liittyvät useimmiten konsonanttikantaan vokaalin välityksellä, sitä vastoin yksinäiskonsonanttiset tai yhdellä konsonantilla alkavat johtimet suoraan konsonanttiin. Ehdoton ei tämäkään sääntö suinkaan ole.

Johtimen täysvokaalina, joka edeltää johtimen konsonanttiin, esiintyy I:ssä yleensä vain joko *e* tai *a*; L:ssä I:n *a*:ta vastaavat tietenkin vokaalisoinnun määrämällä tavalla *a* ja *ä*. Ne aniharvat muodot, joissa tällaisena vokaalina näyttäisi olevan *i*, vaikuttavat melko epämääräisiltä.

128. Johdinten kuvauksessa käytetään seuraavia sanaluokkiin viittaavia lyhenteitä: A = adjektiivi, Adv. = adverbi, Ger. = gerundi, N = nomini (tällä lyhenteellä viitataan suurempaan kuin pelkästään substantiivien ja adjektiivien muodostamaan luokkaan), Onom. = onomatopoeettinen sana, S = substantiivi, V = verbi, Vap. = johdin voi liittyä hyvin erilaisiin kantoihin.

Johdosten merkitysten selityksissä käytetään lisäksi lyhennettä K = kanta(sana), johon johdoksen merkitystä suhteutetaan; monessa tapauksessa yksittäisillä johdoksilla voi olla suurestikin annetusta yleismerkityksestä poikkeavia merkityksiä.

Verbinjohtimen perässä on lisäksi ilmoitettu konjugaatio, mihin johdokset joko yksinomaisesti tai - joskus - pääsääntöisesti kuuluvat. Siitä, minkä konjugaation verbi on kantana, mihin johdin liittyy, ei ole annettu tietoja.

Johdon kuvauksessa nuolen vasemmalla puolen annetaan kantaa koskevaa, oikealla puolen johdosta koskevaa informaatiota, esim. S A → V tarkoittaa: johtimella muodostetaan substantiiveista ja adjektiiveista verbejä. Kantasanen tyyppi, joka johtimen käytössä on selvästi muita sekundaarimpi, pannaan sulkeisiin. Mutta tämän lisäksi Huom.-lyhenteellä varustetuissa kohdissa on toisinaan esitetty aivan poikkeuksellisia pidettäviä johdoksen muodostamistapoja tai erikoismerkityksiä.

129. Yleisiä johtosääntöjä noudattamattomia johdoksia on marissa paljon. Tämä johtuu mm. siitä, että sanaluokkien väliset rajat ovat joissakin tapauksissa ylitettävissä. Niinpä muodossa *külešan* 'tarpeellinen' on adjektiivinjohdin liitetty muotoon, joka alun perin on indikatiivin y. 3. p. Olisi kuitenkin arveluttavaa merkitä, että *an-johdin* voi liittyä myös indikatiivimuotoon, koska jo muodolla *küleš* 'täytyy, on tarpeen' on poikkeuksellista nominaalista käyttöä; siihen voi liittyä esim. postpositio: *küleš semân* 'tarpeen mukaan'. Eli toisin sanoen: muoto *küleš* on ensin saanut merkityksen 'tarve, tarpeellinen', ja *an*-johtimella voidaan sen jälkeen vahvistaa sen adjektiivista merkitystä.

Sulkuihin pannulla sanalla valaistaan johdoksen kantaa; silti tämä sana ei ole aina identtinen kantasanan kanssa, esim. L *mâkteška* 'ratsastaja' -sana on vain samakantainen kuin L *mâkten* 'ratsailla' -adverbi. Mm. tässä tapauksessa *mâkteška*-muoto voi olla tiettyyn muotoryhmään täysin analogisesti tehty muodoste; vrt. esim. sama-merkityksiseen L *imñieška* 'ratsastaja' -sanaan, joka on säännöllisesti johdettu *imñi* 'hevonen' -sanasta.

Marissa on kenties myös tapauksia, joissa muotoja on syntynyt takaperoisjohdon avulla; ilmiötä ei tässä kielessä ole kuitenkaan tois-aiseksi tutkittu. Yksi esimerkki. Marin nykyiset johto-opit esittävät, että I *šūβâl*, L *šāβâl(βüt)* 'sylki' on I *âl*, L *əl'*-johdos I *šūβāš*, L *šāβāš* 'sylkeä' -verbistä. Kyseinen marin sanue on vanhastaan yhdistetty esim. suomen *sylke*-sanueeseen. Niinpä ei liene aivan mahdollonta, että nominissa oleva likvida kuuluisikin metateettiseen vartaloon; tässä tapauksessa uusi muodoste olisi likvidaton verbi, joka olisi muodostettu takaperoisjohdon avulla.

Suomalais-ugrilaisissa kielissä on vanhoja kantasanoja, jotka ovat samanaikaisesti niin nominin- kuin verbinvartaloita, esim. marin I *kâlme* 'jäätynyt' ja *kâlmaš* 'jäätynyt'. Mutta marissa on joissakin tapauksissa vastaavanlainen suhde myös joidenkin johdosten kesken: eräät johdokset ovat yhtä hyvin nominin- kuin verbinvartaloita. Tällöin ei aina ole niin, että johtimella muodostettaisiin yhtä hyvin nomineja kuin verbejä, vaan pikemminkin malli nomininvartalo = verbin-

vartalo on sovellettu myös johdoksiin. Esim. sanoissa I *luđalye* 'harmahtava' ja I *luđalyaš* 'harmaantua' on sama, *luđo* 'harmaa' -sanaan liitetty johdin. Tässä tapauksessa johdin *-alyV* lienee primäärästi katsottava adjektiivinjohtimeksi; johdettua adjektiivia käytetään vain sellaisenaan myös verbinvartalona.

Joissakin tapauksissa marissa on johdoksia syntynyt myös muulla tavoin. Niinpä L:n adjektiivinen *jaral* 'sopiva' on ilmeisesti samaa sanuetta kuin verbi L *jaraš* 'olla sopiva, kelvata'. Kuitenkaan deverbaalista *al, äl* -adjektiivinjohtinta ei kielessä ole. Sitä vastoin siinä on tänänsuinen verbinjohdin, jolla muodostetaan eräänlaisia verbaalisia deminutiivijohdannaisia. Epäilemättä *jaral*-muoto on juuri tämä verbaalinen *al, äl* -johdosvartalo. Muoto on alun alkaen luultavasti ollut päätteetön gerundi, *jaralân* l. *jaral* 'sopien' (ks. 120. §), ja siirtynyt sitten adjektiiviseen käyttöön. Tällainen verbaalinen syntyy sellittäisi myös tämän adjektiivin poikkeuksellisen käytön: vain tähän adjektiiviin voinee marissa liittyä infinitiivi komplementtimäärityksenä.¹

Substantiivinjohtimet

130. Pelkästään denominaalisina esiintyvät seuraavat substantiivinjohtimet:

1) I *-čē, -čō, -čö* [S → S] 'K:lla tekijä, K:n suhteen toimija': I *šo-jačē* 'valehtelija' (: I *šoja* 'valhe'), I *kütüčö* 'paimen' (: I *kütü* 'lau-ma'). Huom. myös I *küđârčö* 'ukkonen' (: I *küđâr-küđâr* 'jyr-jyr'). Epäproduktiivinen.

2) I L *-er* [S (A) → S] 'K-kollektiivi': I L *kožer* 'kuusikko' (: I L *kož* 'kuusi'), I L *ukšer* 'risut, (puun) latvus' (: I L *ukš* 'oksa'), I *tâγâ-der* 'pensaikko' (: I *tâγâde* 'pieni, hieno(jakoinen)'). Huom. myös uudissana I *tošter* 'museo' (: I *tošto* 'vanha'). Heikosti produktiivinen.

¹ Ks. Bartens, 102 - 103.

3) I -j, L -i [S → S] 'K (vokatiivisena)': I *aβaj*, L *äβi* 'äitiseni' (: I *aβa*, L *äβä* 'äiti'), I *ačaj*, L *ätī* 'isäseni' (: I *ača*, L *ätä* 'isä'). Epäproduktiivinen.

4) I -la, L -la, -lä [S → S] 'K-kollektiivi; K:ita sisältävä paikka': I *šūyarla*, L *šəyerlä* 'hautausmaa (I), hauta(usmaa) (L)': (: I *šūyar*, L *šəyer* 'hauta'), L *kuyilä* 'koivikko' (L: *kuyi* 'koivu'). Epäproduktiivinen.

5) I -t, L -c [A → S] 'K-ominaisuus': I *kelyât*, L *kelyac* 'syvyys' (: I *kelye*, L *kelyə* 'syvä'), I *nelât*, L *nelac* 'raskaus' (: I *nele*, L *nela* 'raskas'). Epäproduktiivinen.

131. Sekä nomineista että verbeistä johdetaan substantiiveja seuraavilla johtimilla:

1) I -ze, -zo, -zö, L -zê, -zə [S V → S] 'K:lla tai K:hon kohdistuvan tekemisen suorittaja': I *tümârzö*, L *təmərzə* 'rummuttaja' (: I *tümâr*, L *təmar* 'rumpu'), I *kolâzo*, L *kolâzê* 'kalastaja' (: I L *kol* 'kala'), I *uryâzo*, L *əryâzê* 'räätäli, ompelija' (: I *uryaş*, L *əryaş* 'ommella'). Heikosti produktiivinen.

2) I L -š¹ [V (S) → S] 'K-tekemisen tulos, K-tekeminen, K-tila': I *ilâš*, L *əlâš* 'elämä (I), asumus, talous (L)' (: I *ilaš*, L *əlâš* 'elää, asua'), I *mođâš*, L *mađâš* 'leikki' (: I *mođaş*, L *mađaş* 'leikkiä'), I *ku-tâš* 'pituus' (: I *kut* 'kasvu, pituus'). Heikosti produktiivinen.

3) I -tâš, L -têš, -təš [V (A S) → S] 'K-tekeminen, K-tekemisen väline, tulos, K-ominaisuus': I *petârtâš*, L *pitartəš* 'kansi; tappi' (: I *petâraš*, L *pitərəš* 'sulkea'), I *numêltâš*, L *namaltəš* 'sylys, taakka' (: I *numalaš*, L *namalaš*), I *neltâš* 'paino (kalanpyydyksessä)' (: I *nele* 'painava'). Heikosti produktiivinen.

¹ Kirjakielten š-johdosten vastineista toiset ovat luoteismurteessa kš-johtimisia, esim. *mađâkš* 'leikki' (: *mađaş* 'leikkiä'); toiset taas ovat yleismarilaiseen tapaan š-johtimisia, esim. *uryuš* 'ommel' (: *uryaş* 'ommella'), vrt. I *uryâš*, L *əryâš* 'ommel'. Vrt. 133. § aš, âš -johdin.

132. Lähinnä vain verbeistä muodostetaan substantiiveja seuraavilla johtimilla:

1) I *-ak*, L *-ak*, *-äk* [V → S] 'V-tekemisen tulos, V-tekemisen paikka': I *Boŋčak*, L *Banžak* 'kahlaamo, ylityspaikka' (: I *Boŋčaš*, L *Banžaš* 'mennä yli'), I *lođak*, L *lađak* 'tuppi' (: I *lođaš*, L *lađaš* 'kovertaa'). Epäproduktiivinen.

2) I *-čāk*, L *-zāk*, *-zak* [V → S] 'V-tekijä, V-teko': I *Boštālčāk* 'pilkka, pilkantekijä' (: I *Boštālaš* 'nauraa'), I *ondalčāk* 'petos' (: I *ondalaš* 'pettää'), L *jarənzak* 'inho' (: L *jərnāš* 'inhota'). Tällä lainasuffiksilla muodostetut johdokset on yleensä lainattu suoraan turkkilais-tataariselta taholta. Epäproduktiivinen.

3) I *-ôâmaš*, *-tâmaš*, L *-ôâmaš*, *-ôâmāš*, *-tâmaš*, *-təməš* [V → S], kielteisen gerundin suffiksin ja deverbaalisen *maš*-suffiksin yhtymästä muodostunut suffiksi, merkitys 'V-tekemättömyys': I *sitôômaš*, L *sitadəməš* 'riittämättömyys, puute' (: I *sitaš*, L *sitāš* 'riittää'), I *lijoômaš*, L *litəməš* 'mahdottomuus; se mitä (vastaisuudessa) ei tule' (: I *lijaš*, L *liāš* 'olla mahdollista, tulla (tulevaisuudessa)'). Produktiivinen.

4) I L *-e* [V → S] 'V-väline': I *šokte*, L *šakte* 'seula' (: I *šoktaš*, L *šaktaš* 'seuloa'), I *šüre* 'karhi' (: I *šūraš* 'karhita'). Epäproduktiivinen.

5) I L *-em* [V → S] 'V:llä aikaan saatu tila, olio': I *jülem*, L *jâlem* 'kulo(alue)' (: I *jülaš*, L *jâlaš* 'palaa'), I *kučem*, L *kâčem* 'ripa' (: I *kučāš*, L *kâčāš* 'tarttua'). Epäproduktiivinen.

6) I L *-ež* [V → S] 'V:n tulos': I *kuktež* 'sekaannus' (: I *kuktaš* 'sekoittaa'), L *pânzež* 'suortuva' (: L *pânzaš* 'kiertää'). Epäproduktiivinen.

7. I L *-k* [V → S] 'V:n tulos': I *nöŋčāk* 'taikina' (: I *nöŋčaš* 'muovailla'), L *palšāk* 'apu' (: L *palšaš* 'auttaa'). Huom. myös I *kumôāk*, L *kâmôāk* 'leveys' (: I *kumóa*, L *kâmóa* 'leveä'). Epäproduktiivinen.

8) I L *-l* [V → S], erilaisia merkityksiä ilmeisen eriaikaisilla johdoksilla: I *kuškâl* 'kasvi(llisuus)' (: I *kuškaš* 'kasvaa'), I *oškâl*, L *aškâl* 'askel' (: I *oškâlaš*, *oškeđaš*, L *aškeđaš* 'kävellä'). Epäproduktiivinen.

9) I *-maš*, L *-maš*, *-mäš* [V → S] 'V-tekeminen': I *kuržmaš*, L *kâr-γâžmaš* 'juokseminen, juoksu' (: I *kuržaš*, L *kârγâžaš* 'juosta'), I *lutmaš*, L *lâtmaš* 'lukeminen' (: I *luóaš*, L *lâóaš* 'lukea'). Runsaasti leksikaalistuneita, erikoismerkityksisiä johdoksia; esim. I *šonâmaš*, L *šanâmaš* 'mielipide, ajatus' (: I *šonaš*, L *šanaš* 'ajatella'). Produktiivinen.

Substantiivin- ja adjektiivinjohtimet

133. Marissa on muutamia johtimia, joilla muodostetaan niin substantiiveja kuin adjektiiveja. Seuraavia kolmea voidaan pitää denominaalisisina:

1) I *-aš*, L *-aš*, *-äš*¹ [N → S A] 'K:n aines, K:ta varten oleva, K:n kokoinen (olio)': I *tuβâraš*, L *tâγâraš* 'paitakangas, paita-' (: I *tuβâr*, L *tâγâr* 'paita'), I *eryaš*, L *eryäš* 'poju, poika-' (: I *erye*, L *erya* 'poika'), I *kumâtaš*, L *kâmâtaš* 'kolmiruplanen, kolmen ruplan raha' (: I *kumât*, L *kâmât* 'kolme'), I *tâlzaš*, L *talzäš* 'kuukauden mittainen' (: I *tâlze*, L *talzə* 'kuukausi'). Produktiivinen.

2) I *-eške*, L *-eška* [S A → S A] 'K:lla tekevä, K-tilassa oleva': I *joleške* 'jalankulkija' (: I *jol* 'jalka'), L *pareška* 'parivaljakko' (: L *par* 'pari'), I *peleške* 'puolihullu' (: I *pele* 'puoli'). Huom. myös L *mâkteš-kə* 'ratsastaja' (: L *mâkten* 'ratsain'). Epäproduktiivinen.

3) I L *-lâk* [Vap. → S A] 'K:n aines, K:n vuoksi t. K:ta varten tarvittava väline, K:ta varten oleva, K-tila': I *šâḡalâk*, L *šangälâk* 'rankinen (hyttysyä varten)' (: I *šâḡa*, L *šangä* 'hyttynen'), I L *kornâlâk* 'matkaa varten oleva' (: I *korno*, L *kornâ* 'matka'), I L

¹ Historiallisesti katsoen kirjakielten *aš*, *äš* -johdin edustaa alkuperältään kahta eri johdinta. Luoteismurteessa eri alkuperää olevat johtimet eroavat nykyisinkin myös muodoltaan: I L *parñaš* 'sormustin' (: *parña* 'sormi') -muotoa vastaa tässä murteessa johdos *pärñäkš* (: *pärñä* 'sormus'), kun taas esim. johdoksessa *tyγuraš* 'paitakangas' (: *tyγur* 'paita') on yleismarilaiseen tapaan *aš*-asuinen johdos.

šongǎlâk 'vanhuus' (: I *šongo*, L *šongǎ* 'vanha'). Huom. myös I *külešlâk* 'tarpeellisuus' (: I *küleš* 'on tarpeen, tarve'), I *mǎjǎnlâk* 'minua varten oleva' (: I *mǎjǎn* 'minun'). Produktiivinen.

Seuraavaa, varsin epämääräistä johdinta käytetään paitsi denominaalisesti myös deverbalisesti:

4) I *-ka*, L *-ka*, *-kä* [N V → S A] 'K:n tekemisen tulos, pikku K, K:nomainen': I *βüǎlka*, L *βǎǎlkä* 'käärö' (: I *βüǎlaš*, L *βǎǎlaš* 'kääriä'), I *ümǎlka*, L *ǎmǎlkä* '(epämääräinen) hahmo' (: I *ümǎl*, L *ǎmǎl* 'varjo'). Suffiksin *k*:ta voi edeltää myös kantasanan vartaloon kuulumaton täysvokaali, yleensä *i* tai *a*, *ä*, esim. I *kükšaka*, L *kükšikä* 'kumpu' (: I *kükšö*, L *kükšǎ* 'korkea'), I *kužaka*, L *kužikä* 'pitkänomainen' (: I *kužu*, L *kužǎ* 'pitkä'), I *šarlaka*, L *šǎrläkä* 'pitkäksi venynyt' (: I *šarlaš*, L *šǎrläš* 'laajentua, levitä'). Epäproduktiivinen.

Adjektiivinjohtimet

134. Kaikki adjektiivinjohtimet voidaan katsoa denominaaliksi.

1) I *-alye*, L *-alyǎ*, *-ǎlyǎ* [A S → A] 'K:hko': I *šemalye*, L *šimǎlyǎ* 'mustanpuoleinen' (: I *šeme*, L *šim(ǎ)* 'musta'), I *šörtǎlye* 'kullanhohtoinen' (: I *šörtǎnǎ* 'kulta'), L *kǎtalyǎ* 'pitkänomainen' (: L *kǎt* 'pitkä'). Heikosti produktiivinen.

2) I *-an*, L *-an*, *-ǎn* [Vap. → A] 'K:llinen': I *müjan*, L *müǎn* 'huna-jainen, makea' (: I *müj*, L *mü* 'hunaja'), I *kumǎtan* 'kolminkertainen' (: I *kumǎt* 'kolme'), I *umǎlǎšan* 'järkevä' (: I *umǎlǎše* 'ymmärtävä'), I *čiktǎman* 'puettu, pukeutunut' (: I *čiktǎme* 'puettu'), I L *ulan* 'rikas, vauras' (: I *ulo*, L *ulǎ* 'on olemassa; varakkuus'). Produktiivinen.

3) I *-ǎame*, *-ǎamo*, *-ǎämö*, *-tǎme*, *-tǎmo*, *-tǎmö*, L *-ǎǎmǎ*, *-ǎǎma*, *-tǎmǎ*, *-tǎmǎ* [S → A] 'K:ton': I *kittǎme*, L *kittǎmǎ* 'kädetön' (: I L *kit* 'käsi'), L *silǎǎmǎ* 'voimaton' (: L *silǎ* 'voima'). Huom. myös I *nimǎǎmo*, L *nimǎǎmǎ* 'varaton' (: I *nimo*, L *nima* 'ei mitään'), I *ukeǎme* 'olematon', esim. *jen ukeǎme βer* 'paikka, jossa ei ole ihmisiä'

(: I *uke* 'ei ole; puute'). Verbiin liittyessään johdin muodostaa ns. kieltopartisiippia. Produktiivinen.

4) I *-ye, -yo, -yö, L -ȳä, -ȳä* [A → A] 'K (predikatiivisesti käytettynä)': I *joškarye, L jakšaryä* 'punainen' (: I *joškar, L jakšar* 'punainen (attr.)'), I *koškarye, L kaškaryä* 'terävä' (: I *koškar, L kašar* 'terävä (attr.)'). Epäproduktiivinen.

5) I *-kăôe, -kăôo, -kăôö, L -kăôä, -kăôä* [Adv. → A] 'K (adjektiivisesti)': I *luškăôo, L lâškăôä, lăškăôä* 'höllä (esim. solmu)' (: I *luš* 'höllä(sti)'), I *čotkăôo, L catkăôä* 'vahva, luja' (: I *čot, L cat* 'lujasti'). Epäproduktiivinen.

6) I *L -l* [S A → A] 'K:hon lokaalisesti kuuluva': I *küşäl, L küšäl* 'yläpuolinen' (: I *L küš-* 'ylä-'), I *pelâl* 'sivulla oleva' (: I *pele* 'sivu'). Epäproduktiivinen.

7) I *-le, -lo, -lö, L -lâ, -lâ* [N → A] 'K:llinen, K:n kaltainen': I *kuatle, L kuatlâ* 'voimallinen' (: I *L kuat* 'voima, kyky'), I *lamlâ* 'nimikäs, kuuluisa' (: I *L lâm* 'nimi'), I *tüžemle* 'tuhatpäinen' (: I *tüžem* 'tuhat'). Heikosti produktiivinen.

8) I *L -n* [S → A] 'K:llinen': I *Božân, L Bažân* 'haarainen' (: I *Bož, L Baž* 'haarauma (esim. tien)'), I *rožân* 'reikäinen' (: I *rož* 'reikä'). Epäproduktiivinen.

9) I *-se, -so, -sö, L -šă, -šă* [Vap. → A] 'K:hon lokaalisesti, habitiivisesti tai temporaalisesti kuuluva': I *olase* 'kaupunkilais-' (: I *ola* 'kaupunki'), I *χalaštăšă* 'kaupunkilais-' (: I *χalaštă* 'kaupungissa'), I *tengečăse, L tengečăšă* 'eilinen' (: I *tengečă, L tengečă* 'eilen'), I *telâmse* 'talvinen' (: I *telâm* 'talvella'), I *tuso* 'sikäläinen' (: I *tu* 'se, tuo'). Produktiivinen.

10) I *-sâr, L -sâr, -sar* [Vap. → A] 'K:ton': I *törsâr, L törsâr* 'epätasainen' (: I *L tör* 'tasainen'), I *jônăsâr* 'epämukava' (: I *jôn* 'keinon'), I *čônăsâr* 'hysterinen' (: I *čôn* 'henki, sielu'). Suffiksi esiintyy ennen kaikkea tšuvassilaisissa lainoissa. Epäproduktiivinen.

Verbinjohtimet

135. Lähinnä vain deverbaalisesti käytetään seuraavia johtimia:

1) I *-alt*, L *-alt*, *-ält* (I konj.) [*V* → *V*], refleksiivinen, translatiivinen, passiivinen: I *petâraltaš*, L *pitarältäš* 'sulkeutua' (: I *petâraš*, L *pitaräš* 'sulkea'), I *ăştaltaš*, L *ăştältäš* 'tulla tehdyksi' (: I *ăštaš*, L *ăstäš* 'tehdä'), I *păĉkemăşaltaš*, L *păckemăşältäš* 'pimetä' (: I *păĉkemăštaš*, L *păckemăštäš* 'pimentää'). Produktiivinen.

2) I *-alt*, L *-alt*, *-ält* (II konj.) [*V* → *V*], momentaaninen: I L *kuštaltaš* 'tanssahtaa, tanssia jonkin aikaa' (: I L *kuštaš* 'tanssia'), I *kanaltaš*, L *känältäš* 'levähtää (kerran t. jonkin aikaa)' (: I *kanaš*, L *känäš* 'levätä'), I *şarnaltaš* 'muistaa, palauttaa muistiinsa' (vrt. *şarnaltaš* (I konj.) 'muistua mieleen') (: I *şarnaš* 'muistaa, olla muistissa'). Osittain produktiivinen.

3) I *-ar*, L *-ar*, *-är* (II konj.) [*V* → *V*], kausatiivinen: I *ertaraš*, L *ertărăš* 'viettää, kuluttaa (aikaa)' (: I *ertaš*, L *ertäš* 'kulua (aika)'), I *bonĉĉektaraš* 'siirtää, viedä yli' (: I *bonĉĉaktaš* 'panna kulkemaan yli'). Tämä tšuvassilaisperäinen suffiksi, joka esiintyy useimmiten lainoissa, liittyy aina t:hen. Heikosti produktiivinen.

4) I L *-eó* (II, harv. I konj.) [*V* → *V*], frekventatiivinen: I *pueóáš*, L *pueóáš* (II konj.) 'jaella' (: I L *puaš* 'antaa'), I *šûbeóáš*, L *šəbeóáš* (II konj.) 'syljeskellä, loitsia' (: I *šûbaš*, L *šəbəš* 'sylkeä'), I *oškeóáš* (II konj.), L *aškeóáš* (I konj.) 'astella' (: I *oškəlaš* 'kävellä'). Epäproduktiivinen.

5) I *-eóal*, L *-eóäl* (I konj.) [*V* → *V*], resiprookkis-frekventatiivinen: I *burseóalaš*, L *βârseóäläš* 'haukkua toisiaan' (: I *buršaš*, L *βâršaš* 'moittia'), I *kuĉeóalaš* 'painia, otella' (: I *kuĉaš* 'ottaa kiinni'), L *pižeóäläš* 'taistella' (: L *pižäš* 'juuttua kiinni'). Epäproduktiivinen.

6) I *-eóâl*, L *-eóal* (I konj.) [*V* → *V*], frekventatiivinen; (harv.) resiprookkinen: I *pižeóâlaš*, L *pižeóäläš* 'ahdistella' (: I *pižaš*, L *pižäš* 'tarttua, juuttua kiinni'), I *ĉumeóâlaš* 'potkia toisiaan' (: I *ĉumaš* 'potkia'). Epäproduktiivinen.

7) I L -ešt, -št (I, harv. II konj.) [V → V], frekventatiivinen, (harv.) momentaaninen: I *kuóalāštaš*, L *kāóalāštaš* (I konj.) 'ratsastella, laukkailla' (: I *kuóalaš*, L *kāóalaš* 'juosta (nelijalkainen), ratsastaa'), I *rueštaš*, L *roeštāš* (I konj.) 'hakata usein' (: I *ruaš*, L *roaš* 'hakata'), I *toškāštaš*, L *taškāštaš* (I konj.) 'polkea paikallaan' (: I *toškaš*, L *taškaš* 'tallata'), I *törštaš*, L *taryeštāš* (II konj.) 'hypähtää' (: I *törɣaš*, L *taryāš* 'hyppiä'). Liittyy toisinaan al-johdokseen; merkitys silloin lähinnä pejoratiivistava: I *oškālāštaš* (I konj.) 'kävellä löntystellä' (: I *oškālalaš* 'kävellä (hellittelevästi ilmaistuna)'). Heikosti produktiivinen.

8) I -ɣal, -kal, L -ɣal, -ɣäl, -kal, -käl (II konj.) [V → V], frekventatiivinen: I *kalaskalaš*, L *keleskälāš* 'kertoilla' (: I *kalasaš*, L *kelesāš* 'puhua'), I *šujkalaš* 'jatkaa, panna jatkoja' (: I *šujaš* 'ojentaa, kurottaa'), I *pužɣalaš* 'pilata (toistuvasti)' (: I *pužaš* 'pilata'). Heikosti produktiivinen.

9) I L -keó (II konj.) [V → V], frekventatiivinen: I *šupškeóaš* 'vedellä' (: I *šupšaš* 'vetää'), L *šērkeóāš* 'työntää, tuuppia' (: *šēraš* 'pistää, työntää'). Epäproduktiivinen.

10) I L -lt (I konj.) [V → V], refleksiivis-translatiivinen; frekventatiivinen: I *muškaltaš*, L *māškaltaš* 'peseytyä' (: I *muškaš*, L *māškaš* 'pestä'), I *počāлтаš*, L *pačāлтаš* 'aueta' (: I *počaš*, L *pačaš* 'avata'), I *ončāлтаš*, L *anžāлтаš* 'tarkastella' (: I *ončaš*, L *anžaš* 'katsoa'). Heikosti produktiivinen.

11) I L -ž (I konj.) [V → V], kontinuatiivinen; translatiivinen: I L *jolyāžaš* 'loistaa' (: I *jolyaš* 'loistaa'), I *ālāžaš*, L *ālažāš* 'herätä henkiin, syttyä (tuli)' (: I *ilaš*, L *ālāš* 'elää'). Epäproduktiivinen.

136. Lähinnä denominaalisesti käytetään seuraavia johtimia:

1) I -aŋ, L -aŋ(g), -āŋ(g) (I konj.) [S A → V], 'tulla K:ksi': I *kumāŋaš* 'levetä' (: I *kumóa* 'leveä'), I *kūaŋaš*, L *kūāŋgāš* 'kivettyä' (: I L *kū* 'kivi'). Huom., seuraavassa tapauksessa näyttää johdin liittyvän verbaaliseen vartaloon: I *šūraŋaš* 'liehakoida, mielistellä' (: I *šūraš* 'voidella'). Produktiivinen.

2) I L *-em* (I konj.) [N → V] 'tulla K:ksi': I *izemaš*, L *iziemāš* 'vähettä, pienetä' (: I L *izi* 'pieni'), I *šukemaš*, L *šukemāš* 'lisääntyä' (: I *šuko*, L *šukâ* 'paljon'), I *molemaš* 'muuttua' (: I *molo* 'muu, toinen'). Produktiivinen.

3) I L *-ešk*, *-šk* (II konj.) [S A → V] 'tulla K:ksi, tulla K:ta omistavaksi, sisältäväksi': I *šăđeškaš*, L *šăđeškāš* 'suuttua' (: I *šăđe*, L *šăđă* 'viha'), I *punâškaš*, L *pânâškaš* 'homehtua' (: I *pun*, L *pân* 'karvat, karvapeite'), I *tuješkaš* 'sairastua' (: I *tujo* 'sairas'). Epäproduktiivinen.

4) I L *-ešn*, *-šn* (II konj.) [S A → V] 'olla K:na, tulla K:ksi': I *kuŷešnaš*, L *koŷoešnāš* 'ylpeillä, "olla suuri"' (: I *kuŷu*, L *koŷo* 'suuri'), I *talâšnaš* 'vahvistua' (: I *tale* 'vahva'). Epäproduktiivinen.

5) I L *-ešt* (I konj.) [S A → V] 'olla K:na, tulla K:ksi': I *šeryeštaš*, L *šeryeštāš* 'kallistua, olla kallis' (: I *šerye*, L *šeryă* 'kallis'), I *šonještaš*, L *šonještāš* 'vaahdota' (: I L *šon* 'vaahto'). Epäproduktiivinen.

6) I L *-ŷ*, *-k* (II konj.) [Vap. → V] 'tulla K:ksi, ääntää K': I *laβârŷaš*, L *l'ăβăryăš* 'liikaantua' (: I *laβâra*, L *l'ăβără* 'lika, loka'), I *čeβerŷaš*, L *ceβeryăš* 'kaunistua' (: I *čeβer*, L *ceβer* 'kaunis'), I *roštkaš* 'ritistä, rätistä' (: I *rošt* onom. rätinästä). Epäproduktiivinen.

7) I *-lan*, L *-lan*, *-lân* (II konj.) [Vap. → V] 'tulla K:ksi, olla K:na, toimia K:lla': I *nečkâłanaš*, L *nečkălânāš* 'oikutella (I), tulla hemmotelluksi (L)' (: I *nečke*, L *nečkă* 'oikullinen (I), nahjus (L)'), I *koktelanaš*, L *koktelânāš*, *koktešlânāš* 'epäroidä, olla kahden vaiheilla' (: I *kokâte*, L *kokte* 'kahtia'; L *kokteš* 'kahtia'). Heikosti produktiivinen.

8) I L *-lt* (II konj.) [S A → V] 'toimia K:lla': I *čijaltaš*, L *čialtāš* 'värjätä' (: I *čija*, L *člă* 'väri'), I *keryaltaš*, L *kăryăltāš* 'kääriä (hihat)' (: L *kăryă* 'kääritty'). Epäproduktiivinen.

9) I L *-št* (II konj.) [S A → V] 'toimia K:n suhteen, K:lla, muuttaa K:ksi': I *jolâštaš*, L *jallâštaš* 'sitoa, kiinnittää' (: I *jol*, L *jal* 'jalaka'), I L *šolâštaš* 'varastaa' (: I *šolo*, L *šolă* 'varas'), I *pađâštaš*, murt. *pađârštaš* 'murentaa' (: I *pađăra* 'karkea', *pađăraš* 'muru'). Epäproduktiivinen.

10) L *-talt, -tält* (II konj.) [S Onom. → V] 'ääntää K, olla K:na': L *kaβārtaltaš* 'keikaroida' (: L *kaβār* 'keikari'), L *kočārtaltaš* 'narista' (: L *kočārt-kočārt* onom. narinasta). Epäproduktiivinen.

11) I *-tat* (II konj.) [Onom. → V] 'ääntää K': I *kočārtataš* 'narista' (: I *kočār-r* onom. narinasta). Verbeillä on yleensä vastine tšuvassissa. Epäproduktiivinen.

137. Seuraavia suffikseja käytetään niin denominaalisesti kuin deverbaalisesti:

1) I *-al, L -al, -āl* (I konj.) [V (S) → V], deverbaalisena deminutiivis-hellittelevä, momentaaninen; denominaalisena: 'varustautua K:lla': I *lupšalaš, L lāpšalaš* 'huiskauttaa' (: I *lupšaš, L lāpšaš* 'hui-toa'), I *muralaš* 'laulaa (vähän)' (: I *muraš* 'laulaa'), I *šupšalaš, L šāpšalaš* 'suudella' (: I *šupšaš, L šāpšaš* 'vetää'); I *ūštalaš, L āštālāš* 'panna vyö vyötärölleen' (: I *ūštō, L āštō* 'vyö'). Suffiksia voidaan käyttää rekursiivisesti: I *tolalalaš* 'tulla (hellittelevästi)' (: I *tolalaš* 'tulla' ← I *tolaš* 'tulla'). Produktiivinen.

2) I *-as, -aš, L -as, -ās, -aš, -āš* (II konj.) [V S A → V], deverbaalisena resiprookkinen; denominaalisena: 'tulla K:ksi, olla K:na': I *sōrasaš* 'suostua, tyytyä johonkin' (: I *sōraš* 'luvata'), I *karyašaš* 'riidellä' (: I *karyaš* 'kirota'). Lainasuffiksi, joka esiintyy yleensä turkkilaisperäisissä lainoissa. Epäproduktiivinen.

3) I L *-j* (II konj.) [S A V → V], deverbaalisena kausatiivinen; denominaalisena: 'tulla K:ksi, tulla K:n kaltaiseksi': I *jātārajaš* 'siistiä' (: I *jātāra* 'kaunis, siisti'), I L *lapajaš* 'liata' (: I *lapaš* 'tahdas'), I *šujaš* 'kurkottaa' (: I *šuaš* 'saapua'). Epäproduktiivinen.

4) I L *-kt* (II konj.) [V S A → V], deverbaalisena kausatiivinen ja kuratiivinen; denominaalisena: 'tehdä K:ksi': I *šočāктаš, L šačāктаš* 'synnyttää' (: I *šočaš, L šačaš* 'syntyä'), I *erāктаš, L irāктаš* 'puhdistaa' (: I *ere, L ire* 'puhdas'), I L *olmāктаš* 'korjata' (: I *olmo* 'paikka'). Suffiksia käytetään myös rekursiivisesti: I *āštāktāктаš* 'teetättää' (: I *āštāктаš* 'teettää' ← I *āštaš* 'tehdä'). Produktiivinen.

5) I L *-l* (yl. denominaalisena II, deverbaalisena I konj.) [Vap. → V], deverbaalisena frekventatiivinen t. momentaaninen; denominaali-

sena monimerkityksinen muuntajasuffiksi: I *šupšâlaš*, L *šâpšâlaš* (I konj.) 'vetäistä, lypsää' (: I *šupšaš*, L *šâpšaš* 'vetää'), I *purlaš*, L *pârâlaš* (I konj.) 'puraista' (: I *puraš*, L *pârâš* 'purra'), I *lümóâlaš*, L *lâmóâláš* (I konj.) 'nimitellä, pilkata' (: I *lümóâš*, L *lâmóâš* 'nimittää'), I *pureóâlaš* (I konj.) 'kuljeksella sisään' (: I *pureóâš* 'kulkea usein sisään' ← I *puraš* 'mennä sisään'), I *kürtñâlaš*, L *kærtñilâš* (II konj.) 'raudoittaa, raudoilla vahventaa' (: I *kürtñö*, L *kærtñi* 'rauta'), I *βiješlaš* (II konj.) 'pakottaa' (: I *βiješ* 'väkisin'), I *čûžlaš* (II konj.) 'sähistä, sihistä' (: I *čûž-ž* onom. sähinästä t. sihinästä).

Ainakin yhdessä tapauksessa denominaalinen johdos taipuu I konj:n mukaan: I *jūštâlaš* 'uida' (: I *jūštö* 'kylmä'), ja deverbaalinen johdos taas II konj:n mukaan: I *kâččkârlaš* 'huudahdella' (: I *kâččkâraš* 'kirkua, huutaa'). Produktiivinen.

6) I L -n (II konj.) [V S A → V], deverbaalisena monia intr. merkitä; denominaalisena: 'tulla K:ksi, tulla K:n omistavaksi, K:stua': I *tūknaš*, L *takñâš* 'törmätä' (: I *tūkaš*, L *takâš* 'tyrkätä'), I *šujnaš* 'ulottua' (: I *šujaš* 'kurottua'), I *βijnaš* 'oieta' (: I *βijaš* 'suora').

Johdoksien joukossa on runsaasti turkkilais-tataarilaiselta taholta saatuja lainoja. Eräissä tapauksissa suffiksaaliseksi aineekseksi hahmottuu I -an, L -an, -ân, vrt. esim. lainaverbejä I *moktanaš* 'kerskua' ja *moktaš* 'kiittää'. Ilmeisesti tällaisten tapausten mallin mukaan on muodostettu myös I *ilanaš* 'syntyä, juurtua (kasvi)' (: I *ilâš* 'elää'). Epäproduktiivinen.

7) I -nč, L -nz (I, harv. II konj.) [V S → V], deverbaalisena mm. kontinuaatiivinen; denominaalisena eri merkityksiä: L *kâččânzaš* (II konj.) 'sisältää' (: L *kâčaš* 'pitää kiinni'), I *ūpšânčâš*, L *ūpšanžâš* (I konj.) 'nuuhkia, haistaa' (: I *ūpšaš*, L *ūpšâš* 'haista'), I L *ūpš* 'hajua', I *köryânčâš*, L *köryanzâš* (I konj.) 'kovertaa' (: I *köryö*, L *körya* 'sisus'). Epäproduktiivinen.

8) I L -t, -ó (II konj.) [Vap. → V], deverbaalisena kausatiivinen; denominaalisena transitiivinen muuntajasuffiksi: I *purtaš*, L *pârtaš* 'viedä sisään' (: I *puraš*, L *pârâš* 'mennä sisään'), I *βijañóâš*, L *βiâñóâš* 'vahvistaa' (: I *βijañaš*, L *βiâñgâš* 'vahvistua') I *lümóâš*, L *lâmóâš* 'nimittää' (: I *lüm*, L *lâm* 'nimi'), I *joškartaš*, L *jakšartaš* 'maala-

ta t. tehdä punaiseksi' (: I *joškar*, L *jakšar* 'punainen'), I *bašeštaš* 'vastata' (: I *bašeš* 'vastaan'). Osittain produktiivinen.

9) I *-tar*, *-dar*, L *-tar*, *-tär*, *-óar*, *-óär* (II konj.) [V (S) → V], de-verbaalisena mm. kausatiivinen: I *božəltaraš*, L *bažəltaraš* 'saattaa häpeään' (: I *božəlaš*, L *bažəlaš* 'hävetä'), I L *uštaraš* 'lisätä' (: I L *ušaš* 'liittää, yhdistää'). Harvoin denominaalisiin johdoksiin kuuluu seuraava: I *uBERTaraš*, L *uBERTäräš* 'tiedottaa' (: I L *uBer* 'viesti'). Tämä turkkilais-tataarilaiselta taholta lainattu suffiksi esiintyy useimmiten lainoissa. Heikosti produktiivinen.

YHDISTÄMINEN

138. Uutta sanastoa on luotu paitsi johtamalla myös yhdistämällä. Yhteen kirjoitettujen sanayhdisteiden merkitys on usein melko kaukana eri osien merkityksestä. Usein yhdyssanoissa on tapahtunut sanojen rajalla assimilatorisia mukautumisia tai äänteiden katoa. Yhdysnomineissa edellä käyvä osa on yleensä perusmuotoinen. Se on useimmiten nomini, joissakin tapauksissa kuitenkin myös partikkeli tai verbin infiniittimuoto. Muutamia esimerkkejä yhdyssanoista: I *erβel*, L *irβel* 'itä' (: I *er*, L *ir* 'aamu' + I *L βel* 'puoli'), I *šemkorak*, L *šimkarak* 'peltovaris' (: I *šem*, L *šim* 'musta' + I *korak*, L *karak* 'varis'), I *izārña*, L *izārñä* 'torstai' (: I *L izi* 'pieni' + I *arña*, L *ärñä* 'viikko'), I *šüðəβačəš*, L *šüðəβačəš* 'satakerta (märehtijällä)' (: I *šü-ðö*, L *šüðə* 'sata' + I *pačəš*, L *pačəš* 'kerros'), I *uryəmšürtö*, L *əryəmšərtə* 'valkaisematon ompelulanka' (: I *uryəmō*, L *əryəmā* 'ompelema' + I *šürtö*, L *šərtə* 'lanka'), I *počəlamut* 'runo' (: I *počəla* 'peräkkäin' + I *mut* 'sana'). Seuraavassa yhdyssanassa jälkiosa on muodoltaan identtinen ns. passiivisen partisiipin kanssa: I *čurijoñčəmo* 'peili' (: I *čurij* 'kasvot' + *oñčəmo* 'katsoma, katsottu').

Erikoisesti mainittakoon, että genetiivi on yhdysnominin alkuosana harvinaisuus. Kuitenkin kummankin kirjakielen nykyisetkin sanakirjat tuntevat ainakin sanan I *juməntaya*, L *jəməntäyä* (: I *juməñ*, L *jəməñ* 'taivaan' + I *taya*, L *täyä* 'pässi'); sanan merkitys on 'taivaanvuohi', L:ssä kuitenkin Savatkovan sanakirjan mukaan 'kaulushaikara'. Mm. *juməñ*-alkuisia yhdyssanoja on ainakin aikaisemmin ollut kirjakielessä enemmänkin, esim. I *juməndür* 'horisontti' (: I *juməñ* 'taivaan' + *tür* 'reuna').

Erikoisryhmän muodostavat ne yhdyssanat, jotka ovat syntyneet postpositiorakenteesta. Monessa tapauksessa pääsanaansa sulautunut postpositio kuuluu niihin, joihin liitetään ns. epäproduktiiviset pai-

kallissijapäätteet. Nämä samat päätteet liittyvät alkuperäiseen postpositioon vielä senkin jälkeen, kun postpositio on enää yhdyssanan osa. Tällä tavoin nämä päätteet tulevat myös nominatiivutukseen, kuten 43. §:ssä on selostettu. Muutamia lisäesimerkkejä tällaisista yhdyssanoista, joissa ilmeisesti paikallissijaiset muodot ovat primareja ja muut sijat, myös nominatiivi, ainakin tapauksittain sekundareja: I *pörtönčâl*, aiemmissa sanakirjoissa *pörtončâl*, L *pörtanzâl* 'eteinen' (: I L *pört* 'talo' + I *ončâl*, L *anzâl* 'etuosa, etu-'), esim. iness. I *pörtönčâlnô*, L *pörtanzâlnô* 'eteisessä', I *üstembal* 'pöydän päällys' (: I *üstel* 'pöytä' + *ûmbal* 'päällys, ylä-'), esim. lat. *üstembalan* 'pöydälle'.

Pronomineista esim. indefiniitit ovat valtaosaltaan alun perin yhdyssanoja (ks. 77. §). Harvinaista yhdyssanatyyppiä edustavat L:n *šon*-loppuiset indefiniitit, esim. *kü-šon* 'joku'; *šon* on näet mitä ilmeisimmin alkuaan L *šoāš* 'tulla' -verbin gerundimuoto.

Yhdysperäisissä lukusanoissa (ks. 81. §) on eriasteisia sulautumia. Esim. lukusanassa I *kolo* '20' molemmat yhdysosat ovat kokeneet muutoksia, kun taas esim. *šâmlu* '70' -yhdyssanassa kumpikin osa on säilynyt muuttoksitta.

Yhdysverbit ovat suhteellisen harvinaisia; ne ovat muodostuneet monella eri tavalla, esim. I *bašlijaš*, L *bašliäš* 'tavata, kohdata' (: I *baš*, L *baš* 'vastaan' + I *lijaš*, L *liäš* 'tulla'), I *tauštaš* 'kiittää' (: I *tau* 'kiitos' + I *âštaš* 'tehdä'), I *nanğajaš*, L *nângeäš* 'viedä' (: I *nalân*, L *nälân* 'ottaen' + I *kajaš*, L *keäš* 'mennä').

Varsin tavallisia ovat muodosteet, joissa kaksi toisiinsa nähden antonyymi-, synonyymi- tai jossakin muussa läheisessä merkityssuhteessa olevaa sanaa on yhdistetty toisiinsa; kirjoituksessa käytetään tällaisissa tapauksissa usein yhdysmerkkiä. Näin muodostetuista ilmauksista toiset ovat hyvin yhdyssananomaisia, toiset taas lähempänä sanaliittoa. Toisinaan yhdysosista taipuu vain jälkimmäinen, toisinaan molemmat; samastakin muodosteesta voi joskus tavata kummankin tyyppistä käytäntöä. Muutamia esimerkkejä tällaisista yhdisteistä: I *küleš-okkül*, L *keleš-akkel* 'tarpeeton' (: I *küleš*, L *keleš* 'on tarpeen' + I *ok kül*, L *ak kel* 'ei ole tarpeen'), I *tuââr-jolaš*, L *tâyâr-*

jalaš 'alusvaatteet' (: I *tuβâr*, L *tâγâr* 'paita' + I *jolaš*, L *jalaš* 'alus-housut'), I L *šüm-mokš* 'sisälmykset' (: I L *šüm* 'sydän' + I L *mokš* 'maksa'), L *βätə-marê* 'aviopuolisot' (: L *βätə* 'vaimo' + L *marê* 'mies'), I *ünar-βij* 'voima' (: I *ünar* 'voima' + *βij* 'voima'). Esimerkki suffiksien erilaisista liittymismahdollisuuksista I *kit-jol* 'raajat' (: *kit* 'käsi' + *jol* 'jalka') -yhdyssanaan: *kit-jolet* ~ *kiðet-jolet* 'raajasi', *kit-jolemlan* ~ *kiðemlan-jolemlan* 'raajoilleni'.

Lyhenteitä

A	= adjektiivi
Adv.	= adverbi
Ger.	= gerundi
I	= itäkirjakieli, ensisijaisesti Sernurin - Morkin murteeseen perustuva standardimarin asemaa tavoitteleva kirjakieli
K (yleensä)	= konsonantti
K (johto-opissa)	= kantasana
L	= länsikirjakieli, lähinnä Kozmodemjanskin murteeseen perustuva vähemmän käytetty kirjakieli
N	= nomini
Onom.	= onomatopoeettinen sana
S	= substantiivi
V (yleensä)	= vokaali
V (johto-opissa)	= verbi
Vap. (johto-opissa)	= kantasanana, johon tietty johdin voi liittyä, esiintyy useiden eri sanaluokkien sanoja

Tärkeimmät lähteet

- Андуганов, Ю. В., Мут але мут сочетаний? Käsikirjoitus, ilmes-
tynee monografiana Joškar-Olassa 1985.
- Апатеев, А. И., Мары йылмы. 5–6 класслан учебник. Нылымшы,
төрлатымы, изданий. Йошкар-Ола 1980.
- Апатеев, А. И., Мары йылмы учебник. Пытариш часть. Фонетика
дон морфологий 5–6 класслан. Ындекшымшы изданий. Йошкар-
Ола 1968.
- Васикова, Л. П., Модальные значения прошедшего длительного
1-го в марийском языке. Вопросы марийского языкознания,
выпуск III. Йошкар-Ола 1973.
- Васильев, В. М., Марий мутэр. Моско 1926.
- Галкин, И. С., Историческая грамматика марийского языка.
Морфология. Часть I. Йошкар-Ола 1964. Часть II. Йошкар-
Ола 1966.
- Галкин, И. С. — Учаев, З. В., Марий орфографий мутер. Йош-
кар-Ола 1972.
- Грузов, Л. П., Историческая грамматика марийского языка.
Введение и фонетика. Йошкар-Ола 1969.
- Иванов, И. Г., Марий диалектологий. Йошкар-Ола 1981.
- Иванов, И. Г. — Тужаров, Г. М., Северо-западное наречие ма-
рийского языка. Йошкар-Ола 1970.
- Иванов, И. Г. — Тужаров, Г. М., Словарь северо-западного на-
речия марийского языка. Йошкар-Ола 1971.
- Исанбаев, Н. И., Деепричастия в марийском языке. Йошкар-Ола
1961.
- Исанбаев, Н. И., Общее и отличительное в составных глаголах
марийского и поволжско-тюркских языков. Вопросы марийско-
го языка. Йошкар-Ола 1978.

Кокла, Пауль, Притяжательные суффиксы в марийском языке. Автореферат диссертации. Таллин 1963.

Марийско-русский словарь. Ответственный редактор Б. А. Серебренников. Москва 1956.

Медяков, К. Г., Мары йылмы. 7—8 класслан учебник. Кымшы изданий. Йошкар-Ола 1979.

Саваткова, А. А., Мары йылмы. 4 класслан учебник. Нылмышы изданий. Йошкар-Ола 1979.

Саваткова, А. А., Мары орфографический словарь. Йошкар-Ола 1978.

Саваткова, А. А., Словарь горного наречия марийского языка. Йошкар-Ола 1981.

Саваткова, А. — Учаев, З., Краткий грамматический очерк марийского языка. Марийско-русский словарь. Москва 1956.

Серебренников, Б. А., Категория времени и вида в финно-угорских языках пермской и волжской групп. Москва 1960.

Современный марийский язык. Морфология. Йошкар-Ола 1961.

Синтаксис сложного предложения. Йошкар-Ола 1961.

Учаев, З. В., Инфинитивные предложения в марийском языке.

Труды МарНИИ, выпуск XIII. Йошкар-Ола 1960.

Учаев, З. В., Марий йылме. Икымше ужаш. Йошкар-Ола 1982.

Учаев, З., О сказуемости употреблении причастий будущего времени в марийском языке. Труды МарНИИ, выпуск XII.

Йошкар-Ола 1958.

Чхаидзе, М. П., Спаренные глаголы в марийском языке. Йошкар-Ола 1960.

Alhoniemi, Alho, Über die Form des zu Verbalnomina tretenden Objekts im Tscheremissischen. Finnisch-ugrische Forschungen 38. Helsinki 1970.

Alhoniemi, Alho, Über die Funktionen der Wohin-Kasus im Tscheremissischen. Suomalais-ugrilaisen Seuran toimituksia 142. Turku 1967.

Alhoniemi, Alho, Zur Verwendung der Trennungskasus im Tschere-

- missischen. Finnisch-ugrische Forschungen 42. Helsinki 1977.
- Bartens, Raija, Mordvan, tšeremissin ja votjakin konjugaation infiniittisten muotojen syntaksi. Suomalais-ugrilaisen Seuran toimituksia 170. Helsinki 1979.
- Beke, Ödön, Cseremisz nyelvtan. Budapest 1911.
- Fromm, Hans, Finnische Grammatik. Heidelberg 1982.
- Kangasmaa-Minn, Eeva, The Syntactical Distribution of the Cheremis Genitive. I. Suomalais-ugrilaisen Seuran toimituksia 139. Turku 1966. II. Suomalais-ugrilaisen Seuran toimituksia 146. Helsinki 1969.
- Kangasmaa-Minn, Eeva, Tšeremissin perfekt. Sananjalka 1959.
- Karlsson, Fred, Suomen kielen äänne- ja muotorakenne. Porvoo - Helsinki - Juva 1983.
- Ramstedt, G. J., Bergtscheremissische Sprachstudien. Suomalais-ugrilaisen Seuran toimituksia 17. Helsinki 1902.
- Wichmann, Yrjö, Tscheremissische Texte mit Wörterverzeichnis und grammatikalischem Abriss. Zweite Auflage. Turku 1953.
- Wichmann, Yrjö, Tšeremissin murresanakirja-aineisto. Kerätty v. 1905-1906. Julkaisematon; säilytteillä Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksessa.

Apuneuvoja suomalais-ugrilaisten kielten opintoja varten Hilfsmittel für das Studium der finnisch-ugrischen Sprachen

- I. 1894. VIII + 128 s. K. B. Wiklund, Kleine lappische Chrestomathie mit Glossar.
- II. 1901. X + 167 s. Yrjö Wichmann, Wotjakische Chrestomathie mit Glossar.
2., erg. Aufl. 1954. Anhang: Grammatikalischer Abriss von D. R. Fuchs.
- III. 1907. VIII + 97 s. Joh. Kujola, Karjalan kielen opas. Kielenkäyttöä ja sanasto.
Uus. laitos. 1922.
- IV. 1909. V + 20 + 159 s. H. Paasonen, Mordwinische Chrestomathie mit Glossar
und grammatikalischem Abriss. 2. Aufl. 1953.
- V. 1923. VIII + 134 s. Yrjö Wichmann, Tscheremissische Texte mit Wörterverzeichnis
und grammatikalischem Abriss. 2. Aufl. 1953.
- VI. 1938. VIII + 191 s. T. E. Uotila, Syrjänische Chrestomathie mit grammatikali-
schem Abriss und etymologischem Wörterverzeichnis.
- VII. 1960. X + 188 s. Erkki Itkonen, Lappische Chrestomathie mit grammatikali-
schem Abriss und Wörterverzeichnis. 2. Aufl. 1969.
- VIII. 1983. IX + 188 s. M. V. Mosin & N. S. Bajuškin, Ersämordvan oppikirja. Suomeksi
kääntänyt ja toimittanut sekä sanaston laatinut Eino Koponen.
- IX. 1984. 44 s. Komisyrjäänin kielioppia ja tekstejä. Toimittanut Paula Kokkonen
apunaan Erkki Lyytikäinen ja Jaakko Yli-Paavola.
- X. 1985. 172 s. Alho Alhoniemi, Marin kielioppi. 2. painos 2010.
- XI. 1986. 129 s. Alho Alhoniemi, Marin kielen lukemisto sanastoineen.
- XII. 1995. 204 s. Udmurt texts. Edited by Pirkko Suihkonen with the cooperation of
Bibinur Zagulyayeva.
- XIII. 1997. 120 s. Terho Itkonen, Nimestäjän opas.
- XIV. 1999. 319 s. Valentin Kel'makov & Sara Hännikäinen, Udmurtin kielioppia ja
harjoituksia. 2., korjattu painos 2008.
- XV. 2007. 279 s. Ulla-Maija Kulonen, Itämänsin kielioppi ja tekstejä.

ISSN 0356-5785

ISBN 951-9019-88-X